

Diplomdarbs.

Latvijas Radiofons.

1. Radiotelegrāfs	1
2. Radiotelegrāfs	1
3. Radiotelegrāfs	1
4. Radiotelegrāfs	1
5. Radiotelegrāfs	1
6. Radiotelegrāfs	1
7. Radiotelegrāfs	1
8. Radiotelegrāfs	1
9. Radiotelegrāfs	1
10. Radiotelegrāfs	1
11. Radiotelegrāfs	1
12. Radiotelegrāfs	1
13. Radiotelegrāfs	1
14. Radiotelegrāfs	1
15. Radiotelegrāfs	1
16. Radiotelegrāfs	1
17. Radiotelegrāfs	1
18. Radiotelegrāfs	1
19. Radiotelegrāfs	1
20. Radiotelegrāfs	1
21. Radiotelegrāfs	1
22. Radiotelegrāfs	1
23. Radiotelegrāfs	1
24. Radiotelegrāfs	1
25. Radiotelegrāfs	1
26. Radiotelegrāfs	1
27. Radiotelegrāfs	1
28. Radiotelegrāfs	1
29. Radiotelegrāfs	1
30. Radiotelegrāfs	1
31. Radiotelegrāfs	1
32. Radiotelegrāfs	1
33. Radiotelegrāfs	1
34. Radiotelegrāfs	1
35. Radiotelegrāfs	1
36. Radiotelegrāfs	1
37. Radiotelegrāfs	1
38. Radiotelegrāfs	1
39. Radiotelegrāfs	1
40. Radiotelegrāfs	1
41. Radiotelegrāfs	1
42. Radiotelegrāfs	1
43. Radiotelegrāfs	1
44. Radiotelegrāfs	1
45. Radiotelegrāfs	1
46. Radiotelegrāfs	1
47. Radiotelegrāfs	1
48. Radiotelegrāfs	1
49. Radiotelegrāfs	1
50. Radiotelegrāfs	1
51. Radiotelegrāfs	1
52. Radiotelegrāfs	1
53. Radiotelegrāfs	1
54. Radiotelegrāfs	1
55. Radiotelegrāfs	1
56. Radiotelegrāfs	1
57. Radiotelegrāfs	1
58. Radiotelegrāfs	1
59. Radiotelegrāfs	1
60. Radiotelegrāfs	1
61. Radiotelegrāfs	1
62. Radiotelegrāfs	1
63. Radiotelegrāfs	1
64. Radiotelegrāfs	1
65. Radiotelegrāfs	1
66. Radiotelegrāfs	1
67. Radiotelegrāfs	1
68. Radiotelegrāfs	1
69. Radiotelegrāfs	1
70. Radiotelegrāfs	1
71. Radiotelegrāfs	1
72. Radiotelegrāfs	1
73. Radiotelegrāfs	1
74. Radiotelegrāfs	1
75. Radiotelegrāfs	1
76. Radiotelegrāfs	1
77. Radiotelegrāfs	1
78. Radiotelegrāfs	1
79. Radiotelegrāfs	1
80. Radiotelegrāfs	1
81. Radiotelegrāfs	1
82. Radiotelegrāfs	1
83. Radiotelegrāfs	1
84. Radiotelegrāfs	1
85. Radiotelegrāfs	1
86. Radiotelegrāfs	1
87. Radiotelegrāfs	1
88. Radiotelegrāfs	1
89. Radiotelegrāfs	1
90. Radiotelegrāfs	1
91. Radiotelegrāfs	1
92. Radiotelegrāfs	1
93. Radiotelegrāfs	1
94. Radiotelegrāfs	1
95. Radiotelegrāfs	1
96. Radiotelegrāfs	1
97. Radiotelegrāfs	1
98. Radiotelegrāfs	1
99. Radiotelegrāfs	1
100. Radiotelegrāfs	1

Ervins Gorkšs
stud.oec.mtr.9772.

1939.

S a t u r s.

	Lp.p.
Ievads.	5
I PĀRSKATS PAR VISPĀRĒJO RADIOFONA TECHNISKO ATTĪSTĪBU	9
1. Priekšvēsture	9
2. Radiotelegrafs.	16
3. Radiotelefons	25
4. Radiofons	27
5. Televīzija.	32
II LATVIJAS RADIOFONA ATTĪSTĪBA UN ADMINISTRATI- VĀ ORGANIZĀCIJA	38
1. Latvijas radiofona pirmsākumi un attīs- tības vēsture	38
2. Latvijas radiofona administratīvā orga- nizācija.	46
III LATVIJAS RADIOFIKĀCIJA.	63
1. Raidstacijas.	63
a) Raidstaciju skaits un novietne.	63
b) Raidstaciju jaudas.	68
c) Raidstaciju viļņu garumi.	70
2. Uztverošie aparāti.	77
a) Uztverošo aparātu tipi.	77

b) Uztverošo aparātu ražošanas un tirdzniecības uzraudzība.	80
3. Uztveršanas traucējumi.	81
IV LATVIJAS RADIOFONA UZDEVUMI UN RAIDPROGRAMA	85
1. Uzdevumi.	85
2. Raidprogramma.	90
a) Muzikas priekšnesumi.	90
b) Runu priekšnesumi	102
c) Pārējie priekšnesumi.	119
3. Paralelās programmas	124
4. Radiofons kā propagandas līdzeklis. . .	126
5. Klausītāji un programmas sastādīšanas principi.	129
6. Radiofons un pārējie kulturas iestādi- jumi.	133
7. Radiofons kā dzīves standarta cēlējs. .	136
V LATVIJAS RADIOFONA SAIMNIECĪBA UN ABONENTI. .	140
1. Saimniecības organizācija	140
2. Budžeta attīstība	147
3. Ienākumi un to sadalījums	154
4. Izdevumi un to sadalījums	156
5. Fiska peļņa	167
6. Eksploatacijas principi	172

	Lp.p.
7. Abonentu tiesiskais stāvoklis.	178
8. Abonentu skaita attīstība.	181
9. Abonentu sadalījums un biežība	190
10. Abonēšanas maksa	200
11. Propaganda	207
12. Faktori, kas noteic abonentu skaita pieaugumu un pieauguma izredzes.	211
VI LATVIJAS RADIOFONS UN STARPTAUTISKIE	
RADIOFONA INSTITUTI.	217
1. Pasaules telekomunikācijas konvencija	217
2. Starptautiskā radiofonu savienība. . .	224
3. Baltijas valstu radiofonu sadarbība. .	227
Literatura	232

I e v a d s.

No pēdējo gadu tehniskiem izgudrojumiem lielāko un straujāko attīstību ir piedzīvojis radiofons. Daudzie zinātnieku pētījumi rezultatā noveduši pie šī izgudrojuma, kas nepilnu pāris desmitu gadu laikā ir attīstījies par visu pasauli aptverošu varu. Būtu grūti iedomājama tagadējā modernā strauji pulsējošā dzīve bez satiksmes līdzekļa, kam gandrīz sveša ir laika un telpas pārvarēšana. Radiofons nav vairs tikai tehnisks instruments, kas kalpo sīkiem un šauriem uzdevumiem, kā tas bija viņa attīstības pirmsākumā, bet gan kļuvis par valsts un tautas kulturalo spēku izpausmes līdzekli. Ar savu daudzpusību un elastību tas iedarbojas tautu nacionalā dzīvē un internacionālās attiecībās. Nav gandrīz nevienas dzīves nozares, vai tas būtu politiskā, kulturalā vai saimnieciskā laukā, kur radiofons negemtu dzīvu līdzdalību. Tamdēļ jau labi sen valsts vīru uzmanību ir saistījis radiofons un tas tagad ir kļuvis par viņu neatvietojamu ieroci. Katra doma, ko valsts vīrs ietērpis vārdos un ar ko tas griežas pie savas tautas, vai citām nacijām, nonāk pie klausītājiem negrozītā veidā. Radio viļņi, kas nav saistīti ne ar kādām

valsts administratīvām robežām, nes runāto vārdu un citus radiofona priekšnesumus neskaitāmiem klausītājiem, vien-
alga, vai tie būtu nabagi, vai bagāti, vai tie dzīvotu
greznās pilīs, vai trūcīgās zvejnieku būdīņās.

Kad sāka celt pirmās radiofona raidstacijas, bija
visai maz tādu ļaužu, kas ticēja šim jaunajam pasākumam,
kas ticēja, ka radiofons gūs panākumus. Neticīgo šaubām
drīz vien bija jāsabruk, jo dzīve pati rādīja, ka radio-
fons piedzimis īstā laikā. Starp citiem modernā tehniskā
laikmeta izgudrojumiem tas drīz vien iekļāvās kā nepie-
ciešams un neatņemams cilvēces ieguvums.

Sākumā valsts vara maz interesējās par radiofonu,
aiz gluži saprotama iemesla - arī tai bija maz ticības
nepārbaudītam pasākumam. Tamdēļ arī pirmās raidstacijas
cēla privatās sabiedrības ar saviem kapitaliem. Var teikt,
ka radiofons pārdzīvoja privatās iniciatīvas laikmetu.
Pagāja daži gadi un radiofona abonētu skaits sāka arvien
straujāk augt. Dažos gados radio abonētu saime kļuva jau
tik kupla, kādu to nebija cerējuši redzēt pat lielākie
optimisti. Tad visiem kļuva skaidrs, ka radiofons izau-
dzis par faktoru, kam liela nozīme ikkatras tautas un
valsts dzīvē. Šis apstāklis nepalika apslēpts arī valsts

varai un tamdēļ pēdējā laikā visur vērojami centieni radiofonu pārņemt valsts rokās pilnīgi, pa daļai, vai arī ņemt to savā uzraudzībā un aizsardzībā. It sevišķi radiofona lielo un neatsveramo nozīmi ir izpratušas autoritārās valstis, kur tas ieņem jo redzamā vietu.

Ja sākumā būt par radiofona abonentu uzskatīja par luksusa lietu, tad tas arī pilnīgi saprotams. Radiofona priekšnesumu uztveršanai nepieciešamie aparāti maksāja dārgi, arī abonēšanas maksas nebija zemās. Radiofona īsā uzvaras gājienā daudz kas mainījies un tas no luksusa priekšmeta sāk pārvērsties jau par plašu tautas patēriņa objektu. Un tā, ne bez pamata dzirdam visā pasaulē atskanam balsis arvien noteiktāk un pārliecinošāk: radio saimē jāietilpst visai tautai! Šai devīzei sekojis arī Latvijas radiofons, jo savā neilgā pastāvēšanas laikā ir ieguvis pāri par 140.000 abonentu. Visstraujāko uzplaukuma laikmetu Latvijas radiofons piedzīvojis pēdējos piecos gados, kad valsts priekšgalā nostājās Valsts prezidents Dr.K.Ulmanis. Abonentu skaits arvien vēl turpina augt, un nav nekādas pazīmes, ka tas tuvākā laikā varētu apstāties. Varam būt lepni, ka esam aizsteigušies radiofona attīstības ziņā priekšā daudzām saimnieciski un kulturalā ziņā

mums līdzīgām valstīm, sevišķi mūsu kaimiņiem. Tas liecina, ka Latvijas radiofons iet līdzī soli vispārējai radio attīstībai pasaulē.

Apskatamais temats - Latvijas radiofons - organiski saistas ar saimnieciskās, sabiedriski - kulturalas, tehniskas un organizācijas dabas jautājumiem, kuriem arī veltītas nākošās šī darba lapas puses.

I PĀRSKATS PAR VISPĀRĒJO RADIOFONA TECHNISKO ATTĪSTĪBU.

1. Priekšvēsture.

Radiofons nav kāda viena geniala zinātnieka pētījumu rezultāts, bet gan daudzu zinātnieku kolektīvs darbs, kas radies maz pamazām. Radiotehnika ir samērā jauna zinātne, bet neilgā laikā devusi vairāk kā pat varēja cerēt. Neskatoties uz to, arvien vēl klāt nāk jauni atklājumi un uzlabojumi, sevišķi tas sakams par televīziju. Ar pilnu tiesību var teikt, ka zinātne vēl nav devusi visu, un atliek cerēt, ka tuvākos gados būs atrisināta daļa laba problema, kura jau tagad teoretiski nosprausta, bet praktiski vēl nav dabūjusi savu piepildījumu.

Savstarpējai domu un ziņu apmaiņai vienmēr un visos laikos bijusi liela nozīme cilvēku dzīvē. Arī jau pati daba mūs apveltījusi ar balsi un dzirdes orgāniem. Tomēr jāatzīst, ka dabas dotie sazināšanās līdzekļi, lai gan citādā ziņā pilnīgi, noder skaņu izplatīšanai un uztveršanai tikai uz samērā niecīgiem attālumiem. Tādēļ cilvē-

ki jau senos laikos centušies rast mākslīgus līdzekļus savstarpējās sazināšanās atvieglošanai. Sazināšanās tehnika laika plūsmē atradusi dažādus pielietošanas veidus. Sākumā tā bijusi pavisam primitīva. Vajadzēja paiet ilgam laikam lai tā izietu dažādas attīstības fāzes, un beidzot, lai tā nonāktu līdz radio, tagadējās sazināšanās tehnikas augstākam sasniegumu punktam.

Vārds radio (no lat. radius - stars) ir kopējs saisināts apzīmējums radiofonam, radiotelefonam un vispār radiotehnikai.¹⁾ Ar vārdu radiofonu (gr. phonē - skaņa) saprot visu to iekārtu kopumu, kas nepieciešami radiofonijas mērķu sasniegšanai.²⁾ Radiofonija ir radiotehnikas nozare ar uzdevumu sniegt plašām iedzīvotāju masām ziņas, skaņu mākslas u.c. priekšnesumus.³⁾ Apzīmējums radiofons, kas pieņemts pie mums, ir daļai starptautisks. Amerikā un Anglijā radiofons pazīstams kā „Broadcasting”. Tulkojot šo vārdu, var to saprast - plaši kaisīts, plaši sēts. Francijā radiofonu mēdz saukt par radioelektrisko difuziju. Vācijā turas pie apzīmējuma „Rundfunk”, kurš

1) Latviešu konversācijas vārdnīca 34713.1.p.

2) T.p. 34729.1.p.

3) T.p. 34728.1.p.

gan lietu pēc būtības apzīmē nepareizi, radiofona raidošās stacijās dzirksteles mehānisma nav un nevar būt.¹⁾

Ir daudzi norādījumi un minējumi par radiofona idejiskiem un praktiskiem priekštečiem. Dr.F.M.Feldhauss, uz rūpīgu studiju pamata, sakopojis ziņas par sazināšanās tehnikas attīstību, resp. par radiofona priekšvēsturi dažādos laikmetos. (Dr.F.M.Feldhaus. 2000 Jahre Nachrichtentechnik. Rundfunk Jahrbuch 1930. 11 - 20.1.p.)

Antiskais laikmets. Bieži min, ka antiskā laikmetā jau bijusi pazīstama elektrība un magnetisms, un ka to pielietojuši sazināšanās tehnikas vajadzībām. Šīs ziņas tomēr ir pārspīlētas un nav ņemamas nopietni. Grieķi un romieši jau pazina magneta akmeni un tā pievilksanas spēju. Ķīnieši, jau labi sen pirms mūsu laika rēķina sākuma, ar magneta akmens palīdzību noteica debesu puses; tā tad bijis zināma veida kompass.

Jānāk pie slēdziena, ka antiskā laikmeta cilvēkiem nav bijušas ierīces, kas atgādinātu radiofona priekšteci.

Akustiski - optiskais telegrafijas laikmets. Daži apgalvo, ka grieķi pie Trojas krišanas pielietojuši bezvadu telegrafu. Jāsaka, ka grieķi tanī laikā, t.i. ap

1) Doc.J.Asars. Radiotelegrafs un radiotelefons. 1926.g. 18.1.p.

1184.g. pr.Kr. nepazīna telegrafu, resp. tie neprata sazināties ar mainīgām zīmēm, kādas lieto pie telegrafēšanas. Sazināšanās varēja notikt tikai ar cieši iepriekš norunātām zīmēm, piem. ugunskuriem. Neparedzētus un iepriekš nenorunātus gadījumus grieķi nevarēja paziņot. Persu kara laikā, ap 485.g. pr.Kr., persi un grieķi lietoja lāpu telegrafu, ar kura palīdzību varēja paziņot jau neparedzētus notikumus. Vēsture stāsta, ka Kserks tādā pašā laikā izlietojis ziņu nosūtīšanai no Persijas uz Grieķiju vergus, kurus licis nostādīt garā virknē sasaukšanās attālumā vienu no otra. Ziņas par lāpu telegrafu un sasaukšanās posteņu virknēm atrodamas dažādos vecos karu aprakstos. 968.gadā Ķīnā izgudrots aparats ar kura starpniecību iespējams nelielā attālumā sarunāties. Tas sastāvējis no diviem bambusa cilindriem. Cilindra viens gals bijis vaļējs, bet uz otra gala cieši pārvilkts membrans. Abu cilindru membranas bijušas savienotas ar garu diegu. Šāda veida aparats Eiropā bijis pazīstams tikai 1667.gadā. Redzam, ka ķīniešu izgudrojumam nav nekā kopēja ar tagadējo moderno tālruni.

Magnetisko mēģinājumu laikmets. Ķīniešu izgudroto kompasu, kuru sākumā lietoja tikai sauszemes ceļojumos,

arabi ap 1195.g. sāka pielietot arī jūras braucienos. Noslēpumainās kompasa adatas magiskais spēks saistīja tā laika mācīto un izgudrotāju interesi. Tie novēroja, ka divi blakus stāvoši kompasi iespaido viens otru, un arī, ka kompasa adatu var novirzīt ar magneta, dzelzs, vai tamlīdzīga materiāla gabala palīdzību. Sākās maldīgi mēģinājumi. Apgalvoja, ka ar divu kompasu palīdzību iespējams sazināties lielā attālumā. Vairāki tā laika zinātnieki kā kardināls Bembo 1539.g., Porta 1589.g. un pat lielais astronoms Keplers 1629.g. nopūlējies konstruēt magnetisko tālruni. Uz divu kompasu apliem uzrakstīja alfabētu un apgalvoja, ka viens kompass kas atrodas pēc patikas noliktā attālumā no otra, sekos pēdējā kustībām, kuras tam piedod ar roku. Citiem vārdiem sakot, ka viens kompass rādīs to pašu burtu uz kādu ir nostādīts otrs kompass.

Elektrības laikmets. 1600.g. angļu ārsts Viljams Gilberts publicēja pirmo grāmatu, kur bija norādīta starpība starp magneta pastāvīgo pievilksšanas spēku un sabēr-zēto ķermeņu pārejošo pievilksšanas spēku. Ar šo grāmatu Gilberts uzskatams kā zemes magnetisma un elektrības mā-cības dibinātājs. Sekojošos divos gadu simteņos elektro-

fizikas laukā nākuši klāt ļoti daudz jaunu atradumu. Starp citu, 1780.gadā mēģinājumi noveda pie galvanisma atrašanas. Ar 1819.gadu sākās elektromagnetisma laiks, kas ar dinamo mašīnas izgudrošanu 1866.g. pārgāja stiprās strāvas posmā. Laikā no 1750.- 1875.g., eksperimentālā ceļā gūtas daudz jaunas atziņas, kas uzskatamas par priekštečiem tagadējai radiotehnikai. Visas tās uzskaitīt būtu lieki.

Vadu telegrafijas laikmets. Akustiski - optisko telegrafu, kas bija ievests daudzās zemēs, ar laiku nomainīja elektro magnetiskais telegrafs. Šo aparaturu apkalpot bija ļoti grūti un starp divām stacijām telegrafešanai bija nepieciešamas vairākas stiepules. 1837.gadā amerikānietis Morze sastādīja telegrafijas alfabētu (alfabēta burtiem atbilstošu, stripu un punktu kombināciju), kas lielā mērā vienkāršoja telegrafistu darbu. 1848.gadā izbūvēja pirmo apakšzemes kabeli un 1857.gadā iesāka kabeļu likšanu starp Eiropu un Ameriku. Ar to bija pavērts ceļš elektromagnetiskai telegrafijai.

Telefona laikmets. Elektromagnetisma parādību pētījumi noveda pie elektromagnetiskā telefona atrašanas. Amerikānis Pēdžs 1837.gadā novēroja, ka spole ar dzelzs

serdi, ja caur spoles vijumiem ļauj plūst elektriskai maiņstrāvai, vai arī strāvu pārtrauc un izslēdz, rada skaņu efektu, jo serde sāk vibrēt. Vēlāk to pašu novēroja arī francūzis Seljé. 1848.gadā Vertheims Parizē atrada īsto izskaidrojumu šai parādībai, pēc kam ar šo lietu sāka nodarboties vairāki fiziķi. Ar to arī izskaidrojams, ka gandrīz vienā laikā radās vairāki telefona izgudrotāji. Pirmais, kas nāca klajā ar saviem pētījumiem par „Telephonie électrique” bija Parizes telegrafa pārvaldes apakšinspektors Šarls Bursels. Savus mēģinājumus viņš izdara 1849.gadā, bet rezultātus publicēja tikai 1854.gadā. Par šo publikāciju kļuva zināms arī Frankfurtē p.M. Te par telefonu sāka interesēties arī ārsts Klemens un skolotājs Reiss. Klemens savu darbu par telefonu publicēja 1863.g., bet Reiss 1861.g. Arī Amerikā, Itālijā un citās valstīs radās cilvēki, kas pretendēja pēc „pirmā” telefona izgudrotāja vārda.

Praktisku nozīmi telefons ieguva 1876.gadā, kad amerikānis Bels to patentēja. Reti kāds izgudrojums guva tik lielu vispārēju ievērību kā Bels telefons. Hjūzs Londonā 1878.gadā izgudroja mikrofonu. Pēc tam sekoja vairāki izgudrojumi telefonā. Sevišķu ievērību guva 1881.gadā

Parizē izdarītie mēģinājumi pārraidīt teatra un operas izrādes telefona abonentiem. Šāda ir īsumā radio priekšvēsture.

2. Radiotelegrafs.

Pirmos mēģinājumus telegrafēt bez vadu palīdzības izdaria Bēns Londonā 1845.gadā. Četrus gadus vēlāk, inženieris J.H.Vilkinss nāca ar priekšlikumu ievest bezvadu telegrafu starp Franciju un Angliju pāri Lamanšas kanalim. Kā saiti starp abām gala stacijām Vilkinss grībēja izlietot ūdeni. Džems Boumens Lindsejs 1854.gadā izņēma pirmo patentu bezvadu telegrafam. Dāvids Eduards Hjūzs 1879.gadā konstruēja aparātu, kaut ko līdzīgu vēlākam kohereram un ar to uztvēra signalus līdz 500 m attālumā.¹⁾

Mūsu tagadējam radiotelegrafam vēl trūka teoretiskā pamatojuma. Radiotehnikai pirmos pamatus licis M.Fereds 1831.gadā, atklādams elektromagnetiskās indukcijas parādību. Labs ierosinājums tālākiem pētījumiem bija Viljema Tomsena 1853.gadā uzstādītā teorija par „esošām,

1) Dr.F.M.Feldhaus. 2000 Jahre Nachrichtentechnik. 20.1.p.

bet vēl nekonstatējamām elektriskām svārstībām". 1858.gadā Vilhelms Federsens eksperimentālā ceļā praktiski pierādīja šo svārstību esamību. 1867.gadā slavenais matemātiķis Džems Meksuels nāca klajā ar tais laikos sensacionālu apgalvojumu, ka gaisma nav vis parastā mechaniskā svārstība, bet tai ir elektromagnetiska daba. Šā uzskata pareizību viņš pierādīja savē gaismas elektromagnetiskā teorijā. Meksuels teoretiski paredzēja, ka elektromagnetiskus viļņus iespējams radīt mākslīgi, un tos var arī uztvert. Viņš arī pierādīja, ka visi elektromagnetiskie viļņi izplatās ar gaismas ātrumu, t.i. 300.000 km sek. Meksuela teoriju daudzi noliedza. 1887.gadā Olivers Lodžs atrada, ka elektromagnetiskos viļņus var uztvert ar izolēti uzkārtu vadu palīdzību, ja vien šo vadu garums atbilst viļņu garumam.¹⁾ Meksuela elektromagnetiskās gaismas teorijas neapšaubamu pierādījumu deva nemirstīgie Heinriha Herca eksperimenti. Hercs sev uzstādīja uzdevumu praktiski pierādīt Meksuela teoriju. Tas viņam izdevās, radot elektromagnetiskās svārstības, daudz lēnākas par redzamās gaismas svārstībām. Savu lēnāko elektromagnetis-

1) Radio abonētu rokas grāmata. 10.- 11.l.p.

ko svārstību radīšanai Hercs izdomāja savu tagad tā saucamo Herca dipolu. Herca dipols ir taisnas stiepuļes gabals ar šauru spraugu - dzirksteles starpu - vidū un divām metaliskām lodēm vadu galos. Pievienojot abas dipola puses pie sprieguma avota, pretēji uzpildot metaliskās lodes un ļaujot pie tam starp pretēji uzpildītām pusēm rasties dzirkstelei, var ievadīt mainīga virziema strāvas plūšanu dipola stiepuļē, strāvas un sprieguma svārstīšanos dipolā, un līdz ar to arī mainīga lieluma un virziena elektrisko un magnetisko lauku dipola apkārtnē. Herca dipols rada visā savā apkārtnē elektriskas un magnetiskas līnijas. Ar elementariem līdzekļiem Hercs tālāk eksperimentāli pierādīja, ka tie viļņveidīgie elektromagnetiskā lauka izplatīšanas procesi pilnīgi līdzīgi gaismas izplatīšanās viļņveidīgiem procesiem. Hercs publicēja savu pētījumu rezultātus dažādos rakstos Berlīnes zinātņu akadēmijā, laikā starp 1887. un 1889. gadu. Par sazināšanos ar elektromagnetisko viļņu palīdzību, par telegrafēšanu, telefonēšanu Hercs nedomāja. Viņa radītās elektriskās svārstības viņu interesēja vienīgi kā „garākā viļņgaruma gaisma”, nevis kā tas, kas tagadējo laiku radio viļņos mums ir tuvs - sazināšanās vai ziņu izplatī-

šanas iespēja. Zinātne augsti godināja Herca nopelnus, bet visskaistākais piemineklis Hercam ir daudzās tagadējās raidantenas - Herca dipola tālākattīstījumi. Herca darbu praktisko izmantošanu un attīstīšanu prakses vajadzībām pārņēma citi pētnieki.¹⁾

Pēc Herca mēģinājumiem lieta ievērojami virzas uz priekšu. Vairāki pētnieki strādā šai lietā dažādos virzienos. Francūzis Eduards Branli 1889.gadā konstruē kohereru, tā saucamo „elektrisko aci”. Kohereru, lai gan citādā veidā, trīspadsmit gadu pirms Branli bij lietojis Hjūss. Koherers sastāv no mazas stikla caurulītes, kurā sabērtas metala skaidiņas. Parastā stāvoklī koherers elektrisko strāvu caur sevi nevada. Bet tiklīdz viņš atrodas elektromagnetisko viļņu laukā, koherera metala skaidiņas it kā salīp un viņas spēj vadīt elektrisko strāvu. Redzam, ka šis vienkāršais pēc savas uzbūves koherers spēj uzrādīt mums tieši neredzamos un citādi nejūtamus elektromagnetiskos viļņus. Tādēļ arī kohereru nosauca par „elektrisko aci”. Citas, daudz jūtīgākas un labākas ierīces, piem. kristaldetektorī un elektronu lampiņas, ir tagad

1) Inž.R.Martinsons.Heinrichs Hercs un radiotehnikas 50 gadu jubileja („Hallo Latvija” Nr.443).

nākuši koherera vietā.

1895.gadā krievs Popovs lieto gaisā paceltu, metalisku tīklu, tā saucamo antenu, elektromagnetisko viļņu uztveršanai. Viņš konstruē pirmo uztverošo staciju, bet ne radiotelegramām, ar savu aparātu Popovs atzīmē negaisu, kas stacijai tuvojas. Savu aparātu viņš nosauc par „negaisa atzīmētāju”.¹⁾

Nākošais zinātnieks, kura vārds radiotehnikā ar nesaraujamām saitēm saistīts ir itālietis Gulielmo Markonijs. Markonijam pieder ideja, lietot antenu un „zemi” (krievi gan to apstrīd, uzsvērdami, ka šis ir viļņu zinātnieka A.Popova nopelns. Par to nav jābrīnas, jo ja kāda ideja ir nobriedusi un gatava praktiskai realizācijai, viņas realā būtība izveidojas reizē dažādās vietās, pie daudziem atsevišķiem izgudrotājiem. Tas notika arī šinī gadījumā). Pateicoties šai idejai, kā arī vispār labai veiksmei darbā, Markonijs beidzot varēja skatīt bezvadu satiksmes problēmu par atrisinātu. 1896.gadā viņš devās uz Angliju pie sera Viljema Prīsa. Prīss pats neatlaidīgi pētīja bezvadu tālsatiksmes uzdevumu, bet citā, neauglīgā virzienā. Pēc iepazīšanās ar Markonijsa rezultātiem, viņš

1) Doc.J.Asars. Radiotelegrafs un radiotelefons. 8.l.p.

savus mēģinājumus atmeta un dedzīgi pieķērās Markonija piedāvātām iespējām. Priss pareizi novērtēja Markonija darba nozīmi un palīdzēja viņam noorganizēt radiotelegrafēšanas mēģinājumus Anglijā, kuros piedalījās arī vācu profesors Slabijs. Sasniegtie attālumi gan nebija lieli (nedaudz vairāk par 10 km), tomēr drošs pamats tālākam darbam bija iegūts. Priss jau tanīs laikos saprata šī izgudrojuma vērtību, kā tas redzams no kādas Karaliskā institutā turētās runas, kurā viņš velta atzinīgus vārdus arī Markonijam: „Markonijs gan neizgudroja neko jaunu; viņa uztvērējs pamatojas uz Branli koherera īpatnībām. Markonijs, izlietodams jau pazīstamās ierīces, izveidoja elektrisku aci, kas ir jūtīgāka par visām līdzīgām iekārtām; viņš radija jaunu telegrafijas veidu, kas spēj raidīt ziņas arī tādām vietām, kas līdz šim bija pilnīgi nepieejamas”. Markonijs savus mēģinājumus turpināja, sniedzams arvien labākus rezultātus. Tā tad vienā laikā, t.i. 1895.gadā, nezinot viens par otra darbiem, krievs Popovs un itālietis Markonijs uzbūvēja aparatus - tagadējās radio telegrafa stacijas prototipus.¹⁾

Radiotelegrafa pamata schema ir šāda. Raidošā sta-

1) Inž.R.Martinsons. Markonija piemiņai („Hallo Latvija” Nr.401) un Radio abonētu rokas grāmata 11.- 12.l.p.

cija rada un izstaro radio viļņus. Šie viļņi izplatās uz visām pusēm un var tikt citā vietā (uztverošā stacijā) uztverti un pārveidoti elektriskā enerģijā. Šī enerģija, sevišķos aparatos pastiprināta, iedarbojas uz telefonu vai arī uz specialiem automātiem. Raidošā stacijā atrodas atslēga, tāda pati, kādu to lieto parastā vadu telegrafā. Ja atslēgu nospiež, raidītājs darbojas un no raidošās antenas uz visām pusēm iet radio viļņi. Ja atslēgu atlaiž, raidītājs pārstāj darboties un viļņu nav. Var piespiest atslēgu īsi un gari un tādā ceļā dot īsākus un garākus signalus. Uztverošā stacijā telefonā tad dzird īsākus un garākus skaņu signalus, kas atbilst Morzes alfabeta punktiem un svītrām. No punktiem un svītrām sastādās burti. Piemēram, burts „O” ir trīs garas svītras, burts „S” trīs punkti. No burtiem sastādas vārdi un no vārdiem veselas radiogramas teksts. Pati uztveršana notiek ar dzirdi, klausoties galvas telefonā, vai ar sevišķiem automātiem - rakstītājiem.¹⁾

Radiotelegrafam ziņu dienestā ierādama svarīga vieta, kaut gan pēdējā laikā to konkurē radiotelefonš. Radiotelegrafam izcilus nozīme ir tirdzniecībā kā arī kugniecībā -

1) Doc.J.Asars. Radiotelegrafs un radiotelefonš. 15.1.p.

netikvien lai sazinātos savā starpā un ar krastu, bet arī lai noteiktu kuga pozīciju miglas laikā (radiopeilēšana, radiobākas, radioloči u.t.t.). Tas pats sakams arī par moderno gaisa pasažieru un preču satiksmi, kura var pastāvēt un attīstīties pateicoties radiotelegrafam.

Radiotelegrafa korespondence domāta noteiktam adresātam un tās saturu aizliegts izpaust, kaut arī šī korespondence būtu uztvērta nejauši.

Lai rastu pārskatamību par radio darbības pamatiem, jāatgriežas pie elektromagnetiskiem (radio) viļņiem, kurus 1886.gadā atklāja vācu zinātnieks Heinrichs Herts. Šos viļņus cilvēks nevar redzēt, dzirdēt, just, jo viņam nav tādu maņas organu, ar kuriem to spētu. Ap ikvienu vadītāju, kurā plūst strāva, apkārtējā telpā rodas magnetiskais lauks.. Ja pa vadu cirkulē mainstrāva, tad apkārtējā telpā rodas mainīgs magnetiskais lauks, kas savukārt inducē apkārtējā telpā elektrisko lauku. Šādu lauku, kam pa daļai magnetiska, pa daļai elektriska daba, sauc par elektromagnetisku lauku. Šo lauku varam iedomāties kā ķēdi, kur vienu locekli (magnetisko lauku) aptver otrs (elektriskais lauks), otro - trešais (magnetiskais lauks) u.t.t. Elektromagnetiskais lauks izplatās no mainīgā mag-

netiskā lauka radīšanas vietas uz visām pusēm. Šādu lauku sauc par elektromagnetisko vilni. Elektromagnetisko viļņu rašanās cēlonis tā tad ir skaidrs, tos rada maiņstrāvas. Elektromagnetiskie viļņi izplatās pa pasaules ēteri. Par pasaules ēteri fizikā sauc hipotētisku vielu, kura piepilda visu pasaules telpu un visas starpmolekulārās telpas visos ķermeņos - cietos, šķīdros un gāzveidīgos. Elektromagnetiskie viļņi izplatās ar milzīgu ātrumu: 1 sekundē tie noskrien 300.000.000 metru. Ikviena pilna maiņstrāvas svārstība rada vienu vilni. Tā tad 1 sekundē būs tik daudz viļņu, cik liela frekvence ir raidītāja maiņstrāvai. Tā kā šiem viļņiem, neatkarīgi no to daudzuma, 1 sekundē jānoskrien 300.000.000 metru, tad jo mazāk šādu viļņu būs radies 1 sekundes laikā, jo garākiem tiem katram jābūt. Tā tad viļņiem, atkarībā no svārstības frekvences piemīt zināms lielums, ko sauc par viļņu garumu.

Pasaulē ir daudz parādību, kuras rada elektromagnetiskie viļņi. Piem. arī gaisma, siltuma stari, Rentgena stari u.c. ir elektromagnetiski viļņi, tikai to garums ir dažāds. Bez tam vēl ir starpība šo viļņu raidīšanā un veidā, kā viņi iedarbojas uz cilvēku un apkārtni. Gaismas

vilņus mēs redzam, siltuma jūtam un elektromagnetiskos
uztveram tikai ar sevišķu aparātu palīdzību.¹⁾

3. Radiotelefans.

Ar iepriekšējā nodaļā apskatīto radiotelegrafa pa-
līdzību var raidīt, kā to redzējam, tikai Morzes zīmes,
bet ne cilvēka balss skaņas. Skaņu pārraidīšanai kalpo
radiotelefans. Hevisaidam 1887.gadā izdevās nodibināt
bezvadu telefonisku saiti Brumhilas ogļraktuvēs starp
120 m dziļi atrodošo šachtu un virszemi. 1898.gadā Lodžs
Liverpulē izņēma pirmo bezvadu telefonu patenti. Nākošā
gadā Kollinam Filadelfijā izdevās ar bezvada telefona pa-
līdzību sarunāties 5 km attālumā. 1905.gads bezvadu tele-
fonijai nesa jaunu atklājumu: vakuma lampas kā taisngrie-
zi (Markoni patents). 1906.g. 4.martā Roberts von Lībens
izņēma trīselektrodu radio lampas patentu. Šīs lampas
kalpo detektēšanas un pastiprināšanas nolūkiem. 1908.gadā
bezvadu telefonija bija tik tālu attīstījusies, ka bija
iespējams nodibināt telefonisku saiti jau 1200 km attālu-
mā. Šinī pašā gadā sāka lietot arī rāmju antenu. Īsi

1) Doc.J.Asars. Radiotelegrafs un radiotelefans, 11.- 14.
1.p. un Radio abonentu rokas grāmata, 33.- 36.1.p.

pirms pasaules kara Vācijas kara flote izdarīja mēģinājumus ar bezvadu telefonu starp diviem kugiem. Telefonisku sarunu izdevās nodibināt starp kugiem, kas atradās viens no otra 90 km attālumā. Pasaules kara laikā tika izdarīti daudz un dažādi mēģinājumi un atklājumi. Sevišķu ievēribu izpelnījās bezvadu telefoniskās sarunas, ko izdevās nodibināt starp amerikāņu staciju Arlingtonā un Eifeļa torni Parīzē. Kad 1919.gadā Amerikā atļāva atkal brīvi nodarboties ar radiotehniskiem eksperimentiem, kas pa kara laiku bija noliegts, šī radiotehnikas brīvība bija par iemeslu tam, ka bezvadu telefonija attīstījās milzu soļiem.¹⁾

Sarunāšanās vai sazināšanās pa radiotelefonu norit tādā pat veidā, kā pa parasto telefonu. Izšķir divus radiotelefona satiksmes veidus: starp noteiktām vietām un starp cietzemi un kugiem vai lidmašīnām. Parasti pirmo radiotelefonēšanas veidu lieto tur, kur nav iespējams, vai arī nav izdevīgi ierīkot kabelus, piemēram starp kontinentiem, starp cietzemi un salām u.t.t. Īsteni par radiotelefoniju apzīmē tikai otro radiotelefona veidu - starp cietzemi un kugiem, vai lidmašīnām. Vēl dažus gadus atpa-

1) Dr.F.M.Feldhaus. 2000 Jahre Nachrichtentechnik, 23.-25.l.p.

kaļ radiotelefonu tika lietots ļoti aprobežoti. Sākumā ļoti daudzi cerēja, ka radiotelefonu izkonkurēs radiotelegrafu uz kugiem. Tomēr piedzīvojumi rādīja, ka radiotelefona satiksme starp dažādu tautību kugiem bija stipri apgrūtināta valodu dažādību dēļ. Vienādas raidītāja jaudas un vienāda viļņgaruma radiotelefona darbības rādiuss ir daudz mazāks kā radiotelegrafam un tamdēļ lielus darbības rajonus radiotelefonēšanā var sasniegt tikai lietojot lielas jaudas raidītājus.¹⁾

Arī radiotelefona sarunas, tāpat kā radiotelegrafa korespondence, ir abu daļībnieku privāta lieta un citiem to aizliegts uztvert un izpaust.

4. Radiofons.

Radiofons ir radiotelefona dvīņu brālis, tomēr ieņem īpatnēju stāvokli visu pārējo sazināšanās līdzekļu starpā. Kā jau minēts, ikvienas citas radioierīces raidītās ziņas domātas vai nu atsevišķām personām, vai arī zināmām iestādēm, kamēr radiofons savu programmu velta it visiem, kas to var uztvert. Principā, kā radiotelefona, tā radiofona

1) Radiotelefonu Latvijā. („Latvijas radiofons" Nr.292)

techniskā uzbūve ir vienāda.

Radiofonijas dzimtene ir Amerika. Tur uzsācis darbību pirmais radiofons, t.i. radiotelefonijas raidstacija, kas izplata vispārībai domātus priekšnesumus, informāciju, muziku u.t.t.

Kā jau visi pasākumi, kas vēlāk izvērtušies par milžiem, arī pirmais radiofons nebija nekas grandiozs. Un radās tas ļoti vienkārši:

Dr. Franks Konrāds, kādas lielas Vestinghauza elektriskās fabrikas atbildīgs darbinieks, 1919. gadā bija ierīkojis savā vasarnīcā nelielu radiotelefonijas raidītāju, ar kuru izdarīja dažādus eksperimentus. Tais laikos Amerikā darbojās jau tūkstošiem amatieru radiotelegrafijas nozarē. Dr. Konrādam radās ideja pārsteigt savus koleģus - tuvējos radioamatierus. Viņš ieslēdza savu raidītāju un ar gramafona palīdzību deva pirmo vispārībai domātu radio-koncertu. Radiofona ideja bija dzimusi un publikas interese par to izrādījās tik liela, ka Dr. Konrādam uzdeva, nerēķinoties ar izdevumu lielumu, uzcelt pirmo lielāko radiofona raidstaciju Pitsburgā. Šis pirmais radiofona raidītājs ar nosaukumu KDKA sāka darboties 1920. gada 2. novembrī, raidīdams skaņu plašu muziku, bet pa starp-

brīžiem sniedzot ziņas par tai laikā notiekošajām valsts prezidenta vēlēšanām. Vēlu naktī raidstacija varēja ziņot, ka par prezidentu ievēlēts Hārdings. Publikas sajūsma par radiofona lielajiem pakalpojumiem jau pirmajā tā darbības dienā sasniedza lielus apmērus. Pagāja vēl daži gadi un radās pirmās radiofona raidstacijas arī Eiropā, bet pēc tam arī visās citās pasaules daļās.

Radiofons ir vidutājs starp skaņu avotu un šīs skaņas uztverošo cilvēka ausi. Skaņu avoti var būt dažādi: cilvēku vai dzīvnieku balsis, muzikas instrumenti, dabas spēku darbība u.t.t. Skaņas ir gaisa daļiņu mehāniskas svārstības. Skaņu viļņi izplatās ar ātrumu 332 m/sec. Turpretim radiofons balstās uz elektromagnetiskiem viļņiem, kas izplatās ar ātrumu 300.000.000 m/sec. Radio viļņu tiešai uztveršanai cilvēkam nav organu, un auss var uztvert tikai skaņu viļņus. Tā tad radiofona uzdevums nav vienīgi attāluma pārvarēšana, bet tam jāveic arī skaņu viļņu pārvēršana radio viļņos (raidošā stacijā) un pēc tam (uztverošā stacijā) - no šiem radio viļņiem jārada atkal skaņu viļņi. To panāk vispārējā, vienkāršotā veidā šādi: (zīm.Nr.1)

Zīm. 1

Raidošā stacijā kaut kāds generators rada augstas frekvences (liela biežuma) maiņstrāvu. Šo strāvu vada līdz modulācijas iekārtai jeb modulatoram, kur to iespaido zemes frekvences maiņstrāva, kas nāk no mikroфона, un radusies no mikrofonam pievadītiem skaņu viļņiem. Skaņas ar mikroфона palīdzību pārvērstas elektriskā strāvā. Augstfrekvences svārstību iespaidošanu sauc par modulāciju. Modulētās augstfrekvences maiņstrāvas tālāk nokļūst raidstacijas antenā un rada ap to elektromagnetiskos viļņus, kas izplatās uz visām pusēm milzīgā ātrumā. Kad šie viļņi nokļūst līdz uztverošai antenai, viņi rada tanī tādas pašas ātrmaiņas strāvas, kā tās, kas šos viļņus radija. Uztverošā antenā radušās strāvas pēc tam novada uz uztverošo radioaparātu, kur to ar detektēšanas jeb detektora ierīci (audionu vai kristaldetektoru) pārvērš tādās strāvās, kas pievadītas galvas telefonam vai skaļrunim, radīs atkal skaņu viļņus, - līdzīgus tiem, kas iedarbojās uz raidstacijas mikrofonu. Ja uztverošā antena kaut kādu iemeslu dēļ (raidstacija tālu, vai arī vāja) uztvērusi pārāk maz elektriskās enerģijas, tad uztvertās svārstības vispirms pastiprina („augstfrekvences pastiprinātājos”) un tikai pēc tam detektē. Ja arī šādā veidā iegūtais

skaļums nav pietiekoši liels, aiz detektējošās pakāpes ieslēdz tā saucamo „zemfrekvences pastiprinātāju”, un tikai pēc tam - galvas telefonu vai skaļruni. Šādi rīkojas tā saucamos „tiešā slēguma” uztvērējos. Par tiem vēl jūtīgāki ir superheterodina uztvērēji, jeb, kā tos parasti dēvē, - „superi”.

Aplūkotais process: skaņa - radioviļņi - skaņa - auss ir radio raidošās - uztverošās iekārtas pamatprincips.¹⁾

5. Televizija.

Radiotehnikas pēdējais attīstības posms pieder televīzijai. Radiotehnika neapmierinājās ar sasniegto - skaņu pārraidīšanu ar radiofona raidītāja palīdzību, bet uzstādīja sev par mērķi pārraidīt uz attālumu arī skatus, tā panākot daudz lielāku pārraidījumu pilnību. Te vērojama zināma analogija ar kinotehnikas attīstību - pāreja no mēmās filmas uz skaņu filmu.

Par elektrisko televīziju sauc kaut kāda skata vai bildes pārraidīšanu uz attālumu, pie kam uztveršanas vie-

1) Radio abonētu rokas grāmata, 9.- 10.1.p.

tā var pārraidīto skatu vai bildi novērot apmēram tāpat, kā kad notikums norisinātos tieši novērotāja acu priekšā. Televizijas ceļā var pārraidīt nekustošas bildes (diapozitīvus), kustīgas bildes (ritošu kinolentu), vai kaut kādas ainas tieši no dabas. Atkarībā no tā, kādā kategorijā ierindojams pārraidamais skats, televīziju var iedalīt šādās nozarēs: a) telediaskopijā - ja pārraida diapozitīvus, b) telekino - ja pārraida filmā uzņemtās ainas un c) teleepiskopijā - ja pārraida ainas tieši no dabas.

Par elektrisko televīziju pirmo reizi sāka minēt apm. pirms 60 gadiem; 1875.gadā amerikānis Kerijs iepazīstināja sabiedrību ar pirmo televīzijas projektu. Viņš domāja, ka jārada mechanisms, kas darbotos pilnīgi līdzīgi cilvēka acij. Kad angļu inženieri Smiss un Meis (May) 1873.gadā atklāja selena gaismas jūtīgumu, prof.Paiva, franču advokats Senleks, itālietis Dr.Perosino un vēl citi ieteica izmantot tieši šīs selena īpašības. Dažādo projektu virknē ievērojams ir vācu inženiera Paula Nipkova 1884.gadā patentētais „elektriskā teleskopa” projekts. Ievēribas cienīgākais šai projektā bija Nipkova izgudrotais disks, kurā pa spirālveidīgu līniju izurbta vesela virkne mazu caurumiņu. Kamēr raidošā stacijā Nipkova

disks kalpoja bildes sadalīšanai, uztverošā stacijā tas kalpo bildes sastādīšanai no atsevišķiem punktiem vienā veselā. Doma, sadalīt pārraidāmo bildi daudzās sīkās sastāvdaļās (punktos), katra punkta gaismas vērtību pārvērst atbilstošā strāvas impulsā un šos impulsus vienu pēc otra pārraidīt uz uztverošo staciju, bija pilnīgi jauna un pie tam ļoti vērtīga. Šis Nipkova ieteiktais princips, sevišķi tā daļa, kas ieteic sadalīt pārraidāmo bildi atsevišķos punktos, izmantota visos pēdējā laikā uzbūvētos televīzijas aparatos.

Vispārējo principu, uz kura pamatojas elektriskā televīzija, var izteikt šādi:

Raidstacijā to bildi, kas nolemta pārraidīšanai, ar sevišķu ierīci noteiktā secībā sadala atsevišķos punktos, kurus tad vienu pēc otra raida uz uztveršanas vietu. Tā kā bildes atsevišķos punktus pārraidīt uz attālumu kā gaismu nevar, tad šī gaisma iepriekš jāpārvērš elektrībā. Bildes viens punkts ir gaišāks vai tumšāks par blakus esošo punktu un tāpēc elektriskā strāva, kuru iegūst pārvēršot bildes atsevišķos punktus elektrībā, būs nevienāda stipruma. Šo strāvu vispirms pastiprina un tad pievada parastajam radio raidītājam. Radiofona raidītājos mo-

dulaciju izdara strāvas, kas tikušas iespaidotas no skaņām, turpretim šē skaņu lomu izpilda bildes gaismas efekti. Uztveršanas vietā uztvērējs pārraidīto strāvu pārvērš atpakaļ gaismā, un sevišķa ierīce sastāda no atsevišķajiem gaismas efektiem bildi, kas līdzīga tai ko raidstacija raidījusi. Lai uztveršanas vietā acs nemanītu, ka nav redzama reizē visa bilde, bet gan atsevišķas tās daļas, visi vienas pārraidamās bildes punkti jāpārraida vismaz 1/10 sekundes laikā un pēc tam tādā pašā secībā kā iepriekš atkal jāatkārto, jo gaismas iespaids cilvēka acī pastāv apm. 1/10 sekundes.

Parasti televīzijas iekārta sastāv no diviem ultrāsviļņu raidītājiem - parastā radiofona raidītāja, skaņu pārraidīšanai un skatu raidītāja. Arī uztvērēja komplektam jā sastāv no divām tādām pat daļām - skaņu un skatu uztvērēja.¹⁾

Televīzija pagaidām vēl nav tik tālu attīstījusies, ka tanī varētu ņemt daļību plašākas tautas masas, kā tas ir ar radiofonu. Lielākais darbs šimbrīžam vēl norit laboratorijās, kur tiek izdarīti dažādi pētījumi. Tikai

1) Radio abonents. 1934.g., Nr.25.

nedaudzās, kapitalu bagātās valstīs darbojās daži publiski raidītāji.

Cēloņi, kādēļ televīzija nevar attīstīties plašākos apmēros ir vairāki. Vispirms, tehniskā ziņā televīzijai daudz kas trūkst līdz pilnībai, praktiski tā sniedz vēl maz. Kā raidošās, tā arī uztverošās iekārtas izmaksā dārgi un ar televīzijas mēģinājumiem var nodarboties tikai bagātās valstīs. Pasaules lielākās elektriskās un radio fabrikas veltījušas izcilu uzmanību televīzijai. Katra firma ir attīstījusi vairāk vai mazāk īpatnēju sistemu, piemēram Amerikā var saskaitīt vismaz kādas 7 dažādas sistēmas. No vienas puses, šī sacensība ir sekmējusi televīzijas straujo progresu, bet no otras puses, ir arī savs ļaunums. Izrādās, ka gandrīz pēc katras sistēmas pārraidīto skatu uztveršanai vajadzīgs citāds uztvērējs. Saprotams, ka vienam abonentam parasti būs tikai viens televīzijas uztvērējs. Televīzijas raidītāja darbības rāduss ir stipri ierobežots. Izrādās, ka labu attēlu iegūšanai nevar lietot parastos radiofona viļņu garumus, bet jāstrādā ar ļoti īsiem, zem 10 metriem. Parasti izvēlas viļņus ap 7 metriem. Šiem viļņiem ir īpatnēji izplatīšanās likumi. Viņi izplatās pilnīgi līdzīgi gaismas

stariem, t.i. viņi neseko līdzīgi garākiem viļņiem, zemes virsas izliekumam. Viņu izplatīšanu aprobežo no raidošās antenas saskatamais apvārsnis - ap 60 līdz 70 km (atkarībā no raidantenas augstuma) radiusā. Tas nozīmē, ka nav iespējams uztvērt ārzemju ultrā-īsviļņu televīzijas raidītāju programmas, un, ka plašākas teritorijas apkalpošanai nepieciešams vesels staciju tīkls.¹⁾

Kā redzams, ir daudz apstākļu, kas kavē sekmīgu televīzijas attīstību, un jācer, ka tuvākā nākotnē tos izdosies, vismaz pa daļai novērst.

Ar šo nobeidzu vispārēju Isu pārskatu par radiofonu un tā blakus nozaru tehnisko attīstību. Iedziļināties tuvāk tehniskos jautājumos nav šā darba uzdevums.

1) H.Vimba. Televīzijas pašreizējais stāvoklis („Latvijas radiofons” Nr.325).

II LATVIJAS RADIOFONA ATTĪSTĪBA UN ADMINISTRATĪVĀ ORGANIZĀCIJA.

1. Latvijas radiofona pirmsākumi un attīstības vēsture.

Grūti pateikt, kad īsti meklējams sākums radio attīstībai Latvijā. Pagājušā gadsimta beidzamos gados vispirms par to rakstīja žurnālos. Pirmās raidstacijas Latvijas robežās iebrauca ar kara kugiem Liepājas ostā 1906.gada sākumā. Ap šo pašu laiku krievu flotes ministrija uzcēla sev krasta radiostacijas Liepājā un Ventspilī. 1909.gadā Rīgas biržas komiteja piedāvāja krievu valdībai 30.000 rubļu radiosatiksmes ierīkošanai starp Rīgu un Roņu salu. Bet jautājums iegūlās līdz 1912.gadam, jo flotes ministrija negribēja atļaut pasta un telegrafa resoram izraudzītās vietās celt krasta stacijas. Beidzot 1912.gadā pasta un telegrafa resors uzbūvēja 3 krasta stacijas: Liepājā, Roņu salā un Kundziņsalā pie Rīgas. Karam sākoties krievu valdība 1914.gadā pavēlēja nekavējoties visas 3 radiostacijas iznīcināt. 1919.gada sākumā pasta un te-

legrafa resors savā īpašumā ieguva vienu vecu brunukuga raidītāju un to sāka uzstādīt pie Pētera baznīcas. Pa atbrīvošanas kara laiku kara resors nodibināja vairākas radiostacijas ziņu dienestam. 1921.gada rudenī sanāca Ziemeļ - Eiropas valstu telegrafa konference Rīgā. Šī konference nolēma atjaunot telegrafa satiksmi, norunāja vienādus tarifus vadu un radio ceļam. Tā radās cietzemes radiostacijas. 1922.gada pavasarī Rīgā uzstādīja pirmo nedziestošo viļņu $1/4$ KW lielu Huth'a raidītāju ar telefonijas iekārtu. Toreiz tas skaitījās samērā spēcīgs raidītājs. Visā raidītāja 13 gadu pastāvēšanas laikā par trim sarunām vairāk neiznāca, jo kugiem nebija radiotelefona iekārta. Galvenais šī raidītāja darbs bija telegrafēšana uz Zviedriju un Somiju. 1923.gadā nāca gatava jauna 5 KW raidstacija Liepājā automatiskam darbam ar Vāciju. Rīgas staciju un vēlāk arī Liepājas staciju vajadzēja pārnest ārā no pilsētas un sadalīt: raidītāju par sevi, uztvērēju par sevi, lai viens otru netraucētu. Vēlāk raidstaciju jaudu paaugstināja un nāca klāt arī jauni korespondenti - Francija un Anglija.¹⁾

1) Inž.J.Linters. Atmiņas par radio attīstību mūsu zemē. („Pasta un Telegrafa Vēstnesis" Nr.6, 1935.g.)

Pāris gadus vēlāk pēc pirmo radiofona raidstaciju būves Eiropā arī Latvijā par to sāka domāt. Ideja bija jauna un tamdēļ sākumā tai bija maz piekritēju, sevišķi vēl tādēļ, ka tās realizēšanai bija nepieciešams samērā liels kapitāls. Lai dabūtu vajadzīgos līdzekļus radiofona raidstacijas celšanai, pasta un telegrafa virsvaldei bija jāpierāda Saeimas budžeta komisijai uz vietas, ka radiofons nav nekāda „fiksa ideja”, bet gan reāls tehnikas sasniegums ar lielu nākotni. Tāpēc arī 1924.gada 28.martā pasta un telegrafa virsvaldes radiospecialistiem bija jādemonstrē Saeimas namā budžeta komisijas locekļiem radiofona darbība. Kā raidītāju izlietoja jau minēto 1/4 KW lielo Huth'a raidierīci, kas tanī laikā atradās Pārdaugavā. Tā kā gatavu uztvērēju nebija, tad to provizoriski pagatavoja no raidstacijā atrodošām dažādām rezerves daļām. Sēdes laikā komisijas locekļi viens pēc otra ar galvas telefona palīdzību noklausījās pirmo programmu, kas sastāvēja no viena vienīga priekšnesuma - veca „Valdības Vēstnesis” lasīšanas. Pēc demonstrējumiem sēdē noskaidrojās šādi svarīgi apstākļi, kas sekmēja jaunās lietas labvēlīgu atrisinājumu: uztverošā iekārta ir samērā vienkārša un viegli apkalpojama; nav pārāk dārga, un to ir ie-

spējams izgatavot iekšzemē, - tādā kārtā cerības uz zinamu abonentu pieplūdumu ir pietiekošā mērā realas. Pēc tam balsošanas rezultāts bija diezgan vienprātīgs: no 20 komisijas locekļiem par Ls 140.000,- atvēlēšanu radiofona raidstacijas būvei nobalsoja 18. Tanī pašā gadā būvdarbus nosolīja franču firma „Société Française Radioélectrique”. No atvēlētiem Ls 140.000,- iznāca toreizējos apstākļos prāva raidstacija - 2 KW liela ar mastiem un studijas iekārta. 1925.gada 1.novembrī atklāja pirmo radiofona raidstaciju Latvijā ar oficiālo nosaukumu „Rīgas radiofona stacija”.¹⁾ Oficiāla programma bija šāda: 1) Satiksmes ministra inž.K.Pauluka runa, 2) Valsts himna, 3) Pielūgums Nacionalai operai, kur uzveda Dž.Pučini operu „Madame Butterfly”. Raidījums ilga 2 st. 55 min. 1925.g. 1.novembrī abonentu skaits bija 331. Radiofona atklāšana sakrīt ar laiku, kad arī lielāko tiesu citi Eiropas valstu radiofoni uzsāka savu darbību.

Rīgas raidītājs pakāpeniski pārbūvēts un jauda paaugstināta no 2 KW uz 15 KW antenā. Tā kā Rīgas raidītājs nevarēja pietiekošā mērā apkalpot visu Latvijas teritoriju, tad bija nepieciešams celt jaunas raidstacijas. Madonas raidstacijas būvi pabeidza 1932.gadā, bet Kuldīgas

1) No radiofona vēstures („Hallo Latvija” Nr.439).

raidstacijas būvi 1934.gadā. Patlaban abas šīs raidstacijas strādā ar 50 KW jaudu. Nelielā Liepājas raidstacija, kuras jauda ir tikai 0,1 KW, apkalpo Liepājas pilsētu un tās tuvāko apkārtni. Ir domāts arī par televīziju. Bet tā kā televīzijas problēma visā visumā vēl nav pietiekoši atrisināta un praktiski tā sniedz maz, kā arī tās iekārtošana prasa prāvus līdzekļus, tad pagaidām jāapmierinas vēl tikai ar laboratoriskiem mēģinājumiem.

Līdztekus radiofona tehniskai attīstībai attīstījies arī radiofona programma: audzis raidstundu skaits, priekšnesumu dažādība un to kvalitāte. Pirmā darbības gadā raidstundu skaits caurmērā dienā bija 2 st., bet tagad tas jau sasniedzis 10 un svētdienās 16. Pirmā radiofona programma aprobežojās ar īsām ziņām, meteorologiskiem ziņojumiem un muzikāliem priekšnesumiem solistu un kameransambļa izpildījumā. No „Radiofona trio” 13 gadu laikā izveidojies lielākais un labākais simfoniskais orķestris Latvijā. Sākot ar 1926.gada janvāri Radiofons sāk sniegt priekšlasījumus; jūlijā - pirmā bērnu rīta programma; oktobrī noraida pirmās raidlugas - dialogu. Šinī pašā gadā uzsāk arī ārzemju raidstaciju programmu pārraidījumus. 1927.gadā programma paplašinas ar dievkalpojumu pārraidi-

jumiem, valodu stundām, pēcpusdienas koncertiem, parastiem pieslēgumiem operai, teatriem, koncertiem, Saeimai un izciliem notikumiem. 1928.gadā programmas dažādības dēļ sāk raidīt plašākā mērogā skaņu plates, kas tagad radiofona programā ieņem redzamu vietu. Šī gada rudenī uzved arī pirmo opereti. Sākot ar 1929.gada decembri Radiofons sāk izsūtīt bez sevišķas atlīdzības visiem radioabonentiem programmas žurnālu „Rīgas radiofonu programma”, kur blakus sīki atzīmetai iknedēļas programai ievietoti dažādi uz radiofona attiecoši raksti, muzikas u.c. paskaidrojumi. Žurnāla mērķis sniegt papildmaterialus programmas klausītājiem un dot iespēju ikvienam viegli orientēties viņu interesējošos programmas posmos. Tagad programmas žurnāls saucas „Hallo Latvija”. Tas ir vienīgais gadījums, kad radiofons saviem abonentiem šādu žurnālu izsūta par brīvi. Parasti šāda veida žurnālus izdod privati un pie-sūta par zināmu maksu. 1932.g. - programmu papildina rīta vingrošana, rīta koncerti un jaunatnes stundas. Nākošajos gados programma vispusīgi paplašinās, dodot iespēju savas spējas vērtēt un parādīt ļoti plašai latvju mākslinieku, zinātnieku, rakstnieku un citu gara darbinieku saimei. Tomēr Radiofona pirmos astoņos gados programmas izveidoša-

nos stipri traucēja divu valdošu principu dažādība: Radiofons gan centās ieturēt augstu kulturalu līmeni, bet no otras puses bija spiests padoties un izdabāt visdažādāko šķiru, pat atsevišķu cilvēku acumirkliģām interesēm un prasībām. Tāpat, kā trūka vienprātības visā sabiedriskā dzīvē, trūka viengabalainības visā Radiofona darbā, kas kavēja programmas straujāku uzplaukumu. Radiofons ar savu programmu gan bija sazarojies plašumā, bet ne tā bija ar programmas kvalitāti. 1934.gada 15.maija pārmaiņas valsts vadībā sadrumstalotību izbeidza un deva iespēju Radiofonam tālāk darboties pēc iepriekš izstrādāta un noteikta vadības plāna. Sekojošie 1934.,1935.darbības gadi deva iespēju sekmīgi veikt nokavētos Radiofona un tā programmas organizācijas darbus. Radiofona programmas vadošie principi ir nacionāli, kulturali un cenšas kalpot visai tautai un valstij, kāpēc arī kā logisks secinājums nāca Radiofona nodošana 1937.g.1.aprīlī Sabiedrisko lietu ministrijas pārziņā. Tagad Radiofons vispirmā kārtā ir kļuvis par valsts vadības gribas un norādījumu paudēju un popularizētāju.

Arī Radiofona saimnieciskā darbība bijusi visā Radiofona pastāvēšanas laikā ļoti sekmīga, jo viss plašais

Radiofona izbūves darbs, kapitāla ieguldījumi un operatīvie izdevumi segti no Radiofona ieņēmumiem, pie kam vēl valsts kasei ikgadus atlicinātas prāvas sumas. Lielākos ienākumus radiofonam devuši radiofona abonenta maksājumi un sākot ar 1938.gada 2.maiju radiotirdzniecības un ražošanas uzraudzība. Viss tas bijis iespējams pateicoties straujam radioabonentu skaita pieaugumam. Abonentu skaits turpināja pieaugt pat krīzes gados (1931.- 1933.g.), kad saimnieciskās dzīves rosība apstājās un apgrozījumi strauji krita. Tomēr vislielākais abonentu pieplūdums sākās ar 1934.gada otro pusi un turpinājās līdz šai dienai. Latvija salīdzinājumā ar mūsu kaimiņu zemēm pārspēj tos abonentu absolūtā un relatīvā skaita pieauguma ziņā. Abonentu skaits no 331 1925.g.1.novembrī pieaudzis uz 134.970 1938.g.31.decembrī. Arī pastāvīgais budžeta pieaugums, no Ls 27.256,- 1925/26.s.g. uz Ls 2.712.000,- 1938/39.s.g., raksturo Radiofona veselīgu un straujo attīstības gaitu.

2. Latvijas radiofona administratīvā organizācija.

Lai radiofons varētu sekmīgi veikt svarīgos uzdevumus, kādi tam uzlikti, nepieciešama zinama organizācija. Tāpat kā visās dzīves nozarēs panākumi ļoti lielā mērā atkarīgi no organizācijas, tā arī šeit. Organizācijai jābūt piemērotai veicamiem uzdevumiem, tai jābūt elastīgai un jāievada lietu attīstība vēlamā gultnē, bet nevis ļaut notikumiem iet savu gaitu. Mērķtietīgai organizācijai jāiet notikumiem pa priekšu, bet nevis otrādi. Tāpēc arī pilnīgi saprotams, ka Radiofona organizācija, kas vēl pirms dažiem gadiem bija pilnīgi piemērota, tagadējos apstākļos vairs neder, jo dzīve iet straujām soļiem uz priekšu. Radiofona darbība neilgā - 13 gadu pastāvēšanas laikā gājusi plašumā un dziļumā, auguši tā uzdevumi - no vienkāršā laika kavekļa līdz daudzpusīgiem sabiedriskiem, kulturaliem, politiskiem u.c. Ejot Radiofona darbībai plašumā un vairojoties uzdevumiem arī Radiofona organizācijas darbs nav stāvējis uz vietas. Tiko bijusi izveidota attiecīgi piemērota organizācija, kad jaunpienākušie uzdevumi un darba apjoms prasījis atkal jaunu pārlabotu vai

papildinātu darba kārtību. Var teikt, ka Radiofona organizācijas darbs nav pabeigts vēl pat līdz šai dienai, bet tas turpinās pastāvīgi. Šinī gadījumā tā nav vājuma pazīme, ka Radiofona organizācijas darbs nav pabeigts un tas turpinās, bet gan skaidra liecība tam, ka Radiofona darbības apjoms vēl nav galīgi nosprausts un ikdienas tas paplašinās.

Radiofona šūpulis, kā jau tas minēts, kārts 1924.gada 28.martā, kad Saeimas budžeta komisija atvēlēja Ls 140.000,- radiostacijas būvei. Jau pirms raidstacijas būves izdoti „Noteikumi par radiostaciju ierīkošanu un lietošanu” 1922.gada 28.oktobrī, kas izsludināti „Valdības Vēstnesis” Nr.247. Šie noteikumi atcelti ar 1923.gada 4.jūnija „Likums par radiostaciju ierīkošanu un lietošanu”, kas izsludināts „Valdības Vēstnesis” Nr.116. Pēdējais pārgrozīts 1928.gada 14.augustā. Pārgrozījumi izsludināti „Valdības Vēstnesis” Nr.192. Uz 1923.gada likuma pamata 1925.gada izdoti „Radiofona noteikumi”, kas vēlākos gados vairākkārt papildināti. Radiofons savu oficiālo darbību uzsāka 1925.gada 1.novembrī kā Satiksmes ministrijas Pasta un telegrafa virsvaldes, vēlāk Pasta un telegrafa departamenta, vietējā iestāde. Radiofona darbību regulēja

jau minētais 1923.gada likums un uz šī likuma pamata izdotie Radiofona noteikumi. Ar 1934.gada Satiksmes ministra iekšējo pārvaldes instrukciju Radiofona direktoram paklāva visas Radiofona administratīvās vienības, tā radot vienota radiofona jēdzienu. 1937.gada 3.aprīlī izdodot „Likums par Sabiedrisko lietu ministrijas nodibināšanu” Radiofons pāriet Sabiedrisko lietu ministrijas pārziņā. Ar to ir jo sevišķi uzsvērta radiofona kulturalās un valstiskās audzināšanas nozīme. 1937.gada 13.maija likums „Sabiedrisko lietu ministrijas iekārta” nosaka, ka Radiofons ir ministrijas sastāvdaļa un to vada direktors ar departamenta direktora tiesībām. Pēc gada, skaitot no Sabiedrisko lietu ministrijas nodibināšanas, Ministru kabinets 1938.gada 1.aprīlī izdeva „Radiosatiksmes un radiofonijas likums”. Ar šo likumu atcelts 1923.gadā izdotais likums par radiostaciju ierīkošanu un lietošanu. Jaunā likuma īpatnība ir tā, ka tas pilnīgi nodala radiofonijas lietas no radiosatiksmes lietām. Tas arī pilnīgi nepieciešams, lai neceltos kompetenču strīdi starp Sabiedrisko lietu un Satiksmes ministriju. Šī šķirošana pamatojas uz tiem tīri specifiskiem uzdevumiem, kas katrai radio nozarei piekrīt. Radiosatiksmes stacijas ar savstarpēju sa-

zināšanos vai signalu apmaiņu kalpo tikai satiksmes dienestam. Turpretim Radiofona uzdevumi un mērķi ir jau daudz plašāki. Radiofons neizpilda satiksmes funkcijas vārda parastā nozīmē, še arī nenotiek savstarpēja sazināšanās vai signalu apmaiņa. Radiofons gan arī „sazinās” vienā laikā ar neierobežotu abonentu daudzumu, bet to dara īpatnēji, gādājot par savu abonentu tīri kulturalu u.c. vajadzību apmierināšanu.

Likuma pirmais pants nosaka: Radiostacijas Latvijā un uz kugiem vai lidierīcēm zem Latvijas karoga un arī visas citas radio lietas atrodas valsts pārziņā un uzraudzībā.

2.p. Radiosatiksi pārziņā Satiksmes ministrijas Pasta un telegrafa departaments.

3.p. Akustisku un vizualu radiofoniju pārziņā Sabiedrisko lietu ministrijas Latvijas radiofons.

Ar šo pantu noteikts, ka Latvijas radiofons pārziņā radiofona un televīzijas lietas Latvijā.

4.p. Kara ministrijas radiostacijas nav padotas Sabiedrisko lietu un Satiksmes ministriju uzraudzībai. Radiosatiksmes un radiofonijas jautājumos, kas skar valsts aizsardzību, Sabiedrisko lietu un Satiksmes ministrijām ir jārikojas saziņā ar Kara ministriju.

Šis pants skar valsts aizsardzību un nostāda Kara ministriju privilīgētā stāvoklī.

8.p. Latvijas radiofons var ierīkot un lietot radiostacijas akustisku un vizuālu priekšnesumu raidīšanai. Atļaujas citām iestādēm un personām šādas stacijas ierīkot izdod Latvijas radiofons.

9.p. Aparatus radiofona priekšnesumu uztveršanai un šo aparātu sastāvdaļas vai piederumus var turēt un lietot tikai ar Latvijas radiofona atļauju.

10.p. Latvijas radiofons var stāties tiešos sakaros ar ārvalstīm un starptautiskām organizācijām, kas kārtu radiofonijas jautājumus.

Šis noteikums nodrošina Radiofonam tiešu sakaru nodibināšanu ar starptautiskiem radiofonijas institūtiem, kā piemēram Starptautisko radiofonu savienību (UIR) u.c.organizācijām. Agrāk Radiofonu šajos institūtos pārstāvēja Pasta un telegrafa departaments.

11.p. Radiofonijā lietojamus aparatus un to aparātu sastāvdaļas vai piederumus var ievest, izgatavot un pārdot tikai ar Latvijas radiofona atļauju.

Šis pants ir svarīgs tajā ziņā, ka tas pakļauj visu radio rūpniecību un tirdzniecību radiofona pārziņā. Tas

Radiofonam dod arī jaunus ienākumus radio tirdzniecības atļauju un radioaparatu zīmogošanas veidā. Agrāk šie ienākumi ieplūda Pasta un telegrafa departamenta kasē.

15.p. Kara laikā uz kara ministra pieprasījumu visas radiosatiksmes un radiofonijas stacijas pāriet kara ministra norādītā resora rīcībā.

Šo pantu var uzskatīt kā papildinājumu 4.pantam.

Uz šī likuma pamata izdoti Saistošie radiofona noteikumi, kas izsludināti 1938.g. „Valdības Vēstnesis” Nr.79 un Nr.95, un stājas spēkā 1938.g. 2.maijā. Noteikumi tuvāk nosaka un regulē radiofona abonentu lietas, uzraudzību, abonēšanas tarifus, radioaparatu, to sastāvdaļu un piederumu ražošanu un tirdzniecību, antenu būvi un radiofona traucējumu novēršanu.

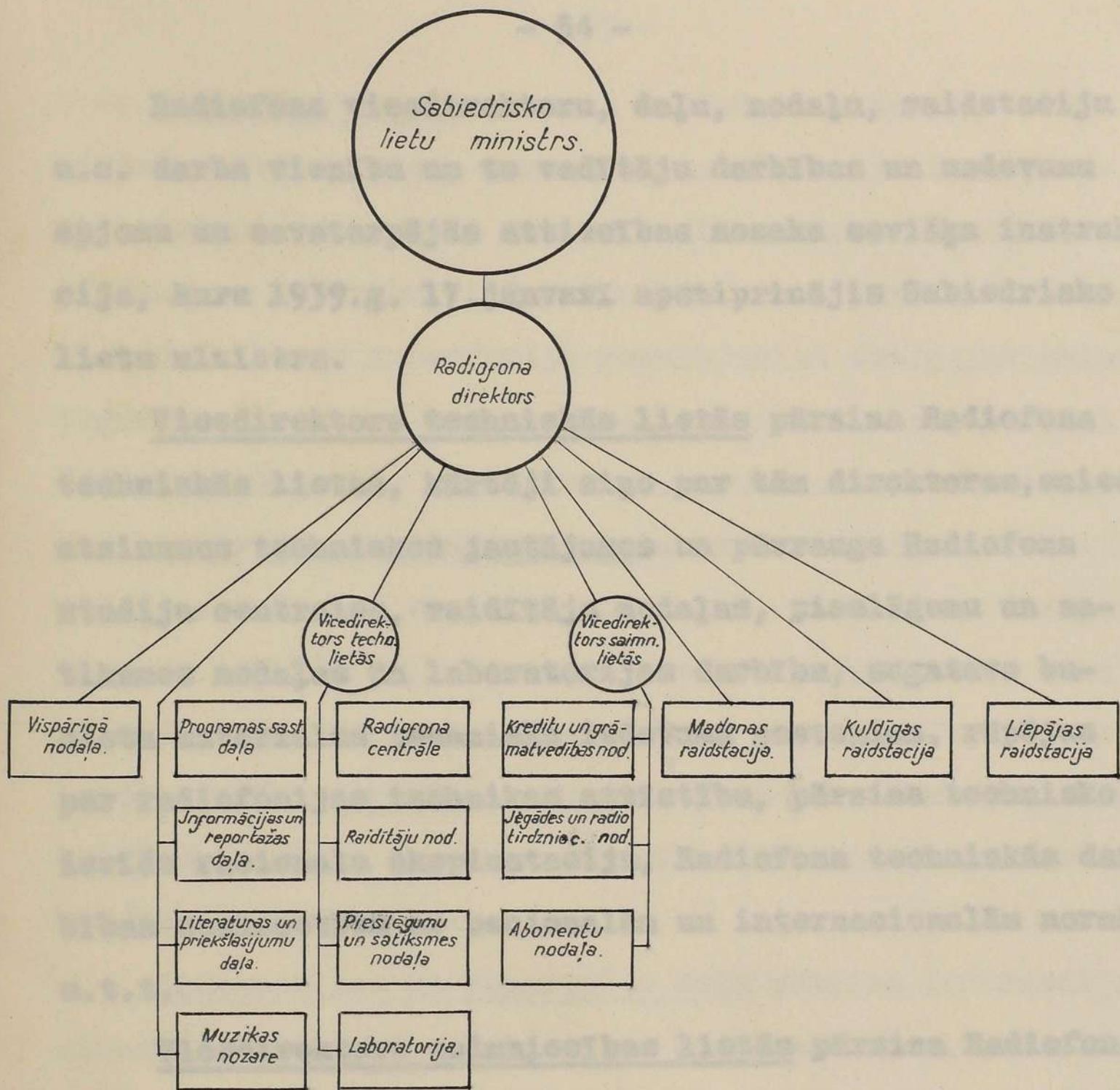
Nodibinot Sabiedrisko lietu ministriju un izdodot šīs ministrijas iekārtas likumu, nevarēja tūlīt normēt Latvijas radiofona iekārtu uz jauniem pamatiem, jo trūka vēl vajadzīgās skaidrības radiolietās. Tamdēļ arī likumā par Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtu par Radiofonu bija tikai minēts, ka tas ir ministrijas sastāvdaļa un pārzin radiolietas Latvijā. Tikai pēc tam, kad praksē jau vairāk kā gadu bija izveidojusies vajadzībām atbilstoša

Radiofona administratīvā iekārta, sekoja pārgrozījumi Sabiedrisko lietu ministrijas iekārtā, kas izsludināti 1938.g. „Valdības Vēstnesis” Nr.277. Iekārtas likuma 22.p. nosaka: Latvijas radiofons pārzina valsts civilās radiofonijas lietas.

Te ir uzsvērts, ka radiofons pārzina civilās radiofonijas lietas, kamēr Radiosatiksmes un radiofonijas likumā tas vēl tik skaidri nav pateikts.

23.p. Radiofonu vada direktors ar departamenta direktora tiesībām. Direktora palīgi tehniskās un saimniecības lietās ir viņam pakļautie vicedirektors tehniskās lietās un vicedirektors saimniecības lietās.

24.p. Radiofona sastāvdaļas ir 1) vispārīgā nodaļa, 2) programmas sastādīšanas daļa, 3) informācijas un reportažas daļa, 4) literatūras un priekšlasījumu daļa, 5) muzikas nozare, 6) radiofona centrale, 7) raidītāju nodaļa, 8) pieslēgumu un satiksmes nodaļa, 9) laboratorija, 10) kredītu un grāmatvedības nodaļa, 11) iegādes un radiotirzniecības nodaļa, 12) abonētu nodaļa, 13) Rīgas raidstacija, 14) Madonas raidstacija, 15) Kuldīgas raidstacija, 16) Liepājas raidstacija.

Zīm. 2.

Radiofona vicedirektoru, daļu, nodaļu, raidstaciju u.c. darba vienību un to vadītāju darbības un uzdevumu apjomu un savstarpējās attiecības nosaka sevišķa instrukcija, kuru 1939.g. 17.janvarī apstiprinājis Sabiedrisko lietu ministrs.

Vicedirektors tehniskās lietās pārzina Radiofona tehniskās lietas, kārtēji ziņo par tām direktoram, sniedz atzinumus tehniskos jautājumos un pārrauga Radiofona studiju centrales, raidītāju nodaļas, pieslēgumu un satiksmes nodaļas un laboratorijas darbību, sagatavo budžeta materialus tehnisko izdevumu posteļiem, rūpējas par radiofonijas tehnikas attīstību, pārzina tehnisko ierīču racionalu ekspluatāciju, Radiofona tehniskās darbības saskaņotību ar nacionalām un internacionālām normām u.t.t.

Vicedirektors saimniecības lietās pārzina Radiofona saimniecības un naudas lietas, kārtēji ziņo par tām direktoram, sniedz atzinumus saimniecības un finanšu jautājumos, pārrauga kredītu un grāmatvedības nodaļas, iegādes un radiotirdzniecības nodaļas un abonētu nodaļas darbību, saskaņā ar direktora norādījumiem sastāda Radiofona budžeta projektu, seko budžeta realizēšanai u.t.t.

Vispārīgā nodaļa pārzina Radiofona vispārīgi - administratīvās lietas, personāla un dienesta lietas, apstiprināto tarifu vai direktora lēmumu robežās slēdz līgumus ar autoriem, izdevniecībām u.c., pārzina Radiofona sadarbību ar radiofoniju regulējošiem starptautiskiem orgāniem un citiem starptautiskiem institūtiem, pārzina Radiofona centrālo registratūru, arhīvu un statistiku.

Programas sastādīšanas daļa pārzina programmas sastādīšanas darbu, skaņu plašu muziku, saskaņā ar diriģentiem un izpildītājiem sastāda muzikas programmas un citu priekšnesumu programmas, izstrādā un iesniedz direktoram apstiprināšanai galīgo programmas projektu, seko izpildītai programmai un sagatavo projektus tālākam programmas sastādīšanas darbam.

Informācijas un reportažas daļa pārzina informācijas dienestu Radiofonā, rūpējas par ziņu savākšanu, pārbauda un sagatavo tās nolasīšanai, pārzina reportažu programmas, sagatavo un izpilda tās.

Literatūras un priekšlasījumu daļa pārzina priekšlasījumu, literatūras un dramatisko priekšnesumu programmas, pārbauda programmas izpildītāju darbību pie mikrofona un dod atzinumus zīmējoties uz to piemērotību Radio-

fona vajadzībām.

Muzikas nozare pārzina muzikas lietas Radiofonā, skata cauri iesniegtos skandarbūs, dod atzinumus par mākslinieku noderību programai, pārzina nošu bibliotēkas darbību un pārrauga dirigentu, orķestra, vokālo mākslinieku un muzikas režisoru darbu.

Radiofona centrale pārzina studiju akustiskās, elektroakustiskās, komutācijas u.c. tehniskās iekārtas, veic teoretiskus darbus un izdara pētījumus zīmējoties uz elektroakustiskas attīstību, pārzina skaņu plašu uzņemšanu.

Raidītāju nodaļa seko visu Radiofona raidstaciju raidītāju tehniskai darbībai, labai dzirdamībai visā valstī un novērš dzirdamības traucējumus, seko skaņas un televīzijas raidītāju attīstībai citās valstīs, sagatavo priekšlikumus un izstrādā projektus raidītāju tīkla uzlabojumiem un jaunbūvēm, pārzina Rīgas raidītāju.

Pieslēgumu un satiksmes nodaļa pārzina pieslēgumu un mobilo reportažu tehniskās sagatavošanas, iekārtošanas un tehniskās ekspluatācijas lietas Rīgā un ārpus tās, seko pieslēgumu un mobilo reportažu tehnisko ierīču attīstībai citās valstīs, pārzina Radiofona satiksmes li-

dzekļus, Radiofona darbnīcas, tehnisko materiālu un inventāra noliktāvu.

Laboratorija pārziņā frekvenču mērijumus, centralizējamos laboratoriskos darbus, pārbauda tirdzniecībai paredzēto ražotāju iesniegtos ražošanai sagatavotos radioaparātu paraugus.

Kreditu un grāmatvedības nodaļa pārziņā sastādāmo un tekošā budžeta darbvedību, Radiofona grāmatvedību, kredīta, valūtas, čekū, depozītu lietas, izdara iepēmumu kontroli, kases revīzijas un izdevumu dokumentu formālo pārbaudi, pārziņā finansu un saimniecisko statistiku.

Iegādes un radiotirdzniecības nodaļa pārziņā iekšzemju un ārzemju iegādes, piegādes un darbus, līgumu sagatavošanu šai nozarē un seko šo līgumu izpildīšanai, pārziņā radioaparātu un to piederumu ražošanas, tirdzniecības, muitas u.c. atļauju izsniegšanu radioaparātu un to piederumu zīmogošanu, radiotirdzniecības un ražošanas uzņēmumu kontroli, pārziņā Radiofona netehnisko inventāru, saimniecības priekšmetus un Radiofona telpas.

Abonentu nodaļa pārziņā abonentu reģistrāciju, abonementa maksājumu pieņemšanu, Radiofona galveno kasi, nelegālo klausītāju, abonentu nemaksātāju un izbeigto abo-

nementu kontroli, Radiofona programas žurnala ekspediciju.

Radiofona provinces raidstacijas ir pēc teritorialā principa organizētas Radiofona vietējās dienesta vienības. To galvenais uzdevums ir tehniskas dabas, t.i. centra programu pārraidīšana, tomēr to kompetencē ir arī vietēja rakstura administratīvas, programmas un saimnieciskas funkcijas.

Dienesta vienību padotība redzama no Radiofona organizācijas shēmas, zīm.Nr.2.

Pašreizējā Radiofona administratīvā organizācija ir tā izveidota, ka tā spēj sekmīgi veikt tam uzliktos uzdevumus. Radiofona administratīvā organizācija veidota pēc iespējas elastīga, jo tikai elastīga organizācija nodrošina kārtīgu uzdevumu veikšanu un evolūciju.

Interesanta ir Radiofona kā valsts institūta juridiskā daba. No vienas puses, Radiofons uzskatams kā valsts iestāde, jo Radiosatiksmes un radiofonijas likums tam uzliek svarīgus publiski tiesiskus un administratīvus uzdevumus. Radiofonam uzticēta eksklusīvā radiofonijas pārziņāšanas un ekspluatācijas tiesība. Radiosatiksmes un radiofonijas likums nosaka, ka Radiofonam vienīgam ir tie-

sība ierīkot un lietot radiostacijas akustisku un vizuālu priekšnesumu raidīšanai, kā arī izdot atļaujas citiem šādu staciju ierīkošanai. Jāpiezīmē, ka pēdējais noteikums, par atļauju izsniegšanu citām iestādēm un personām, domāts gan tikai attiecībā uz Isviļņu raidstacijām zinātniskiem nolūkiem un amatieru vajadzībām. Līdz šim Radiofons šādas atļaujas vēl nav izsniedzis. Tālāk likums nosaka, ka Radiofons ir administrācija visos radiofonijas jautājumos: aparatus radiofona priekšnesumu uztveršanai var turēt, lietot, ievest no ārzemēm, izgatavot un pārdot tikai ar Radiofona atļauju. Radiofonam izsniegtās atļaujas tiesība arī anulēt. Tālāk Radiofons vajā nelegālos klausītājus un radiotirgotājus. Svarīgs noteikums ir, ka Radiofonam ir tiesība stāties tiešos sakaros ar ārvalstīm un starptautiskām organizācijām, kas kārtē radiofonijas jautājumus. Uzskaitītās Radiofona funkcijas norāda uz Radiofona kā valsts iestādes institutu.

No otras puses Radiofons uzskatams kā valsts uzņēmums, jo tā darbība izpaužas privattiesisku attiecību nodibināšanā ar Radiofona abonentiem. Radiofonam tiesība stāties privattiesiskās attiecībās ar klientiem - abonentiem, saņemot no tiem abonementa maksājumus un kā pret-

ekvivalentu sniedzot radiofona priekšnesumus. Šī līgumiskā attiecība starp Radiofonu un abonentiem tuvāk aprakstīta šī darba nodalījumā - Radiofona abonentu tiesiskais stāvoklis.

Tālāk, Likums par valsts budžetu nosaka, ka resorī šā likuma nozīmē ir ministrijas un no tām neatkarīgas centralas valsts iestādes. Uzņēmumi šā likuma nozīmē ir visi valsts un autonomie valsts uzņēmumi. Budžets sastādas no pamata budžeta un speciala budžeta. Pamata budžetā ietilpst resoru iestāžu budžetu kopsavilkums un iestāžu atsevišķie budžeti, bet specialā budžetā ietilpst resoru uzņēmumu budžetu kopsavilkums un šo uzņēmumu atsevišķie budžeti. Izejot no Likuma par valsts budžetu, jāsecina, ka Radiofons uzskatams par valsts uzņēmumu, jo Radiofons darbojas ar specialem budžetu.

Pie Radiofona saimnieciskās organizācijas tuvāk apstāšos šī darba nodalījumā - Latvijas radiofona saimniecības organizācija.

Nav gandrīz valstis, kur radiofona organizācijas būtu pilnīgi līdzīgas. Vairāk vai mazāk tās atšķiras viena no otras, piemērojoties valsts pārvaldes režīmam, kultūras stāvoklim, saimnieciskām tendencēm un citiem notei-

cošiem faktoriem. *Parīža un Ungārija.*

Visas valstis var iedalīt vairākās grupās, kur radiofona organizācija uzrāda zināmu līdzību. Sadalījumu var izdarīt pamot par pamatu to vai radiofons ir privats - ar vai bez abonementu maksājumiem, valsts vai arī jaukts, t.i. pa pusei privats, pa pusei valsts. Jāatzīmē, ka nav valstis, kas neņemtu daļību pie radiofona. Valsts iespaids izteicās sākot ar vienkāršām regulējošām normām un beidzot ar pilnīgu radiofona pārņemšanu savā ziņā.

Pirmo grupu reprezentē tās valstis kur radiofons ir privats un kur abonēšanas maksas nepastāv. Šo radiofonu saimnieciskie pamati ir tikai ienākumi no reklamu raidījumiem un to pārstāv no Eiropas valstīm Holande un Luksemburga, bet no Āreiropas valstīm Ziemeļ - Amerikas Savienotās valstis un dažas Dienvid- un Vidus - Amerikas valstis.

Otrā grupā ietilpst valstis, kur radiofons ir privats, bet abonēšanas maksas tomēr pastāv, un te pieder Dienvidslāvija un Zviedrija.

Trešā grupā ir valstis kur radiofona organizācija ir jaukta, pa daļai privata, pa daļai valsts, kur valsts un privatās intereses līdzsvarojas. Šai grupai pieskaitamas

Rumanija, Šveice, Turcija un Ungarija.

Ceturtā grupa ir vislielākā un reizē arī noteicošā. Te radiofonu valstis pārņēmušas pilnīgi savā rīcībā. Ja arī šajā grupā dažās valstīs pie radiofona finansēšanas piedalās privatie ar saviem kapitaliem, tad viņu iespaidu sfera radiofona darbībā labākā gadījumā neiet tālāk par tīri saimnieciski tehniskiem jautājumiem. Kas attiecas uz programmu un vispār uz radiofona politiku, tad noteicēja te ir valsts. Šai grupai pieskaitamas Anglija, Beļģija, Bulgarija, bij. Čehoslovākija, Dānija, Igaunija, Irija, Islande, Itālija, Latvija, Lietuva, Norvegija, Polija, Portugāle, Somija, SPRS, Spānija, Vācija, Vatikāna. Francijā paraleli valsts radiofonam darbojas arī privāts. Privātais radiofons no valsts nekādu materiālu atbalstu nedabū un tam jāpārtiek no reklāmu ienākumiem.¹⁾

1) K. Wagenführ. Welt Rundfunk Atlas 1936.

III LATVIJAS RADIOFIKACIJA.

Latvijas radiofona uzdevums ir rūpēties par Latvijas teritorijas radiofikaciju. Latvijas teritorijas un tās iedzīvotāju apgādi ar elektromagnetisko enerģiju - radio viļņiem, kas nepieciešami uztverošo radioaparātu iedarbināšanai, raksturo: 1) raidstacijas, 2) uztverošie aparāti, 3) uztveršanas traucējumi, kas var izpausties ļoti dažādi, lielā mērā iespaido uztveršanas rezultātus, tāpēc arī tiem šai apskatā jāveltī pienācīgā vērība.

1. Raidstacijas.

Mūsu raidstaciju uzdevums ir, lai raidamo programmu visā Latvijā varētu labi uztvert ar samērā lētiem un vienkāršiem aparātiem. Lai to panāktu, jāatrisina vairāki jautājumi.

a) Raidstaciju skaits un novietne.

Vispār, pie radiofona izbūves var sekot diviem pamatprincipiem. Pirmkārt, komercialam principam, meklējot

tādu atrisinājumu, kas dotu vislabāko rentabilitāti, t.i. pēc iespējas lielu un ātru maksājošo abonentu skaita pieaugumu. Pieņemsim, ka ir izstrādāti 2 dažādi izbūves projekti, kuri abi izmaksātu vienādi. Komercialais princips prasa rūpīgi kalkulēt sagaidāmo abonentu skaita pieaugumu abiem gadījumiem un dot priekšroku tam projektam, kurš apsola kaut arī drusciņ lielāku pieaugumu. Otrs princips ir valstiskais. Ņemot vērā radiofona svarīgo kulturalo un politisko nozīmi, ne katrreiz var vadīties no augstākas rentabilitātes. Svarīgāki ir izvēlēties to projektu, kas nodrošina labus uztveršanas apstākļus visā valsts teritorijā, arī tajos apgabalos, kur iedzīvotāju mazturības dēļ nav tālāk sagaidāms liels abonentu pieplūdums.¹⁾

Runājot konkrēti, par Latvijas radiofonu, jāsaka, ka te izvēlēts valstiskais princips. Laimīgā kārtā izvēloties valstisko principu labi realizējies arī komercialais princips - Rīgas raidītājs devis vislielāko maksājošo abonentu skaitu.

Patlaban Latvijas teritoriju apkalpo 4 raidītāji: Rīga, Madona, Kuldīga un Liepāja. Raidītāji novietoti tā,

1) Latvijas radiofikācijas projekts („Rīgas radiofona programma” Nr.107).

lai radioaparatu īpašnieki Latvijas teritorijā varētu uztvert vienu no uzskaitītām raidstacijām. Rīgas raidītājs apkalpo Rīgu un tās tuvāko apkārtni un tās darbības radiuss ir ap 70 km. Madonas raidstacijas darbības rajons ir vislielākais un tas apkalpo visu Austrum - Latviju - Vidzemi un Latgali. Madonas raidītājs labus uztveršanas apstākļus sagādā 160 - 200 km lielā radiusā. Kuldīgas raidītājs domāts Kurzemes un Zemgales apgabalu apkalpošanai un tā darbības radiuss sniedzas apm. 100 km lielā radiusā. Mazākais no visiem Latvijas raidītājiem ir Liepāja un tam ir tikai vietējā nozīme, jo darbības radiuss nepārsniedz 20 km. Ar šiem 4 raidītājiem sagādāti labi uztveršanas apstākļi gandrīz visā Latvijas teritorijā. Sliktāki uztveršanas apstākļi ir Rucavas, Nīcas, Kolkašas, Ainažu, Rūjienas, Abrenes, Zilupes un Indras rajonos, t.i. robežu rajonos. Visi raidītāji programmu saņem no Rīgas pa gaisa vadiem, bet ja ir vajadzība, tie var raidīt arī savu patstāvīgu programmu.

Var pacelties jautājums, vai Latvijas teritorijas apkalpošanai nepietiktu ar vienu lielraidītāju, vai arī vienu centra raidītāju un vairākiem maziem raidītājiem biežāk apdzīvotās vietās. Mazie vietējie raidītāji prog-

ramu varētu saņemt pa gaisa vadiem, līdzīgi kā tas jau ir ar esošiem raidītājiem.

Viena lielraidītāja būvei par sliktu runā vairāki apstākļi. Lai kaut cik pienācīgi tas spētu apmierināt visas Latvijas vajadzības, tad tam būtu jāatrodas zemes vidienā, t.i. apmēram ap Ogrī, tagadējās Ķeguma spēkstacijas tuvumā. Šis lielraidītājs lielu daļu no savas jaudas izstarotu jūrā un pāri Lietuvas robežai, kamēr daļa no Latvijas teritorijas - Rietum - Kurzeme, Austrum - Vidzeme un Latgale paliktu neapmierinoši apkalpota. Arī no stratēģiskā viedokļa nebūtu ieteicama tikai viena raidstacija. Nākotnes karā viens no pirmiem uzbrukuma mērķiem būs ienaidnieka raidstacijas.

Arī otram projektam, ja Latviju apkalpotu daudzi mazi raidītāji, nevar piekrist. Labums būtu tas, ka daudzi apdzīvoti centri būtu apgādāti ar spēcīgu elektromagnētisko lauku un tur priekšnesumus varētu klausīties ar lētiem un vienkāršiem uztvērējiem. Turpretim ļaunumi ir vairāki. Daudzu mazu raidītāju būve izmaksātu nesamērīgi dārgāk. Personāls būtu izkaisīts un neracionāli izmantots, un vispār, ekspluatācijas izdevumi pieaugtu. Programmas pārraidīšanu bieži traucētu gaisa vadu bojājumi. Arī no

strategiskā viedokļa šis projekts nebūtu pieņemams - ja iznīcina centra raidītāju, tad atsevišķiem maziem raidītājiem paliek tikai šaura vietējā nozīme. Šī projekta realizēšanai šķēršļus liek arī viļņu jautājums, jo viļņu skaits ir ierobežots.

Tuvākā nākotnē gan var rasties vajadzība esošos četrus raidītājus pavairot vēl par vienu. Šo vajadzību var izsaukt starptautiski apstākļi. Sakarā ar nākošo starptautisko radiofonijas viļņu pārkārtošanu var rasties stāvoklis, ka ierobežotu viļņu skaita un no otras puses pieaugošo raidstaciju skaita dēļ vairāki ārzemju raidītāji paaugstina savas jaudas, ar to pasliktinot mūsu raidstaciju uztveršanu neselektīviem uztvērējiem Latvijas teritorijā. Projektējamā raidītāja jauda būtu stipri augstāka par esošām mūsu raidītāju jaudām un tā atrašanās vieta varētu būt jaunās Ķeguma spēkstacijas tuvumā, kura tad arī varētu piegādāt raidstacijai nepieciešamo elektrisko enerģiju. Jaunā raidstacija ar lielu jaudu un piemērotu viļņa garumu kopā ar jau esošām raidstacijām tad varētu novērst uztveršanas pasliktināšanos, kāda eventueli varētu rasties ar starptautiskiem pārkārtojumiem raidītāju

No projektējamā lielraidītāja varētu atteikties tādā gadījumā, ja jau darbā esošo raidītāju jaudas ievērojami paaugstinātu. Šī pārkārtojuma izvešanu traucē tas apstāklis, ka jaudas paaugstināšana prasītu raidītāju radikālu pārbūvi, kas saistīta ar lieliem kapitāla ieguldījumiem. Grūtības var sagādāt arī pavairotā elektriskās enerģijas piegāde, kas nepieciešama jaudu paaugstināšanai. Madonas raidstacijas jaudu pagaidām nevar paaugstināt, jo Aiviekstes spēkstacija, kura piegādā tai enerģiju, nespēj pie pašreizējās iekārtas ražot lielāku elektriskās enerģijas daudzumu.

b) Raidstaciju jaudas.

Latvijas radiofona raidstacijas raida ar sekojošām jaudām: Rīga ar 15 KW antenē, Madona un Kuldīga ar 50 KW un Liepāja ar 0,1 KW. Tā kā elektromagnetiskais lauks samazinās proporcionāli attāluma kvadrātam, tad ņemot vērā katras raidstacijas apkalpes rādiusu ir izvēlētas esošās jaudas ar aprēķinu, lai visā valsts teritorijā šis lauks būtu sasniegts vismaz 1 milivoltu uz metru ($1 \frac{mV}{m}$), kas nepieciešams lai ar vidēji labiem uztvērējiem varētu sa dzirdēt vienu no mūsu raidstacijām. Ja vēlas palielināt

elektromagnetisko lauku kādā vietā 2 reiz augstāk, tad attiecīgās raidstacijas jauda jāpaaugstina 4 reizes.

Lai uzlabotu uztveršanas apstākļus abonentiem, radiofona stacijas arvienu vairāk un vairāk kāpina savas jaudas. Šinī virzienā novērojama īsta sacensība: pietiek, ja viena valsts paceļ raidītāju jaudas, lai citas aiz līdzīgiem motīviem vai nepieciešamības spiestas dara to pašu. Ja lielas valstis ar lieliem ienākumiem to var viegli darīt, tad mazākās ir tomēr spiestas sekot lielo kaimiņu pēdās. Raidstaciju jaudu celšana nepieciešama ne tikai tādēļ vien, ka to izdaroja viļņgaruma (frekvences) partners (kas raida ar to pašu vilni), bet arī tādēļ, ka to pašu dara viļņgarumu kaimiņi, jo tad tie kļūst labāk dzirdami un traucē uztveršanu.¹⁾

Rīgas raidstacijas labu dzirdamību var iespaidot Salamankas raidītājs (Spānija), un Sārbrikenas raidītājs (Vācija). Madonai kā konkurenti var uzstāties Vīnes (Vācija), Astrachanas (SPRS) un Grenobles (Francija) raidītāji, bet Kuldīgai sevišķi Meļnikas (bij.Čehoslovākija), kas raida ar 100 KW. Sakarā ar to arī Kuldīgas raidsta-

1) Inž.R.Martinsons. Uztveršanas apstākļu maiņa („Hallo Latvija” Nr.436).

cijas jauda nesen bija jāpacel no 25 uz 50 KW. Krīt svarā arī konkurējošo raidstaciju ģeogrāfiskie attālumi.

c) Raidstaciju viļņu garumi.

Radiofona raidstaciju skaits Eiropā arvienu aug neskatoties uz to, ka ir palikušas agrākās iespējas sadalīt viļņu garumus tā, lai atsevišķas raidstacijas nesaļauktos uztverošos aparatos. Pieņemot, ka raidstaciju frekvence atšķiras ik pa 9 kc/sek. posmā 2000 - 200 mtr. (radiofona raidstaciju viļņu garumu diapozons) teoretiski var novietot ap 130 raidstaciju. Bet reflektantu uz šīm vietām ir daudz vairāk. Saskaņot atsevišķu valstu prasības no vienas puses un radīt apstākļus, kas dotu iespēju klausītājiem ar minimāliem traucējumiem uztvert maksimālu raidstaciju skaitu 1933.gada maija mēnesī Lucernā sanāca starptautiska konference. Viļņu sadalījums konferences veidā parakstīts 1933.g. 19.jūnijā un 1934.g. 15.janvarī tas stājās spēkā zem Lucernas plana nosaukuma.¹⁾ Lucernas plans ir vēl spēkā tagad, kaut gan tānī par šiem

1) Inž.R.Martinsons. Jaunie Latvijas viļņu garumi („Rīgas radiofona programma” Nr.190).

gadiem ir izdarīti vairāki grozījumi. Jauna konference viļņu sadalījumam notika 1939.gada marta un aprīļa mēnesī Šveicē. Atkarībā no konferences lēmumiem var mainīties Latvijas stāvoklis.

Latvijai pēc Lucernas plana piešķirti 3 viļņu garumi 514,6 m (583 kc/sek.), 271,4 m (1104 kc/sek.) un 238,5 m (1258 kc/sek.). Ceturtais viļņu garums 173 m (1734 kc/sek.), kuru tagad lieto Liepājas raidstacija, Lucernas planā nemaz nav paredzēts.

Lai būtu skaidrs Lucernas planā Latvijai piešķirto viļņgarumu sadalījums starp atsevišķiem raidītājiem, jānoskaidro radio viļņu dažas īpašības.

Radiofonijā lietojamus viļņus mēdz iedalīt garos, vidējos un īsos viļņos. Garie viļņi ir no 2000 - 1000 m, vidējie no 800 - 200 m un īsie zem 200 m. Joslā starp 1000 un 800 m atrodas, kugu, aviācijas u.c. raidstacijas, bet izņēmuma veidā arī dažas radiofona raidstacijas. Tāpat arī īso viļņu diapozonā dažus viļņu garumus lieto radiosatiksmes raidstacijas.

No raidītāja antenas izstarotie elektromagnetiskie viļņi izplatās divējādos veidos, kā telpas viļņi un kā zemes viļņi. Zemes viļņi izplatās uz visām pusēm gar ze-

mes virskārtu, līdz tie tiek tik tālu absorbēti, ka uztveršana kļūst neiespējama. Telpas viļņi dodas no antenas zem lielāka vai mazāka lenča pasaules telpā kur tos atspoguļo atpakaļ uz zemes lodi viļņu necaurlaidošs slānis, Hīvisaida slānis, kas atrodas apm. 100 km augstumā. Telpas vilnis var tikt atstarots vairākkārtīgi, tā kā tas var apiet šādā ceļā vairākas reizes ap zemes lodi. Tā kā Hīvisaida slānis maina savu augstumu, kas atkarīgs no daudz un dažādiem apstākļiem, tad nevar kaut cik precīzi noteikt vietu kur telpas vilnis atgriezīsies uz zemes virsu. Sakarā ar to pie vietējo raidītāju uztveršanas vispār nevar rēķināties ar telpas vilni, bet gan tikai ar zemes vilni.¹⁾

No piedzīvojumiem atvasināts aptuvens likums, kas noseka raidītāja labu dzirdamību attālumā līdz 500 kārtīgam viļņgarumam. Pēc tam iestājas viļņu pamiršana - fedings.²⁾ Aiz fedinga rajona var atkal raidītāju uztvert. Fedings notiek tad, ja uztverošā aparatā reizē pienāk abi viļņi, t.i. zemes vilnis un telpas vilnis. Ja zemes vilnis

1) H.Albats. Īsie viļņi un to uztveršana („Latvijas radiofons” Nr.305).

2) Inž.R.Martinsons. Kuldīgas raidītāja būvi sākot („Rīgas radiofons programma” Nr.192)

pienāk vienādā fāzē ar telpas vilni, darbība būs apmēram divkārša. Ja fāzes pretējas, abi viļņi šai punktā savstarpīgi iznīcināsies un uztvērējā būs ļoti vājš skaļums. Sakrišana vai nesakrišana ir atkarīga no tā ceļa garuma, ko nogājis telpas vilnis, Bet tas nav pastāvīgs, jo slānis pret kuru tas atblāzmojas nav nemainīgs. Fedinga rajonu var attālināt ar attiecīgas konstrukcijas raidantenu.¹⁾

Kā jau teikts, elektromagnetisko viļņu izplatīšanās pamatlikums ir, ka elektromagnetiskā lauka stiprums pamazinājas ar attālināšanos no raidītāja, pie kam šī pamazināšanās notiek proporcionāli attāluma kvadrātam. Tā tad, elektriskā enerģija, ko klausītājs radio viļņu veidā uztver savā antenā 1 km attālumā, būs 25 reiz lielāka, nekā tā, ko uztver otrs klausītājs 5 km attālumā no raidītāja. Ja šis būtu vienīgais likums, kas nosaka viļņu izplatīšanos, tad lieta būtu vienkārša un viļņu garums vispār nekristu svarā.²⁾

Otrs viļņu vājināšanas cēlonis ir absorbcija: tāpat

1) Doc.J.Asars. Fedings („Rīgas radiofona programma” Nr.224).

2) A.Brāmāns. Ko nozīmē viļņu maiņa Madonas raidītāja klausītājiem („Rīgas radiofona programma” Nr.220).

kā katra uztverošā antena sevī uzsūc daļu no viļņu enerģijas, tā arī katrs nams, koks, kalns un arī līdzena zemes virsma uzsūc daļu enerģijas. Pie viļņu absorbcijas ir raksturīgs tas fakts - un tam būs, kā mēs tālīn redzēsīm, izšķiroša nozīme Latvijas radiofona viļņu sadalījumam - ka viļņiem izplatoties gar zemes virsmu absorbcija īsākiem viļņiem ir lielāka, nekā garākiem. Tāpēc īsākie viļņi ātrāk norimst un pēc vienāda attāluma noskriešanas tie ir kļuvuši vājāki nekā garākie viļņi. Mazākos attālumos raidītāja viļņu garumam nav lielas nozīmes.¹⁾

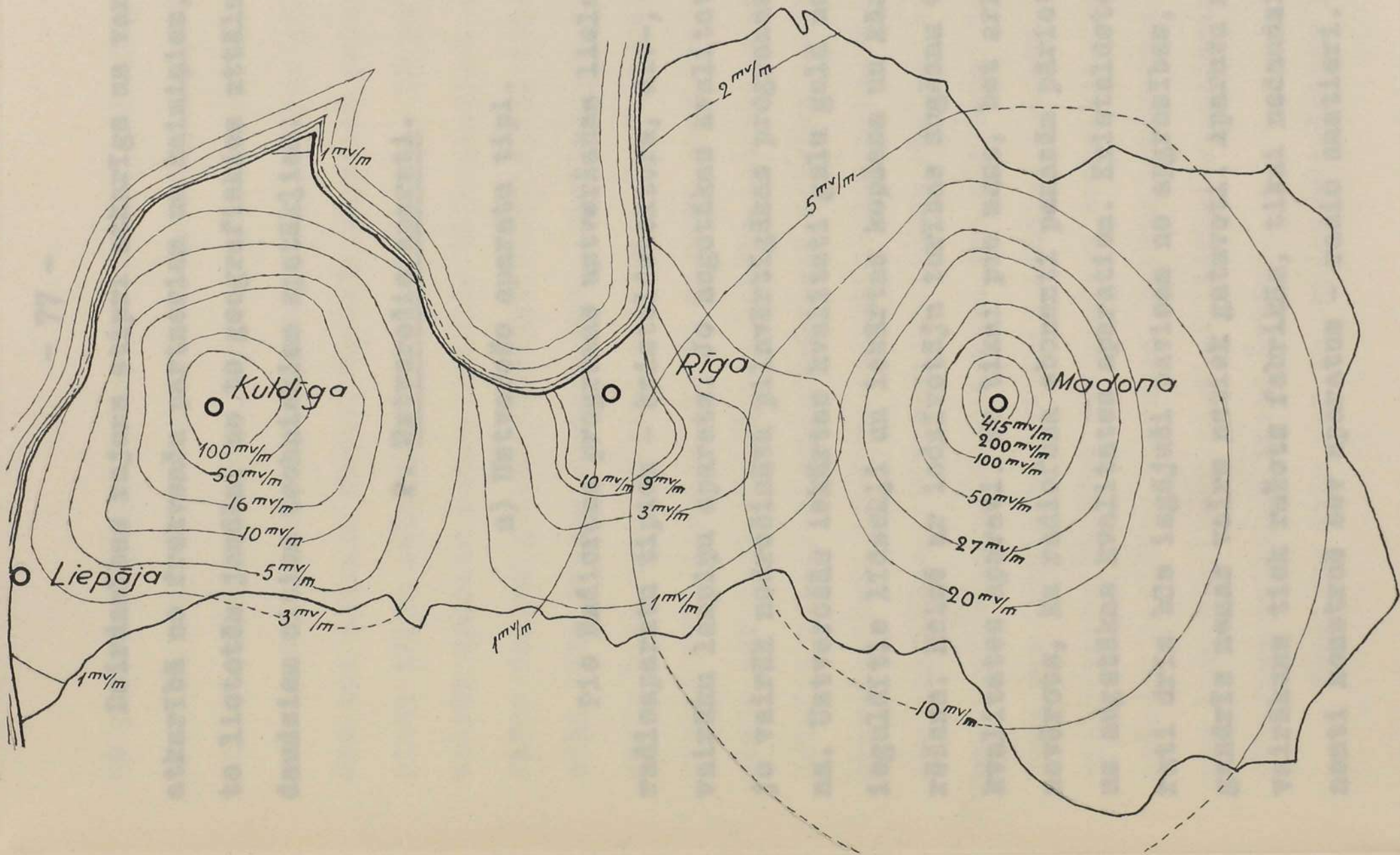
Tā ka Madonas raidītāja dabīgais uzdevums apkalpot Latvijas austrumu daļu, kuras galvenā iedzīvotāju masa atrodas 50 - 150 km attālumā no raidītāja, tad tam arī piešķirts garākais vilnis - 514,6 m (583 kc/sek.). Otrs garākais vilnis - 271,4 m (1104 kc/sek.) piešķirts Kuldīgas raidstacijai, kurai jāapkalpo nākošais lielākais rajons - Latvijas rietumu daļa. Īsākais no Lucernas plana Latvijai paredzētiem viļņiem piešķirts Rīgas raidītājam - 238,5 m (1258 kc/sek.), jo tam pēc platības jāapkalpo mazākais rajons, kaut gan ar vislielāko abonētu skaitu.

1) Kāpēc vajadzīga viļņu pērkārtošana? („Hallo Latvija” Nr. 336).

Liepājas raidītājs strādā ar 173 m (1734 kc/sek.) vilni, kas, kā jau minēts Lucernas planā nemaz nav paredzēts. Šī raidītāja uzdevums ir apkalpot Liepāju un tās tuvāko apkārtni, jo Kuldīgas raidītājam šo lielo iedzīvotāju centru nākas grūti sasniegt.

Teoretiski spriežot katru no mūsu raidītājiem vienādā attālumā no tiem vajadzētu varēt uztvert līdzīgi, resp, elektromagnetiskā lauka stiprumam ap katru raidītāju vienādos attālumos vajadzētu būt vienādam. Tomēr dabā tas tā nav. Par iemeslu tam ir dažāda viļņu absorbcija u.c. tehniski apstākļi. Lai noskaidrotu lauka stiprumu ap katru raidītāju, Latvijas radiofons 1938.gada jūlija un augusta mēnešos izdaruja elektromagnetiskā lauka stipruma mērījumus. No klātpieliktā zīmējuma Nr.3 redzams lauka stiprums atsevišķos valsts novados. Lauku stiprums apzīmēts milivoltos uz metra ($\frac{mV}{m}$), no kā arī var spriest par raidītāja uztveramību. Pie labiem uztveršanas apstākļiem un arī laba uztverošā aparata, lauka stiprums nepieciešams 1 milivolts uz metra. Pie vidējiem apstākļiem jāērēķinas ar 5 milivoltiem.

Zīm. 3.

Dzirdamības rajons stipri atkarīgs un var mainīties atkarībā no frekvenču partneriem un kaimiņiem, kā arī no to lietotām jaudām, no to ģeogrāfiskiem attālumiem un no daudziem citiem tehniskiem apstākļiem.

2. Uztverošie aparāti.

a) Uztverošo aparātu tipi.

Pie Radiofona programmas uztveršanas liela nozīme radioaparātu tipiem - kristaldetektora, div-, trīs- vai vairāku lampiņu aparats. Jo augstākas kvalitātes aparats, jo vairāk nodrošināta pilnvērtīgākas programmas uztveršana. Uztverošās iekārtas kvalitāti galu galā nosaka tānī ieguldītie līdzekļi un iekārtas kopšana un kārtībā uzturēšana. Reizē ar iedzīvotāju turības augšanu vairojas arī kvalitātes aparāti. Ne tikai pie mums, bet arī citur ir novērots, ka radiofona abonenti pamazām pāriet no zemākas uz augstākas kvalitātes aparātiem. Kristaldetektora aparāti drīz būs izgājuši pavisam no apgrozības, jo jauni gandrīz nemaz vairs netiek gatavoti. Aparātu nospiedošais vairākums tiek ražots fabrikās, tikai nedaudzi radio abonenti konstruē sev aparatus - radio amatieri. Sakarā ar

to panākta aparatu standartizācija, kas stipri atvieglo aparatu remontus. Latvijas radio tirgu apgādā, neskaitot dažas mazas darbnīcas, trīs fabrikas. Izmantojot lielo ražošanas uzņēmumu priekšrocības, pēdējos gados slidējušas arī aparatu cenas. Tuvākās nākotnes uzdevums ir turpināt tālāk ražošanas racionalizāciju, tā palētinot vēl vairāk aparatu cenas, lai tie būtu pieejami ikvienam. Pirms dažiem gadiem vairākās valstīs, sevišķi Vācijā, uzsāka lēto tautas aparatu būvi. Pielietojot stipru propagandu bija nenoliedzami panākumi. Tomēr pēdējie statistiskie dati liecina, ka šo aparatu apgrozība krīt un pamazām sāk augt dārgāko un labāko aparatu produkcija. Arī Latvijā Valsts Elektrotehniskā Fabrika uzsāka lēto RMK aparatu būvi. Ar šiem aparātiem var uztvert tikai vietējos raidītājus. Piedzīvojumi tomēr rādīja, ka šādam lētam tautas aparatam pie mums nav nākotnes. Varētu būt runa par labu div- vai trīs lampīgu aparatu, kura cenu, pielietojot to būvē visjaunākos tehnikas sasniegumus un ražojot lielākos vairumos, varētu ievērojami pazemināt par līdz šim tirgū esošiem līdzīgiem aparātiem. Šādu mēģinājumu patlaban izved Šveicē.

Noteiktu datu par to, kādus uztvērējus lieto mūsu

radio abonenti, nav, jo nav izdarīta attiecīga statistika. Izejot no pēdējā gadā ražoto radioaparatu kopskaita un tā sadalījuma pēc lampiņu skaita, aptuveni var spriest par lietojamo aparatu tipiem. No^{x)} 1938.gadā ražotiem aparātiem 50% bijuši divlampiņu aparāti, 38% trīslampiņu aparāti un 12% četr- un vairāk lampiņu aparāti. Attiecīnot šos skaitļus uz abonentu lietojamiem aparātiem divlampiņu radioaparatu skaits būtu nedaudz jāpaaugstina uz pārējo aparatu skaita rēķina, jo agrākos gados divlampiņu aparāti ražoti vairāk kā tagad. No 1938.gadā ražotiem aparātiem 60% bijuši tīkla strāvas un pārējie 40% bateriju aparāti. Ja pieņem, ka visas pilsētas ir elektrificētas, bet lauki ne, tad var taisīt tālākus secinājumus - pilsētās lieto tīkla strāvas aparatus un laukos bateriju aparatus. Šo pieņēmumu apstiprina vēl tas apstāklis, ka no abonenta kopskaita apm. 64% ir pilsētās, bet 36% laukos. No ražotiem bateriju aparātiem 31% bijuši divlampiņu, 8% trīslampiņu, bet 1% četrlampiņu; no tīkla strāvas aparātiem 19% divlampiņu, 29% trīslampiņu un 12% četr- un vairāklampiņu. Šie skaitļi rāda, ka laukos lieto ap 76% divlampiņu aparatu, kamēr pilsētās ap 32%. Pievestie

x) Latvijas radiofona dati.

skaitļi māca, ka lai nodrošinātu labus uztveršanas apstākļus radio abonentiem visā Latvijas teritorijā, tad jāgādā par visas mūsu zemes apklāšanu ar spēcīgu elektromagnetisko lauku - radio viļņiem.

b) Uztverošo aparatu ražošanas un tirdzniecības uzraudzība.

Radiosatiksmes un radiofonijas likums nosaka, ka radiofonijā lietojamos aparatus un to sastāvdaļas var ievest, izgatavot un pārdot tikai ar Latvijas radiofona atļauju. Likuma nolūks, lai tirgū neparādītos mazvērtīgi aparāti, un tas sargā radioabonentus. Uz likuma pamata izdotie Saistošie radiofona noteikumi tuvāk regulē radio-tirdzniecību un ražošanu. Noteikumi paredz, ka radioaparatu, to sastāvdaļu un piederumu ražošanai jāiegūst iepriekšēja Radiofona atļauja. Atļauju izsniedz personām un uzņēmumiem, kas spējīgi ražot radioaparatus. Uzņēmuma ražošanas spējas pārbauda Radiofons. Radioaparatu ražošana atļauta tikai pēc Radiofona apstiprinātām schemām. Tirgum ražojamo radioaparatu paraugeksemplari un visi no ārzemēm ievestie radioaparāti jānodod Radiofona pārbaudei un zīmogošanai. Tāpat kā ražot tā arī tirgoties ar radio-

aparātiem un to piederumiem var vienīgi ar iepriekšēju Radiofona atļauju. Radiofons periodiski izsludina sarakstu radioaparātiem un to piederumiem, kurus aizliegts ievest Latvijā. Pēdējais noteikums ir atslēga, kas noslēdz durvis ārzemju ražojumu ieplūšanai Latvijā. No ārzemēm tiek ielaisti tikai paraugaparāti vietējās rūpniecības vajadzībām un luksusa aparāti ar vairāk kā 6 lampiņām, kurus šeit ražo samērā maz. Bez tam no ārzemēm ielaiž tikai tās aparātu sastāvdaļas, kuras uz vietas nevar, vai neatmaksājās izgatavot.

Ja radiotirdzniecības vai ražošanas atļaujas īpašnieki nepilda Saistošos noteikumus, tad Radiofonam tiesība katrā laikā atņemt izdotās atļaujas, neuzņemoties nekādu atbildību par zaudējumiem, kas varētu celties ar atļauju anulēšanu. Radiotirgotāju skaits Latvijā 1939.g. 1.aprīlī bija 276.

3. Uztveršanas traucējumi.

Klausoties Radiofona priekšnesumus, gadās novērot uztveršanas traucējumus, kas izpaužas dažādi. Traucējumi var būt tik spēcīgi, ka nav iespējams uztvert vājāk dzirdamos ārzemju raidītājus un dažreiz apgrūtina vai pat ne-

iespējama vietējā raidītāja klausīšanās.

Biežāk sastopamos traucējumus, atkarībā no to cēloņiem, var iedalīt sekojošās grupās:

1) Atmosferas traucējumi ir parasti dzirdami kā atsevišķi knikšķi. Sevišķi spēcīgi tie ir vasarā negaisam tuvojoties. Novērst šos traucējumus pagaidām nav pa spēkam un ar tiem jāsamierinas.

2) Ja aparatā var dzirdēt reizē divu raidītāju programmas ar nepārtrauktu svilpi, tad tādā gadījumā vainīgs ir viens no raidītājiem, kas nav ieturējis viņam piešķirto viļņa garumu. Bieži šo papēmienu izlieto lai traucētu kādas svešas valsts raidītāju politisku iemeslu dēļ. Šie uztveršanas traucējumi ir starptautiski un starptautiskā ceļā arī novēršami.

3) Uztvērējā vienā laikā dzirdamas vairāku raidītāju programmas. Vainīgs šeit ir pārāk neselektīvs uztvērējs. Šo nelaimi var novērst, iegādājoties augstākas kvalitātes uztvērēju ar labāku selektivitāti.

4) Klausoties kādas vidējo un īso viļņu attālākas raidstacijas programmu, var novērot regulāru skaļuma svārstīšanos. Skaļums pēkšņi samazinājas un tad atkal pēc dažām sekundēm pats sasniedz agrāko skaļumu. Šī parādība stāv

2) V. Karitons. Traucējumi uztveršanā un to cēloņi.
(„Balss Latvijai” Nr. 360).

sakarā ar fedingu, kas jau iepriekš aplūkots. Šīs grupas traucējumus var novērst tikai pa daļai.

5) Traucējumus uztveršanā var izsaukt arī tas, ka uztverošais aparats nav kārtībā. Šos traucējumus viegli novērst izlabojot aparatu.

6) Beidzamās grupas traucējumi ir visbiežāk sastopami un arī visnepatīkamākie radiofona klausītājiem. Tie ceļas no dažādiem elektromotoriem un elektriskiem mājsaimniecības un medicīnas aparātiem (piem. ielu dzelzceļš, putekļu sūcēji, parketa spodrinātāji, elektriskie zvani, diatermijas un rentgena aparāti u.t.t.)¹⁾ Radiosatiksmes un radiofonijas likums un uz tā pamata izdotie Saistošie radiofona noteikumi aizliedz traucēt radiofona raidstaciju vai atsevišķo radioaparatu darbību. Radiofonam ir tiesība prasīt no traucējošo ierīču turētājiem, lai viņi šīs ierīces bez kavēšanās saved kārtībā un apgādā ar elektrisku traucējumu novēršanas aizsargiem - atraucēšanas ierīcēm. Par šī noteikuma neizpildīšanu vainīgiem draud kriminalatbildība pēc Sodlu likuma.

Lai sekmīgāk cīnītos pret uztveršanas traucējumiem, pie Radiofona pastāv traucējumu apkarošanas nozare.

1) V. Karitons. Traucējumi uztveršanā un to cēloņi ("Halo Latvija" Nr. 360).

Radiofona abonenti, kuru aparātiem uztveršana traucēta, var iesniegt Radiofonam sevišķu traucējumu pieteikumu anketu. Uz šīs anketas pamata Radiofons sūta tehniķus noskaidrot apstākļus uz vietas. Atrodot traucētāju avotu Radiofons uzdod, uz jau minēto noteikumu pamata, traucējumus novērst, ja to daba ir tāda, ka to iespējams izdarīt.

IV LATVIJAS RADIOFONA UZDEVUMI UN RAIDPROGRAMA.

1. Uzdevumi.

Pēdējo gadu tehnisko sasniegumu rindā vienā no pirmām vietām, bez šaubām, stāv radiofons. Ne katrreiz tehniskā kultūra ir saskaņā ar garīgo kulturu. Daudzi tehniski izgudrojumi ir nesuši cilvēcei daudz posta un iznīcības, kas tik spilgti bija redzams pasaules karā un ko tagad gatavo nākamam karam vēl neredzētos apmēros. Bet radiofons ir viens no tiem izgudrojumiem, kas cilvēcei nes svētību, kas vieno tautas un kuru ar pilnu tiesību var apzīmēt par gara kulturas izplatītāju un veicinātāju. Radiofons nav vairs tikai tehniska aparatura, bet gan visās dzīves nozarēs starpnieks. Tāpat radiofons nav tikai kādas atsevišķas tautas un valsts vienotājs, bet uzskatams par vienu no iespaidīgākiem un labākiem pasaules miera un tautu brālības veicinātājiem, kas jo sevišķi svarīgi tagadējās savstarpējās neuzticības atmosferā. Ar radiofona palīdzību tautas savstarpēji apbalvojas ar

savām garīgām mantām, mācas izprast un cienīt viena otru, un saprasdamās vienojas.¹⁾

Ja tagad radiofonu uzskata par kulturas faktoru, tautas augstskolu, popularzinātniskiem kursiem, ieroci, propagandas un informācijas līdzekli, vidutāju, tautas kulturalās un politiskās dzīves spoguļi u.t.t., tad tas radiofona attīstības sākumā noteikti tā nav bijis.

Lai no vienkārša laika kavekļa radiofons panāktu šādu stāvokli, lai tas iegūtu pilsoņa tiesības, ir bijis nepieciešams darbs un darbē tas to ir pierādījis un sevi attaisnojis. Ja sākumā valsts vara piegrieza maz vērības radiofonam un neizprata tā lielo nākotnes nozīmi, tad tagad valdības ar maz izņēmumiem radiofona misiju atzinušas, sevišķi autoritarās valsts varas, kas radiofonā saskatījušas vienu no vissvarīgākiem informācijas un propagandas līdzekļiem. Pēdējo raksturo kāda Vācijas valsts vīra izteiciens: „Bez automobiļiem, lidmašīnām un radiofona mēs Vāciju nebūtu iekarojuši”.²⁾

Latvijas radiofons savā darbībā no laika gala cen-

1) Radiofons un garīgā kultūra („Rīgas radiofona programma” Nr.48).

2) Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39.l.l.p.

ties saviem klausītājiem sniegt augstvērtīgus, radiofona raksturam atbilstošus, priekšnesumus, sekmējis valsts vadības nodomus un sekojis vispārējam radiofonijas attīstības tendencēm un sasniegumiem ārzemēs. Ne visi labie nodomi laika plūsmē arvien bijuši realizējami politisku, materialu un citu apstākļu dēļ.

Nodibinot Sabiedrisko lietu ministriju un iekļaujot tās sastāvā Radiofonu, jāatceras kādi uzdevumi piešķirti pašai šai ministrijai kā tādai. Likums par Sabiedrisko lietu ministrijas dibināšanu noteic, ka tā rūpējas par pilsoņu valstisku audzināšanu, darba aizsardzību, pārzina preses, biedrību, poligrafisko iestāžu, privāto teatru, kino, radio u.c. lietas. No tā izriet arī radiofona politiski, sabiedriski un kulturāli uzdevumi.

Ir starpība starp radiofonu un radiofonu, atkarībā no tā, vai tas darbojas zemē, kur virzienu lietām dod iekreiz pie varas nācis viena vai otra nogrupējuma nejaušs skaitliskais vairākums, kas cenšas izmantot stāvokli, ieraušot pēc iespējas vairāk sev un tiem, uz ko tas katreiz balstas, ko arī mēs it labi atceramies, vai atkal tas darbojas autoritarā valstī, kur politiskās, sabiedriskās un kulturālās dzīves pamatos likts vadonības princips.

Ja mums ir Vadonis, kas no mums prasa, lai mēs kalpotu mērķiem, kas nav nosprausti vienai dienai, bet sniedzas nācijas nepārredzamā nākotnē, tiecoties pretim vispilnīgākam nacionālo spēku un iespēju izpauzumam un piepildījumam, un ja mēs apzinamies, kādus neizmērojami plašus pienākumus un uzdevumus ietver sevī šī darba programma, tad jo vairāk skaidra būs arī vieta, kāda šo uzdevumu realizēšanā piekrīt Radiofonam, pateicoties tā īpatnējiem līdzekļiem. Šie līdzekļi dod iespēju ne tikai Radiofonā runāto vārdu, muzikas skaņas u.t.t. novadīt ikvienā apdzīvotā vietā un mājā, bet vienā un tajā pašā laikā saista neskaitamus klausītājus pie uztvērējiem, liekot viņiem pārdzīvot vienu un to pašu, apvienojot visus vienā kopīgā pārdzīvojumā. Tā tas, piemēram, valsts vīru un citu vadošo personu runas dara pieejamas visiem un visur. Zināmās lielās svinībās vai lielos tautas svētkos var pēmt dalību visi, kaut arī tie atrastos tālu no svētku vietas. Tieši šai nolūkā valsts svētkos un citos svarīgos gadījumos atklātās vietās uzstāda Radiofonam pieslēgtos skaļrunus. Šī Radiofona vienotāja loma jo spilgti izpaucas pēc 15.maija, kad partiju vietā nostājas tautas vienības ideja. Kopš tā Radiofons tad arī sistemātiskā, mērķ-

tiecīgā darbā paudis jaunā laika jauno saturu, informēdams un propagandēdams to visplašākām tautas aprindām. Iedams ar mikrofonu dzīvē, tas apzinājies, ka tas ne tikai dzīvo līdz savam laikam un savai apkārtni, bet, ka tam jābūt jaunas nākotnes veidotājam.¹⁾

Nav neviena izcilāka gadījuma valsts dzīvē kur radiofons nepemtu līdzdalību. Svarīgos gadījumos pie mikrofona stājas valsts vīri, sabiedriskās un saimnieciskās dzīves vadītāji, lai savas domas paustu visplašākām tautas aprindām.

Ne mazāk svarīgs uzdevums Radiofonam ir sniegt saviem klausītājiem priekšnesumus, kas dod atpūtu un izklaidēšanos, kas tik nepieciešama pēc nogurdinoša dienas darba jaunu spēku smelšanai un stiprināšanai.

Radiofona galvenais uzdevums arvien ir bijis un paliek, kalpot latvju tautai un viņas kulturai. Radiofons to veic līdzdarbojoties visās dzīves nozarēs.

1) A.Smilga. Radiofons (nepublicēts).

1) Union Internationale Radiodiffusion dati uz 1938.g. 1.janvāri.

2. Raidprogramma.

a) Muzikas priekšnesumi.

Muzika radiofona programā ieņem dominējošo vietu. Tas tā ir pie mums un arī citu zemju radiofonos. Citādi tas nemaz nevar būt, jo radiofona programma pagaidām uztverama tikai ar dzirdes palīdzību, un muzika, ir vienīgā māksla, kura adresēta tieši cilvēka dzirdei.

Tabula Nr.1 rāda kādu procentu muzikas priekšnesumi ieņem no kopējās programmas Latvijā un citās zemēs.¹⁾

Tabula Nr.1.

Valsts nosaukums	% no kopējās programmas
Bulgarija	77,4
Čehoslovākija Praha I raidītājs	42,5
Praha II raidītājs	59,1
Bratislava raidītājs	40,9
Dānija	52,6

1) Union Internationale Radiodiffusion dati uz 1938.g. 1.janvari.

Valsts nosaukums		% no kopējās programmas
Francija	Paris PTT raidītājs	45,1
	Radio-Paris raidītājs	57,4
	Grenoble raidītājs	80,9
	Lille raidītājs	75,2
Igaunija		48,4
Irija		41,4
Italiija		49,2
Latvija		56,6
Polija		50,6
Portugale		76,2
Rumanija		49,3
Somija		46,6
Spānija		62,1
Šveice	Sottens raidītājs	55,2
	Beromünster raidītājs	56,9
	Monte Ceneri raidītājs	64,1
Ungariija		57,7
Vācija		56,4
Zviedriija		39,8

Pievestie skaitļi rāda, ka lielais vairums muzikas priekšnesumi no kopējās programmas svārstās starp 50 un

60%. Starp šīm robežām atrodas arī Latvijas radiofons - 56,6%.

Tabula Nr.2 rāda muzikas priekšnesumu procentuālo sadalījumu pēc tās rakstura.¹⁾

Tabula Nr.2.

Valsts nosaukums	Nopietna muzika %%	Viegla muzika %%	Jautra muzika %%
Bulgarija	40,8	42,1	17,1
Čehoslovākija Praha I raidītājs	30,2	67,6	2,2
Praha II raidītājs	34	65,2	0,8
Bratislava raidītājs	47,7	47,6	4,7
Dānija	17,6	62,6	19,8
Francija Paris PTT raidītājs	77,4	20,5	2,1
Radio-Paris raidītājs	50,3	39,3	10,4
Grenoble raidītājs	57,2	24,5	18,3
Lille raidītājs	22,4	72,9	4,7
Igaunija	22,5	67,3	10,2
Irīja	23,7	75,9	0,4
Itālija	41,2	43,3	15,5

1) Union Internationale Radiodiffusion dati uz 1938.g. 1.janvari.

Valsts nosaukums	Nopietna muzika %	Viegla muzika %	Jautra muzika %
Latvija	24,6	55,2	20,2
Polija	36,4	59,9	3,7
Portugale	27,7	59,1	13,2
Rumanija	44,3	55,3	0,4
Somija	49,4	50,2	0,4
Spānija	23,6	71,2	5,2
Šveice	Sottens raidītājs	59,4	30,7
	Beromünster raidītājs	47,1	46,1
	Monte Ceneri raidītājs	17,9	69,8
Ungarija	39,1	47,7	13,2
Vācija	41,4	52,8	5,8
Zviedrija	38,9	45,4	15,7

Arī šis sadalījums rāda, ka Latvijas radiofons ieņem vidēju vietu pārējo valstu radiofonu starpā muzikas rakstura sadalījuma ziņā, gan ar tendenci nosvērties uz vieglo un jautro muziku.

Lielāko tiesu no nopietnās muzikas aizņem simfoniskā - 5,9%, tad seko instrumentālā solo muzika ar 3,8%, orķestra muzika 3,5%, operu muzika 2,9% u.t.t.

1938.gadā raidīti 98 simfoniski koncerti, sniedzot gan latvju, gan arī ārzemju komponistu labākos simfonis-

kos darbus. Tas ir simfinisko koncertu skaits, kas patiesi var iepriecināt ikvienu nopietnās muzikas cienītāju. Kam māksla nav vienīgi viegla rotaļa, izklaidēšanās, bet kas meklē un atrod tanī veldzi dvēselei, augstāku patiesību, dziļāku skaidrību, tam īsto mierinājumu var sniegt tikai cildenākie, mūžības elpas apvestie meistardarbi, kādus varam atrast gan klasisko laiku un beidzot arī moderno laiku muzikas literatūrā. To visu centies sniegt Radiofons saviem klausītājiem.

Jāatzīst, ka Radiofons ar savu orķestri centies aizpildīt robu muzikas dzīvē kāds ir pie mums Latvijā, jo līdz šim vēl nepastāv neviens nopietni ņemams simfonisks orķestris. Katru sezonu Radiofona orķestris kopīgi ar Nacionalās operas orķestri rīko 6 - 8 liela stila simfoniskus koncertus, uzaicinādams par dirigentiem ievērojamākos ārzemju un vietējos dirigentus un solistus. Vasarā, kad parasti ārzemju radiofonos iestājas zinams klusums muzikas dzīvē, pie mums notiek pretējais, jo Radiofona orķestris papildinātā sastāvā, kas panākts ar Rīgas jūrmalas pilsētas valdes piemaksu, spēlē Rīgas jūrmalā, sniegdams atpūtas meklētājiem un visiem radiofona klausītājiem bagātīgu muzikas programmu. Ar jau minētām Rīgas

jūrmalas pilsētas valdes piemaksām dota iespēja uzaicināt arī ievērojamus ārzemju dirigentus un māksliniekus.

Ir trūkums, kas jācenšas novērst tuvākā nākotnē, jo Radiofonam līdz šim vēl nav speciāls simfonisks orķestris, kā tas ir lielos ārzemju radiofonos. Radiofona orķestrim, kura sastāvs patlaban ir 54 muziķi, ir jāspēlē gan simfoniska muzika, gan arī viegla žanra darbi, kas kaitē augstvērtīgam orķestra mākslinieciskam līmenim. Šī roba pildīšanu līdz šim kavēja budžeta apstākļi, bet cerams, ka nākotnē radīsies iespēja komplektēt vairākus orķestrus.

Bez jau minētiem simfoniskiem koncertiem Radiofons 1938.gadā vēl sniedzis 287 populārus koncertus. Muzikas programmas aizpildīšanā vēl piedalījušies 118 dziedātāji 531 reizi, 86 instrumentālsolisti 281 reizi, 39 kori 186 reizes un 28 dažādi ansambļi 459 reizes.¹⁾

Nav nejaušība, vai arī pazīme, ka mūsu Radiofona muzikalā programma nestāvētu savos uzdevuma augstumos, ja no kopējā muzikas snieguma ap 75% ir populāra un jautra muzika. Tas tā ir visos radiofonos, ka vieglā muzika aizņem lielāko tiesu; un arī pilnīgi dabīgi, jo, nopietno muziku pa lielākai tiesai klausās tautas garīgi attīstītākā ie-

1) Latvijas radiofona dati.

dzīvotāju daļa, kura skaita ziņā ir mazākumā, bez tam klausīties nopietnu muziku, to izprast, uzņemt sevī un rast garīgu apmierinājumu, intelligentam cilvēkam ar pāris stundām dienā pilnīgi pietiek. Vieglo muziku, kuras ritmiskais temps, rotaļība un melodiskums neprasa no cilvēka dziļāku muzikas izpratni un iedziļināšanos, var klausīties daudz ilgāk. Ir ņemams vērā arī tas apstāklis, ka jo mazāk intelligents cilvēks, jo nepieciešama lielāka muzikas deva, lai tas rastu garīgu apmierinājumu. Ir jā-rēķinas arī ar patiesību, ka jo vairāk radiofons sniegs nopietnu muziku, jo lielākas izredzes daudzus klausītājus aizdzīt no uztvērējiem.

Nedrīkst arī aizmirst, ka viens no Radiofona pamat-uzdevumiem ir sniegt klausītājiem atpūtu un izklaidēšanos pēc kuras jūt vajadzību tie, kas pēc nogurdinoša darba meklē vajadzīgo izlīdzinājumu vieglā muzikā un citos jautros radiofona priekšnesumos.

Izklaidēšanās un atpūta ir nepieciešama. Kad radošais cilvēks pēc dienas rūpēm un darba atgriežas mājās, viņš grib uzjautrinājumu, vieglus un nervus atspirdzinošus priekšnesumus. Radiofons to ņēmis pie programmas izveidošanas vērā, neaizmirstams arī atpūtas priekšnesu-

miem uzspiest neuzkrītoši audzinošu raksturu.¹⁾

Nav piemirstams arī vēl viens apstāklis, un proti, ka tagadējā laika sabiedrisko dzīvi pa lielākai tiesai nosaka pilsētas. (Arī radiofona abonētu skaits te lielāks). Un pilsētās varbūt mazāk sajūt vajadzību mākslas vērtības skaņās un vārdos smelties pie skaļruņa. Tur ir daudzas citas iespējamības apmierināt augstās mākslas prasības un tamdēļ no radiofona prasa vairāk priekšnesumus ar atpūtas un izklaidēšanās raksturu.²⁾

Atzīmējams, ka no visas muzikas programmas apmēram pusi aizņem mehāniskā muzika - skaņu plates. Tāds pat samērs ir arī ārzemju radiofonos, dažos pat lielāko tiesu no programmas aizpilda skaņu plates. Skaņu plašu pielietošana dod neatsveramus labumus. Tas iznāk stipri lēti un neprasa lielus līdzekļus budžetā, kā arī programmas izveidošanā paver plašas perspektīvas. Radiofona programmās no sākuma gramofona muzikai bija gadījuma raksturs. Tagad tā oficiālā programmā ieņem ievērojamu vietu. Šis muzikas

1) C. Stueber. Musikalische Meisterwerke im Rundfunk. 43. l.p. (Handbuch des Deutschen Rundfunks).

2) R. Kolb. Der Rundfunk, Vermittler der alten und Schöpfer einer neuen Kultur. 61. l.p. (Rundfunk und Film im Dienste nationaler Kultur).

veids tapis, varētu sacīt, par svarīgu kulturalu faktoru, kura nozīme ar katru gadu arvien vairāk pieaug. Ar skaņu plašu palīdzību iespējams noklausīties slavenākos pasaules dziedoņus, violvirtuozus u.c. māksliniekus, pazīstamās operas ar pasaules ievērojamāko solistu, koru un orķestru izpildījumu. Skaņu plates mūs iepazīstina ar dažādu tautu gara mantām, kam folkloristiska nozīme u.t.t. Nav iespēja plašāki izteikties par skaņu plašu pielietošanu radiofona programā, bet var teikt tikai to, ka skaņu plates ir kļuvušas par radiofona neatņemamu sastāvdaļu.

Interesanti atzīmēt, ka agrāk mechaniskās muzikas pārraidīšana pa radio atrada ieinteresētās aprindās lielu pretestību. Skaņu plašu sabiedrības draudēja sākt karu ar radiofonu, jo domāja savu eksistenci apdraudētu. Sākās cīņas arī par autortiesībām. Rezultatā daudzi radiofoni sāka uzņemt paši savas skaņu plates. Arī Latvijas radiofons sācis uzņemt skaņu plates savām vajadzībām, bet gan ne augšminēto strīdu dēļ. Arī klausītāji skaņu platēm neuzticējās, jo likās, ka otrreiz mechaniskā ceļā pārraidot nav sagaidāms vairs labs priekšnesums. Tagad, turpretim, skaņu plašu pagatavošanas, kā arī pārraidīšanas

technika tā attīstījusies, ka pat pieradusi auss vairs nevar atšķirt originalpriekšnesumus no skaņu platēm. Tas tā arī ir, jo elektriskā ceļā uz plates uzņemto muziku tādā pat elektriskā ceļā pārraida radiofonā ar elektrisko gramofona palīdzību, pie kam visi „materialas” dabas traucējumi gandrīz pilnīgi atkrīt.¹⁾

Blakus raidītai muzikai liels palīgs ir drukātais radiofona programmas žurnāls „Hallo Latvija”, kur ievietoti specialī muzikas apraksti vai satura atstāstījumi noraidāmiem muzikas gabaliem. Bez tam pirms katra jauna un lielāka muzikas uzveduma, vai tas būtu simfonisks koncerts, klavieru koncerts vai kāds cits, muzikas speciālists dod par izpildāmiem gabaliem tuvākus paskaidrojumus, tā radot iespēju klausītājiem, arī muzikas nespecialistiem, izprast un iedziļināties muzikas būtībā.

Latvju skandarbī no izpildītās muzikas programmas aizņem ap 10%. Varētu vēlēties lai šis procents augtu, bet tas nestāv Radiofona varā. Latvju muzikas literatūra vēl ir diezgan šaura, sevišķi tas sakāms par lielākas formas darbiem un instrumentālo muziku. Kora un solo

1) K.Saulīts. Vadošie principi radiofona programmu sastādīt (Rīgas radiofona programma" Nr.52).

dziesmu mums jau ir bagātība. Par to, ka mūsu muzikas ap-
cirkņi nav visai pilni, vainojami paši komponisti. Radio-
fons gan sarīkojis vairākas sacensības latvju skandarbjiem,
lai ar godalgām pamudinātu mūsu komponistus attīstīt lie-
lāku ražīgumu; tomēr ar to nav daudz iegūts. Radiofons
paaugstinājis arī honorāra likmes latvju salona muzikas
darbjiem, lai pildītu robu, kāds sajūtams sevišķi šai no-
zarē, bet nevar teikt, ka panākumi būtu bijuši lieli.
Mūsu komponisti pagaidām grūti pielūdzami, ja runa ir par
tādām „zemām lietām”; un, liekas, domā, ka no tā varētu
ciest viņu labā slava. Tā nu iznāk, ka Radiofonam jāspē-
lē svešu tautu muzika, maksājot, pēc Latvijas pievienoša-
nās Bernes autortiesību konvencijai, ik gadus prom uz ār-
zemēm prāvas naudas sumas. Ja autorhonorāru samērs nav
tik nelabvēlīgs, kā tas varētu būt, izejot no atskanoto
svešo un pašu darbu skaita un ilguma, tad tikai tādēļ, ka
Radiofona autorhonorāru tarifos ievestas dažas specialas
likmes, ne tikai jau minētai salona muzikai, bet arī ci-
tiem uz pasūtījuma rakstītiem skandarbjiem, kuras izmantot
praksē var tikpat kā vienīgi mūsu pašu autori. Var būt
dažādās domās par šādu sacensību vērtību vispār; svarīgs
te ir tikai konstatējums, ka ir vēl mums lieli un nepatī-

kami sajūtami trūkumi, kuru novēršana mūsu skaņražiem līdz šim maz rūpējusi, kaut gan to varētu saukt par īsti nacionālu nopelnu, ja visu to daudzo svešo, pie kā vajadzības spiestiem jāķeras, varētu atvietot ar kaulu no mūsu kaula un miesu no mūsu pašu miesas.

Vēl dažus vārdus par muzikas priekšnesumu izpildītājiem. Ir bijuši laiki, kad Radiofona sarakstos skaitījās vairāki simti dziedātāju, kad pastāvēja uzskats, ka ikvienam mūsu māksliniekam, kas sevi par tēdu uzskatīja, jeb kam bij brīvmakslinieka diploms kabatā, ir neapšaubama, par sevi saprotama tiesība uzstāties Radiofonā. Radiofonā sākās sijāšanas un izlases darbs, kaut acumirkli līdz idealam stāvoklim vēl tālu. Arī sijāšanai ir savas robežas, jo nekāda labo spēku pārprodukcija mums nav, bet Radiofona patēriņš ir liels. Ne katrreiz labi domātie nodomi ir realizējami, jo vienkārši trūkst ļaudis, kas šos uzdevumus varētu veikt. Varētu pavērt durvis ārzemju māksliniekiem un ievērojamiem ansambļiem, bet jāšaubas vai ar to būs pakalpots latvju nacionalai mākslai. No otras puses tas prasītu lielus līdzekļus Radiofona budžetā, kā arī ārzemju valutas izvedumus. Tamdēļ Radiofons galu galā var dot tikai to, kas mums pašiem ir.¹⁾

1) A.Smilga. Radiofons (nepublicēts).

b) Runu priekšnesumi.

Otra Radiofona programmas lielākā priekšnesumu grupa ir runu priekšnesumi. Šajā grupā ietilpst priekšlasījumi un runas, literatūra un beidzot ziņas. Katra no šīm 3 apakšgrupām sadalās vēl sīkāk. Tabula Nr.3 rāda runu priekšnesumu procentuālo sadalījumu Latvijas un ārzemju radiofonos.¹⁾

Tabula Nr.3.

Valsts nosaukums	Priekš- lasīju- mi un runas %	Lite- ratu- ra %	Ziņas %	Runu priekšne- sumi no kopējās programmas %
Beļģija	47,5	-	52,5	14,4
Čehoslovākija Praha I raidītājs	30,1	22,2	47,7	52,7
Praha II raidītājs	46,8	32,7	20,5	38,6
Bratislava raidītājs	36,2	16,9	46,9	53,8
Dānija	42,3	16,9	40,8	36,4

1) UIR dati uz 1938.g. 1.janvari.

Valsts nosaukums		Priekš- lasiju- mi un runas %	Lite- ratu- ra %	Ziņas %	Runu priekšne- sumi no kopējās programas %
Francija	Paris PTT raidītājs	11,4	22,7	65,9	54,1
	Radio-Paris raidītājs	41,7	24,9	33,4	39,3
	Grenoble raidītājs	58,4	23,5	18,1	19,1
	Lille raidītājs	35,8	41,4	22,8	22,6
Igaunija		34,8	21,9	43,3	34,9
Īrija		50,0	20,7	29,3	38,8
Italija		42,3	13,1	44,6	37,4
Latvija		35,2	11,5	53,3	29,4
Polija		30,6	20,6	48,8	34,5
Portugale		16,9	0,6	82,5	21,7
Rumānija		15,6	7,9	76,5	35,3
Somija		27,2	18,7	54,1	39,5
Spānija		30,9	21,3	47,8	36,8
Šveice	Sottens raidītājs	38,5	22,3	39,2	35,5
	Beromünster raidītājs	49,6	22,6	27,8	35,2
	Monte Ceneri	35,6	22,9	41,5	31,8
Ungārija		35,4	12,4	52,2	37,4
Vācija		17,5	17,8	64,7	26,7
Zviedrija		32,2	24,2	43,6	40,2

No pievestās tabulas redzams, ka runu priekšnesumi pie mums ir samērā nedaudz mazāk kā vairums citu valstu radiofonos. Šis samazinājums iet uz muzikas un citu priekšnesumu rēķina. Ar priekšlasījumiem Latvijas radiofons ieņem vidus vietu, bet ar literatūras priekšnesumiem stāv krietni zem vidējā stāvokļa, turpretim ziņas ieņem redzamā vietu.

Apstājoties tuvāk pie pirmās apakšgrupas - priekšlasījumiem un runām, Latvijas radiofona statistika rāda, ka 1938.gadā pavisam raidītas 603 lekcijas, no kurām 291 lauksaimniecības lekcija un 312 pārējās lekcijas. Šie skaitļi rāda radiofona svaru tautas izglītības un audzināšanas laukā. Nebūs lieki pievest H.Premera spriedumu par radiofonu: „Neapšaubami radiofons turpmāk piederēs pie lielākiem cilvēces audzinātājiem. Varbūt daži iet pa tālu salīdzinot radiofonu ar grāmatu iespiešanas mākslu un abus šos izgudrojumus nostāda vienu otram blakus..... Grāmatas ir kļuvušas par pamatu visai izglītībai un audzināšanai, un domājams, tas arī tā paliks. Ar to nav teikts, ka radiofona nozīme tautas izglītībā zustu, vai arī samazinātos. Plašākās tautas aprindās radiofons ir un paliks ievērojamākais kultūras starpniecības faktors. Jau tas apstāk-

lis, ka ļoti daudziem pēc skolas beigšanas nav nemaz iespēja, vai arī mazā mērā, nodarboties ar grāmatām, vai nu tas būtu laika vai naudas trūkuma dēļ, dod iespēju radiofonu ievērtēt pietiekoši augsti kā izglītības un audzināšanas faktoru. Retam būs enerģija un griba pārnākot nogurušam no darba mājās ķerties pie garīgas nodarbības - grāmatu lasīšanas un nodziļināties svešā domu pasaulē. Turpretim viņš būs noskaņots ļauties radio priekšnesumiem iedarboties uz sevi. Un ja viņš fiziski noguris, vai atrodas garīga atslābuma stāvoklī, tad dzirdētais iedarbojas spēcīgāk kā lasītais. No liela svara ir tas neapstrīdamais apstāklis, ka radio klausītāju ir daudz vairāk kā lasītāju".¹⁾

Radiofona priekšlasījumi aptver visas mūsu dzīves nozares. Lai atsevišķām disciplinām ieturētu vajadzīgo samēru priekšlasījumu skaita ziņā, ir izstrādāts noteikts darbības plans. Ja arī atsevišķā nedēļas programā vairāki vienāda veida priekšlasījumi, taču garākā laikā atkal šis samērs izlīdzinās. Humanitāro priekšlasījumu virknē Radiofons sniedz atsevišķus priekšlasījumus jaunatnei, audzināšanai, sabiedriskai dzīvei, filozofijai, teologijai, ētikai,

1) H. Premer. Der Rundfunk in der Schule, 135. un 136.l.p.
(Rundfunk und Film im Dienste nationaler Kultur).

mākslai, rakstniecībai, tautsaimniecībai, jurisprudenci, vēsturei, dabas zinībām, ģeografijai, veselībai, sportam, turismam, darbam, politikai, aktualitātām u.c. Radiofons sniedz arī piemīgas stundas veltītas gan atsevišķām personām, gan arī organizaciju dzīvei. Kā lektori piedalās valsts vīri, ievērojami zinātnieki, sava aroda specialisti un sabiedriski darbinieki.

Ņemot vērā, ka esam lauksaimniecības zeme, Radiofons izcīlu uzmanību veltījis lauku dzīvei. Katru nedēļu Radiofons lauksaimniekiem sniedz 8 reizes priekšlasījumus par visdažādākām lauksaimniecības nozarēm un mājturību. Tas ir liels palīgs lauksaimniekiem, jo ne katrreiz dabujami laikā lauksaimniecības žurnāli un ne vienmēr tos iespējams izlasīt, sevišķi karstā darba laikā. Radiofona priekšrocība ir tā, ka vajadzīgā informācija un padomi par veicamiem darbiem lauksaimniekus sasniedz īstā laikā, bez nokavēšanās, kā tas ir pie drukātā vārda.

Iknedēļas Radiofons sniedz regulāri vairākus pārskatus, kā: iepriekšējās nedēļas notikumi un piezīmes, ārzemju jaunāko politisko un saimniecisko notikumu pārskats, u.c. Iepriekšējās nedēļas notikumos un piezīmēs klausītāji dzird koncentrētā veidā sakārtotus iekšzemes svarīgākos

notikumus ar attiecīgiem komentāriem. Svarīgs ir ārzemju jaunāko politisko un saimniecisko notikumu pārskats, kur ārpolitikas specialisti klausītājus iepazīstina ar jaunākām politikas un saimniecības kursa maiņām un tendencēm. Kā papildinājumu šim pārskatam Radiofons pēdējā laikā dod vēl specialus pārskatus par mūsu tuvākām kaimiņvalstīm - Igauniju un Lietuvu, tā tuvinot visas trīs Baltijas valstis.

Specialas pusstundas veltītas strādnieku dzīvei, kur kā priekšnesumu izpildītāji, pa lielākai daļai, piedalās paši strādnieki. Šajās darba pusstundās raida strādniekus interesējošas lietas.

Ievērojot Latvijas ģeogrāfisko stāvokli, Radiofons daudz uzmanības veltījis valodu mācīšanai. Bez latviešu valodas radiofons vēl raida angļu un franču valodu kursus, kas klausītājos guvuši piekrišanu.

Īpatnēju un svarīgu lomu Radiofona programā kā izglītību veicinošs faktors ieņem skolu pusstundas. Sazinā ar Izglītības ministriju Radiofons sākot ar 1937.g. 20.oktobri skolu mācības laikā vienu reizi nedēļā sniedz pamatskolu 5. un 6.klases, vidusskolu un arodskolu jaunatnei skolu pusstundas. Ar šīm atsevišķām skolu pusstundām nav domāts

palīdzēt skolām pie mācību programmas veikšanas, sniedzot to pašu ko jau skolotāji sniedz kārtējā klases darbā. Tā pat nav domāts izņemt arī kādu sistematisku mācības kursu. Skolu pusstundām ir noteikti mērķi un to programma izstrādāta kopā ar Izglītības ministriju. Skolu pusstundās zināmas temas apskata galvenos vilcienos, lai modinātu jauniešu gara lidojumu, interesi par parādību vai notikumu. Skolu jaunatne še manto to, ko citādā ceļā tai grūti vai pat neiespējami gūt. Šajās pusstundās jaunatne dzird mūsu Prezidenta un citu valsts vīru norādījumus, zinātnieku un rakstnieku vērtējumus un atzinumus. Skolu pusstundas nepārprotami augstā cieņā tura valstisko ideju, tēvzemes brīvības ilgas, dzimtās zemes mīlestību un darba tikumus.¹⁾

Radiofona raidprogrammas runu priekšnesumu otrā apakšgrupā - literatūra, kas no kopējās programmas aizņem 19,5%, ietilpst dramatiski raidījumi, daiļliteratūra un citi literariski priekšnesumi. 1938.gadā dramatiski raidījumi (raidlugas, operetes, dzimtās zemes uzvedumi, jautras raidainas) notikuši 240 reizes, no kuriem latvju autoru darbi bijuši 216 reizes, bet cittautu autoru darbi 24 reizes.

1) A.Zālītis. Radiopusstundas skolām („Hallo Latvija” Nr.412).

Raiduzvedumu izpildīšanā pēmuši dalību 96 aktieri. Daiļliteratūras priekšnesumi (dzejoļu pusstundas, stāsti, humoreskas u.t.t.) notikuši 235 reizes no kuriem latvju autoru darbi 203 reizes un cittautu autori 32 reizes. Bez tam kombinēti raidījumi (muzika un dzeja) bijuši 56 reizes. Tāds ir bijis literārisko darbu kvantitatīvais uzvedums.¹⁾

Apstājoties pie dramatiskiem raidījumiem vispār, jāsaka, ka radiofona darbības sākumā domas par raidlugu vērtību bija dalītas. Vieni tajās saskatīja mākslas surogātu, kas apdraud skatuves mākslu, otri paregoja jaunas mākslas atnākšanu. Šie paregojumi nav piepildījušies, jo ir bijuši gadījumi, kad mikrofonam pārstrādātas vecās drāmas formas ir atstājušas paliekošāku iespaidu nekā uz skatuves uzvestas un tāpat līdz šim specialā raidlugu literatūra vēl kaut cik ievērojami nav attīstījusies. Pa lielāku daļu jāapmierinas ar skatuves lugu pārstrādājumiem, piemērojot tās radiofona vajadzībām.²⁾ Lai paplašinātu latviešu raidlugu literatūru, Radiofons ir sarīkojis vairākas raidlugu sacensības, bet bez redzamiem panākumiem, jo mūsu rakstnieki, sevišķi labākie piegriezuši par daudz maz

1) Latvijas radiofona dati.

2) R. Kolb. Das Hörspiel die Krönung des Funks („Rufer und Hörer“ 1931.g., 312.l.p.)

vērības.

Ne visas skatuves lugas ir pārstrādājamas raidlūgās, sevišķi nepiemērotas tās, kur liela nozīme piešķirta vizuāliem efektiem, kā dekorācijām, kostimiem u.t.t. Raidlūgās galvenā nozīme ir vārdiem, kamēr skaņu kulisēm piešķirama palīgloma. Vārdi rada klausītāja fantāzijā reāla notikuma priekšstatu un izsauc viņā dažādas dvēseliskas norises. Klausītāja fantāzija ir tā, kas piepilda vārdus dzīviem tēliem, ierosināta no raidlūgas idejas, situācijas vai raksturiem.

Ir skaidrs, cik lielu lomu spēlē katra atsevišķa klausītāja fantāzija, kas rada priekšstatus. Klausītājs ir līdzradītājs, un tamdēļ raidlūga no vienas puses tik nogurdinoša, bet no otras puses tik radoši auglīga.¹⁾

Raidlūgu uzvedumos radiofona priekšrocība ir tā, ka nav jārēķinās ar laiku un telpu. Tēlotājs brīvi var rīkoties gaisā, uz ūdens - vārdu sakot visur, kur vien raidlūgas rakstnieks ar savu bagāto fantāziju viņam liek darboties, saprotams, neuzkrītoši ar skaņu kulisēm arī klausītāju vedot sev līdz. Kā skaņu kulises plašu pielietošanu

1) Dr.H.Habersbrunner. Gedanken zum Hörspiel, 47.l.p.
(Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39.).

atrod skaņu plates, bez kurām raidlugas būtu neiedomājamas.

Bez parastām raidlugām, sākot ar 1935.g. 9.martu Radiofons iknedēļas raida „Mūsu dzimtās zemes” uzvedumus. Līdz šim šādi uzvedumi jau pārsniedz 150. Uzvedumos apskatītas redzamākās vietas no visiem Latvijas novadiem un tajos ietverti mūsu rakstnieku un dzejnieku darbi, vēstur-
nieku un zinātnieku atzinumi, kā arī pašas tautas nostāsti.

Līdzīgi „Dzimtās zemes” uzvedumiem Radiofons vēl raidījis citus, kā vakarēšanas un etnografiskus uzvedumus.

Jāmin arī vēl pārraidījumi no Rīgas teatriem. Tomēr jāatzīst, ka šie pārraidījumi klausītājiem lielu prieku nevar sagādāt, jo šīs lugas domātas specialī skatuvei un šim nolūkam arī inscenētas. Ja vēl šādi pārraidījumi no teatriem notiek, tad tas uzskatāms, ka atlieka no radiofo-
na pirmiem darbības gadiem kā arī netiešs pabalsts teat-
riem ar pieslēgumu maksām.

Beidzot jāpiemin vēl jautrie raiduzvedumi. Tos Radiofons sniedz pārmaiņus ar citiem raidījumiem, nolūkā klausītājiem dot iespēju rast izklaidēšanos pēc ikdienas darba.

No daiļliteratūras Radiofons saviem klausītājiem sniedz stāstus, dzejoļus, apceres u.t.t. Radiofons sev spraudis uzdevumu popularizēt latvju literatūru tautā.

Dzejoļu un stāstu rakstniecībā Radiofons cenšas parādīt pēc iespējas visus ievērojamākos, tautai tuvākos rakstniekus no tautas atmodas laikmeta līdz mūsu dienām. Izvēloties programā ievietojamos darbus, vispirms raugas, lai tie būtu mākslinieciski vērtīgi un veicinātu to ideju iesakņošanos tautā, kas atzītas par labām 15.maija Latvijā. Protams, ideologiskā un mākslinieciskā ziņā vienādi vērtīgu darbu, diemžēl, nav latviešu literatūrā sevišķi daudz. Tādēļ Radiofons uzņem programā arī tādus darbus, kas klausītājus var saistīt ar tīri mākslinieciskām vērtībām.

Kā īpatnēji uzvedumi Radiofonā ir dzejoļu un dziesmu cikli. Katrs atsevišķs cikls veltīts zinamai idejai. Lai ideju izteiktu jo pilnīgāk, tad logiskā secībā savirknēti dzejoļi, kas caurausti ar piemērotām dziesmām un citiem muzikāliem priekšnesumiem. Šo ciklu izpildīšanā piedalās labākie mūsu aktieri - deklamatori.

Runu priekšnesumu pēdējā apakšgrupa - ziņas ir viena no svarīgākām Radiofona programmas sastāvdaļām. No šīs grupas kopējā priekšnesuma skaita tās aizņem 53,3%, vai 15,6% no visas Radiofona programmas. Apakšgrupā - ziņas ietilpst preses ziņas, biržas kursi, tirgus ziņas, meteorologiskās ziņas, sporta ziņas un dažādas reportažas.

Ziņu un reportažu dienestu pārzin informācijas un reportažas daļa. Tās darbs iekārtots pēc lielas, modernas dienas avīzes redakcijas parauga. Radiofonam ir savi informatori, kas ziņas saņem no valsts un pašvaldību iestādēm un redaktori, kuru uzdevums ziņas caurskatīt, izkārtot un noteikt, kas dodams nolasīšanai. Ārzemju ziņas Radiofons saņem no Latvijas telegrafa agentūras - „Leta”, kas tās savukārt saņem no ārzemju agentūrām. Bez tam Radiofonam ir savi informatori provincē un zinamos svarīgos gadījumos Radiofons sūta korespondentus arī uz ārzemēm.

Radiofons ziņas sniedz 4 reizes dienā - agrā rītā, pusdienā un divas reizes vakarā. Šis laiks ir izvēlēts, ka klausītāji ir brīvāki. Ziņu lasīšanas laiks katru reizi svārstas no 15 - 20 minūtēm. Ilgāk ziņas nav iespējams sniegt, jo klausītāji pagurst un nevar uzmanīgi sekot ziņojumiem. Bieži ir atkāpšanās uz vienu vai otru pusi atkarībā no ziņu daudzuma un svarīguma, ko programmu sastādot 2 nedēļas uz priekšu, nevar paredzēt.¹⁾

Radiofona informācijai pirmā kārtā jābūt jaunai, tas ir tāds, kas vēl nav paspējusi parādīties laikrakstos.

1) A. Klāvsons. Radioziņas un reportažas („Hallo Latvija” Nr. 381).

Tālākais Radiofona informācijas princips ir, ka tai jābūt viegli saprotamai, īsai, kodolīgai un pilnīgi objektīvai. Jāsaka, ka šos principus Radiofons arī centies izpildīt, cik to katrreizējie apstākļi un iespējas ir ļāvuši.

Tā kā ārzemēs latviešu valodu reti kāds pārvalda un lai ārzemes nepaliktu bez informācijas par Latviju, tad Radiofons ik nedēļu 2 reizes angļu un 2 reizes vācu valodā sniedz pārskatus par svarīgākiem notikumiem Latvijā. Šai Radiofona informācijai ir svarīga nozīme, jo bieži gadas, ka ārzemju prese par Latviju sniedz nepareizu, kaitīgu un tendenciozu informāciju, vai arī pat ļoti svarīgus gadījumus nemaz presē neatzīmē, kur varbūt mūsu intereses to prasītu, lai to zinātu arī plašākas ārzemju iedzīvotāju aprindas. Ārzemju informācija iekārtota vakaros plkst. 23.00, t.i. laikā kad ārzemju raidstacijas sniedz ziņas un kad klausītāji biežāk pakavējas pie saviem aparātiem un mēģina uzvert ārzemju raidstacijas.

Kā jau teikts, ziņām jābūt īsām, bet rodas arī vajadzība plašāki attēlot kādu lielu notikumu, sarīkojumu, vai attēlot sīkāki kādas iestādes darbību, kāda uzņēmuma vai pasākuma darba procesu. Šeit palīdz reportažas, kas sadaļās: reportažas no sarīkojuma vietām (pieslēgumi svētku

sarīkojumiem, jaunceltņu iesvētīšanai, sporta sacīkstēm un taml.) un reportažas, kuras sarīko patstāvīgi un neatkarīgi no kāda notikuma, kas saistīts ar zinamu laika momentu, piem. pārraidījums no Rīgas telefona tālsatiksmes centrales, Valsts Elektrotehniskās fabrikas, Zoologiskā dārza u.t.t. Bieži gadas, ka pārraidamais notikums iekrīt laikā, ka to nebūtu nozīmes pārraidīt klausītāju trūkuma dēļ, piemēram agrā rītā, naktī vai taml., tad reportažai palīgā nāk atkal skaņu plates. Visu notikuma norisi uzņem skaņu platēs un plates var noraidīt tādā laikā, kad klausītājiem tas ir visērtāk. Svarīgas reportažas kas uzņemtas skaņu platēs, ja apstākļi to prasa, lai pēc iespējas lielāks klausītāju skaits to dzirdētu iespējams noraidīt vairākas reizes un varbūt kā vēsturisku notikumu uzglabāt skaņu plašu archivā, ko atkal pēc kāda zinama laika var izlietot. Reportažas pēdējā laikā radiofona programā, kā ārzemēs tā arī pie mums, ieņem arvien redzamāku vietu. Ar reportažām iespējams izvest dažādus plašus propagandas raidījumus, kādā nozarē arī tie nebūtu, politiskā, kultūralā, saimnieciskā vai citā laukā.

Ja Latvijas radiofona reportaža dažreiz nevar sacensties ar ārzemju radiofonu reportažām, tad te ir vairāki

iemesli. Vispirms, mūsu Radiofonam pagaidām vēl nav tās plašās tehniskās aparaturas, kas nepieciešama liela stila reportažu izvešanai. Bez tam labas reportažas sagatavošanai vajadzīgi pirmklasīgi reportieri, un te nu atkal jāsa-ka, ka neskatoties uz Radiofona pūlēm, gan sacensības, gan citādā ceļā, līdz šim tam vēl nav izdevies tādus atrast. Kandidātiem bieži trūkst nepieciešamās reportieru īpašī-bas, valodu zināšanas, pietiekošas inteligences, un galve-nais, neuzņēmība visu to pārvarēt.

Beigās vēl apskatīšu Radiofona informācijas nozīmi un attiecības pret presi. Radiofona informāciju var nosaukt par nedrukātu avīzi visiem, kamēr avīze var rēķināties ti-kai ar ierobežotu lasītāju skaitu. Jāņem vērā, ka ar ra-diofona ātrumu nevar konkurēt neviens laikraksts. Radio-fons iespēj darīt atklātībai zināmus noteikumus, kas nori-sinājušies tikai pirms dažām stundām, ja pat dažām minūtēm. Ar radiofona „dzīvo rotāciju” - ziņu nolasītāju ātrumā ne-var sacensties neviena rotācijas mašīna. Tāpat ārpus kon-kurences radiofons atrodas ziņu cirkulācijas telpu ziņā. Šī telpa radiofonam ir gandrīz vai neierobežota. Gan arī laikraksti spēj izplatīties pa visu pasauli, bet te jāņem vērā vairāki apstākļi, kas laikrakstu izplatīšanos ārpus

savas iznākšanas vietas robežām saista ar tik lieliem kavekļiem, ka šīs izplatīšanās nozīme, salīdzinot ar radiofona informācijas pārraidīšanas iespējamībām, kļūst visai niecīga. Pirmais kaveklis ir attāluma pārvarēšana. Otrkārt, ne katrā gadījumā laikraksts spēj sasniegt adresātu, piem. uz jūras. Radiofonam, turpretim, šādu kavekļu laika un telpas ziņā ir nesalīdzināmi mazāk. Šīs divas priekšrocības ir tās, kas radiofonu paceļ pāri drukātam laikrakstam. Bez šiem nepārvaramiem kavekļiem drukātam vārdam stājas ceļā vēl citi šķēršļi, kuru nav radiofona dzīvajam vārdam, piemēram, politiskas dabas. Kādu laikrakstu kādas citas valsts vadība var aizliegt savā zemē izplatīt. Bet šī valdība nevar praktiski aizliegt savas valsts radioklausītājiem uztvert tās zemes radiofona informāciju, kuru varbūt daļai sniedz tās pašas ziņas, ko noliegtais laikraksts. Nereti dzirdam, ka divas valstis savā starpā izcīna „radio karu”, t.i. ka viena valsts sniedz informāciju otras valsts pilsoņiem sev vēlamā garā un otras valsts valodā. Lai atceramies tikai 1938.gada septembra dienas, kad pasaules miers bija mests svāra kausos, kādas cīņas izcīnīja pretējo pusu radiofoni un kāda nozīme bija radiofona informācijai visplašākām tautas aprindām visā pasaulē.

Ja runājam konkrēti par Latvijas radiofona informāciju ārpus Latvijas robežām, tad varam jautāt kāda tai nozīme, jo ārzemnieki latviešu valodu nesaprot. Bet nav jāaizmirst, ka ārzemēs dzīvo arī latvieši. Vispirms, tās ir mūsu daudzās pārstāvniecības, sūtniecības un konsulāti, kurām Latvijas radiofona informācijas dienests izpilda ārkārtīgi svarīgu pakalpojumu. Ar Latvijas radiofona informāciju mūsu pārstāvniecības ir tikpat ātri informētas par visiem svarīgākiem Latvijas notikumiem kā radioklausītāji Latvijā. Dažos gadījumos tam var būt svarīga diplomātiska nozīme. Jāņem vērā, ka prāvs skaits latviešu ir izkaisīti pa visu pasauli, sevišķi tuvākās kaimiņu valstīs, un ka Radiofons ļoti daudziem no viņiem ir vienīgā saite ar dzimteni. Te Radiofons veic svarīgu politiski-kulturalu lomu.¹⁾

Paceļas jautājums par radiofona un preses savstarpējām attiecībām. Radiofons un prese viens otru papildina. Bieži prese ir tā, kas radiofonā runāto dzīvo vārdu, kas ātri padots aizmirstībai atdzīvina, paplašina, padziļina un piedod tam augstāko iedarbību. Radiofons, kas iet soli

1) R. Rītiņš. Rīgas radio informācijas nozīme ārpus Latvijas („Rīgas radiofona programma” Nr. 95).

ar laiku, daudzos gadījumos var apsveikt sadarbību ar presi, jo viņš bieži var kādu notikumu tikai atzīmēt koncentrētā veidā un laika trūkuma dēļ viņam nav iespējams to pilnīgāk paskaidrot. Daudz ziņu radiofons sniedz tikai garamējot, kā zināmu neapstrādātu materialu preseī, kas to var tālāk izveidot. Prese var izsmeloši iztirzāt kāda notikuma atbalsi vai kāda likuma iedarbību tautas dzīvē, kas radiofonam nav iespējams tā paša ierobežotā laika dēļ.¹⁾

Var teikt, ka bažas, kas pastāvēja radiofona darbības sākumā par to, ka radiofons varētu mazināt preses nozīmi un to izspiest, ir nevietā. Starp radiofonu un presi nav antagonisma.

c) Pārējie priekšnesumi.

Pieturoties pie raidprogramas sadalījuma kādu ievēdis Union Internationale Radiodiffusion pārējie priekšnesumi sadalas 3 grupās: jaukti raidījumi, dievkalpojumi un beidzot dažādi raidījumi.

Jaukti raidījumi no Latvijas radiofona programmas aizņem 6,6%, un tie ietilpst priekšnesumi jaunatnei un bērniem,

1) H. Dressler - Andress. Die Reichrundfunkammer Ziele, Leistungen und Organisation, 24. l. p.

operešu u.c. muzikālas - dramatiskas montažas, radio uzvedumi ar muzikālu fonu, kabaretu priekšnesumi un muzika ar paskaidrojumiem.

Dievkalpojumi no mūsu raidprogramas aizņem 2,9%. Pārāk dievkalpojumu skaitu ziņā stāv visas ziemeļu zemes, kamēr pārējās zemēs atkal dievkalpojumu pārraidījumi ir mazāk.

Pēdējā raidprogramas grupa ir dažādi priekšnesumi, kurus nevar ietilpināt pārējās grupās. Šī grupa aizpilda 4,5% no programmas un te starp citu ietilpst rīta vingrošanas stundas un ārzemju raidstaciju programmu pārraidījumi.

Labākas uzskatāmības dēļ pievedīšu tabulu Nr.4,¹⁾ kas rāda Latvijas un citu valstu radiofonu programmas sadalījumu pēc galvenām priekšnesumu grupām.

1) UIR dati.

Tabula Nr.4.

Valsts nosaukums	Muzi- kas priekš- nesumi %	Runu priekš- nesumi %	Jauk- tie priekš- nesumi %	Diev- kal- poju- mi %	Dažādi priekš- nesumi %	Kopā %
Bulgarija	77,4	14,4	2,0	1,7	4,5	100
Čehoslovākija Praha I raidītājs	42,5	52,7	0,5	0,2	4,1	100
Praha II raidītājs	59,1	38,6	0,4	-	1,9	100
Bratislava raidītājs	40,9	53,8	1,2	1,8	2,3	100
Dānija	52,6	36,4	1,9	5,3	3,8	100
Francija Paris PTT raidītājs	45,1	54,1	0,7	-	0,1	100
Radio-Paris raidītājs	57,4	39,3	1,7	-	1,6	100
Genoble raidītājs	80,9	19,1	-	-	-	100
Lille raidītājs	75,2	22,6	2,2	-	-	100
Igaunija	48,4	34,9	3,1	7,3	6,3	100
Īrija	41,4	38,8	4,1	0,1	15,6	100
Italija	49,2	37,4	5,7	1,9	5,8	100
Latvija	56,6	29,4	6,6	2,9	4,5	100
Polija	50,6	34,5	9,3	2,5	3,1	100

Valsts nosaukums	Muzi- kas priekš- nesumi ‰	Runu priekš- nesumi ‰	Jauk- tie priekš- nesumi ‰	Diev- kal- poju- mi ‰	Dažādi priekš- nesumi ‰	Kopā ‰	
Portugale	76,2	21,7	1,7	0,4	-	100	
Rumanija	49,3	35,3	6,4	2,3	6,7	100	
Somija	46,6	39,5	4,1	9,8	-	100	
Spānija	62,1	36,8	-	-	1,1	100	
Šveice	Sottens raidītājs	55,2	35,5	4,1	4,3	0,9	100
	Beromünster raidītājs	56,9	35,2	3,2	1,6	3,1	100
	Monte-Ceneri raidītājs	64,1	31,8	1,7	1,8	0,6	100
Ungarija		57,7	37,4	0,2	3,2	1,5	100
Vācija		56,4	26,7	12,8	0,8	3,3	100
Zviedrija		39,8	40,2	5,2	7,8	7,0	100

Beidzot vēl jāapstājas pie raidstundu skaita. Latvijas radiofonā raidstundu skaits ziemas mēnešos darba dienās svārstās ap 10 st. dienā, bet svētdienās 16 st. Vasarā raidstundu skaits nedaudz samazinās, jo pēcpusdienās programmu sāk vēlāk un vakaros ātrāk beidz. Pāaugstinot raidstundu skaitu mūsu apstākļos nebūtu nozīmes. Ja šo skaitu tomēr gribētu paaugstināt, tad tas būtu jādara priekšpusdienā vai arī naktī, tas ir laikā kad klausītāju skaits stipri samazinās.

1938.gadā Radiofons pavisam raidījis 3970 stundas un 23 minutes, kas par atsevišķiem mēnešiem sadalās kā to rāda tabula Nr.5.¹⁾

Tabula Nr.5.

Mēnesis	Skaitis		Mēnesis	Skaitis	
	st.	min.		st.	min.
Janvaris	358	01	Jūlijs	302	15
Februāris	314	21	Augusts	294	25
Marts	355	16	Septembris	292	42
Aprīlis	357	29	Oktobris	342	47
Maijs	334	05	Novembris	335	54
Jūnijs	326	03	Decembris	357	05

1) Latvijas radiofona dati.

Vislielākais raidstundu skaits bijis janvarī - 358 st.un 01 min., bet vismazākais septembrī - 292 st.un 42 min.

3. Paralelās programmas.

Latvijas radiofona četras raidstacijas Rīga, Madona, Kuldīga un Liepāja līdz 1937.gada maijam raidīja visas vienu programmu, kuru deva no Rīgas. Šis apstāklis izskaidrojams ar to, ka Latvijas teritorija ir samērā maza un tās iedzīvotāju, resp. radiofona abonentu kulturalais līmenis un intereses pārāk krasi neatšķiras savā starpā, ka katram novadam būtu vajadzīga atsevišķa programma kā tas piemēram ir lielās valstīs, kur viens valsts apgabals atšķiras no otra valodas, kulturas u.c. ziņā. Nav jāaizmirst arī, ka ja katram raidītājam būtu jāsniedz sava atsevišķa programma, tad tas iznāktu pārāk dārgi un budžets to nespētu nest. Vairojoties radiofona abonentu skaitam augušas arī to prasības, kas ir dažādas un bieži pat pretējas. Šis jautājums krasāk pacēlās pēc tam, kad abonentu skaits ievērojami pavairojās uz laukiem. Ka lauku iedzīvotāju nodarbības veids un, sakarā ar to, arī dienas iedalījums citāds nekā tas ir

pilsētās, ir fakts, ko Radiofons pēmis vērā domājot par paralelām programām. Ar paralelām programām jāsaprot tāds iekārtojums, ka zinamos laikos Rīgas studijās dod divas programmas, no kurām vienu pārraida Rīgas raidītājs, bet otru provinces raidītāji - Madona, Kuldīga un Liepāja. Raidītāju kombinācija var būt arī citāda, piemēram, Madona raida vienu programmu, bet pārējie raidītāji otru programmu. Vadīdamies no vēlēšanās ievērot pēc iespējas labāk savu abonētu vajadzības, Radiofons sākot ar 1937.gada maija mēnesi zinamos gadījumos raida divas atsevišķas programmas. Priekšnesumus, kurus var interesēt tikai lauksaimniekus, kā piemēram lauksaimniecības lekcijas, ^{raida} Madonas un Kuldīgas raidītāji, kamēr Rīgas un Liepājas raidītāji tanī pašā laikā raida muziku, vai citus priekšnesumus. Paralelās programmas dod iespēju iekārtot priekšnesumus, kurus lauku abonenti vēlas dzirdēt, viņiem pieņemamā laikā piem. sestdienās un svētdienās. Tad atkal, pārskatus par svarīgākiem notikumiem Latvijā, kurus lasa angļu un vācu valodās, Latvijas radio klausītājus nevar sevišķi interesēt, tādēļ tos noraida mūsu spēcīgākais raidītājs Madona, kas vislabāk sazirdama ārzemēs, kamēr pārējie raidītāji dod mūsu pašu klausītājiem piemērotu programmu. Kā jau teikts, ar parale-

lām programām priekšnesumus iespējams grupēt dažādi.

Tomēr no plašākas paralelo programu pielietošanas ir jāatsakas tehnisku iemeslu dēļ, jo katrs raidītājs, atkarībā no viņa jaudas, viļņu garuma un citiem apstākļiem, var apkalpot tikai zinamu teritoriju. Tā tad no otras puses raidītāju dzirdamība velk zinamas robežas paralelo programu plašākai ieviešanai. Var notikt, ka viens vai otrs lauku abonents, klausīdamies viņam raidīto programmu, atrod, ka interesantāka būtu otra programma, ko noklausīties viņam tehniski nav iespējams. Pie uztveršanas lielu lomu spēlē arī uztvērēju lielums un kvalitāte. Šos tehniskos trūkumus Radiofonam pagaidām nav pa spēkam novērst un tādēļ jārikojas iespējamību robežās.

4. Radiofons kā propagandas līdzeklis.

Neviens tagad nevarēs apšaubīt, ka politiskā propaganda bijusi svarīgs faktors jau labi sen atpakaļ. Politika un propaganda nevar viena otrai pretēji iet, bet viņas abas organiski sađeras kopā. Bez politikas nekāda propaganda un nekāda politika bez propagandas! Tādēļ labai po-

litikai ir nepieciešama arī laba propaganda. Abām viņām ir viens kopējs mērķis un virziens.¹⁾

Jāatzīst, ka mēs latvieši esam vēlu atzinuši propagandas jēgu un uzdevumus, un vēl vēlāk viņas nepieciešamību. Mūsu kaimiņi austrumos un rietumos propagandas nozīmi ir daudz agrāk atzinuši un to izlietojuši un arī tagad tā pie viņiem ir stipri intensīvāka. Sevišķi attīstīta politiskā propaganda ir Vācijā un Padomju Krievijā. Par saviem sasniegumiem tā lielā mērā var pateikties radiofonam. Mūsu dienās plašāka politiska propaganda bez radiofona līdzdalības būtu grūti iedomājama.

Radiofona raksturīgākā pazīme un priekšrocība pret citiem propagandas līdzekļiem ir tā dzirdamība. Kādā sapulcē teiktie vārdi var tikai netieši izplatīties ārpus tās, vai nu kāda atstāstījumā, avīžu ziņojumā, vai citādā veidā. Plakāti, fotografijas un avīzes ir zināmā mērā tikai tām aprindām pieejamas, starp kurām tās izdalītas. Nepareizi teikts vārds sapulcē var tikt noklusēts, slikts plakāts iznīcināts un nepareizi nodrukāta ziņa ierobežota avīzi apturot. Bet radiofonā mikrofona priekšā teiktais vārds

1) H.Fischer. Propaganda und Rundfunk, 13.1.p. (Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39.).

tanī pašā momentā aplido visu zemes lodi un to dzird draugs un ienaidnieks un to nevar vairs atpakaļ atsaukt! Tas, skatoties pēc sava veida, tālāk radīs labu vai ļaunu. Teiktais vārds pie tam katrā gadījumā sasniedz klausītāju skaitu, kas tālu pārsniedz lielāko sapulci vai kādas avīzes lasītājus. Tas apstākļi radiofonu apzīmogo kā politisku propagandas instrumentu, kas izrunātā vārda neatsaucamības un ārkārtīgās izplatīšanās iespēju dēļ ir izlietojams ar sevišķu apdomu un uzmanību.¹⁾ Tamdēļ arī saprotams, ka radiofons vairākās valstīs sevišķi ar autoritāro režimu, pakļauts ministrijām, kas pārziņ un kurās koncentrētas propagandas un sabiedriskās lietas. Kā jau teikts, arī Latvijas radiofons, nodibinoties Sabiedrisko lietu ministrijai, tika tajā iekļauts kā pēdējās sastāvdaļa.

Politiskā propaganda Latvijas radiofonā neizpaužas kā atsevišķa radiofona programmas sastāvdaļa, bet tā izklaidēta starp atsevišķiem priekšnesumiem un bieži vien atsevišķi priekšlasījumi, runas u.t.t. ir nemanot caurausti propagandas pavedieniem. Tā klausītājam pašam nezinot Radiofons ir panācis sprauto mērķi. Var teikt, ka Radiofons

1) E.Hadamovsky. Führungsaufgaben im Deutschen Rundfunk, 25.1.p. (Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39.).

propagandas darbu veic klusi un neuzkrītoši. Vispilnīgāk Radiofona propagandas darbs izpaužas pieslēgumos lielām sa-
nāksmēm, kā pļaujas svētkiem, strādnieku svētkiem, kameru
atklāšanām un pilnsapulcēm, u.t.t., kur valsti vadošās per-
sonas uzstājas ar plašām runām. Tāpat tas notiek valsts
svētkos, kad iedzīvotāji Radiofona pārraidījumus var no-
klusīties ne tikai kā savos dzīvokļos, bet arī publiskās
vietās un pat uz ielām, kur izstādīti specialī skaļruni.
Tagad nenotiek vairs neviens kaut cik ievērojams sarīkojums,
kur ar runām uzstājas valsts vīri, vai citas ievērojamas
personas, kas nebūtu pieslēgts Radiofonam. Radiofons ir tas,
kas vieno visu tautu šādos lielos notikumos.

Radiofons veic ne tikai politisku propagandu, bet arī
plašu saimniecisku sabiedrisku un kulturalu propagandas
darbu. Līdzīgi politiskai propagandai arī tas izpaužas da-
žādos veidos.

5. Klausītāji un programmas sastādīšanas principi.

Viens no grūtākiem un atbildīgākiem Radiofona progra-
mas vadības uzdevumiem ir sniegt klausītājiem tādas radio-
fona priekšnesumus, ar kuriem tie būtu apmierināti. Progra-

mu sastādot arvien jāpatur vērā radiofona kulturalie uzdevumi un jāgādā lai programmas līmenis būtu augsts. Ir vajadzīga nopietna, objektīva pārlicināšanās, visu apstākļu apsvēršana, lai atrastu klausītāju vairumam pieņemamo virzienu.

Liekas neiespējami vienādi apmierināt 140.000 radio abonentus, resp. 560.000 klausītājus, jo uz katru radio aparātu jārēķina caurmērā 4 klausītāji. Radiofonam jācenšas piemēroties tik dažādām klausītāju grupām: te pilsētnieki, te laucinieki, izglītoti, maz izglītoti, cilvēki, kuriem radiofons izklaidēšanās un cilvēki, kuri vēlas ar viņu paplašināt savas zināšanas. Kā te atrast visus apmierinošo zelta vidus līniju?

Publika, kas no brīva prāta apmeklē attiecīgo mākslas iestādi, būs vienādi noskaņota, jo uz teatri, operu vai citu mākslas iestādi, ies tikai tie, kas tiešām gribēs to vakaru iet teatrī, uz koncertu u.t.t. Radiofons, turpretim, vienā vakarā sniedz muziku, priekšlasījumus, raidlugas, informāciju u.c. priekšnesumus. Programa raiba, klausītāju sastāvs vēl raibāks, noskaņojums visdažādākais un prasības bieži pretējas. Radiofonam, no vienas puses, jāpiemērojas ne tikai klausītāju vairuma prasībām, bet kā kultūras ie-

stādei jāved arī zināma kulturpolitika, jāpaceļ mazāk inteligento klausītāju kulturalais līmenis. Tāpēc atrast visiem pieņemamo virzienu - tas ļoti grūts un sarežģīts uzdevums. Tas ir jo grūtāk, ja ņem vērā, ka Radiofonam vispār lielā mērā jāpaļaujas uz paškritiku. Pretēji teatrim, koncertam, priekšlasījumam, drukātai literatūrai kur visur var viegli konstatēt panākumus vai neveiksmes. Publikas piekrišana, kases ziņojumi, vai apgrozījuma skaitļi, viss tas rāda kādi sasniegumi gūti. Bet ne tikai kādas operas, priekšlasījuma, vai koncerta materialie panākumi - arī sajūsma par atsevišķiem skatiem, māksliniekiem, vai runātājam ir tūlīt redzama. Pie šīs tūlītējās kritikas vēl jāpieskaita dienas preses kritiskie apskati, recenzijas. Priekšnesumiem nekavējoši sekojošā publikas kritika Radiofonam gandrīz izslēgta. Arī no abonētu pieteikšanās vai atteikšanās nevar taisīt izmeklošus slēdzienus, jo Radiofons ir bezkonkurences uzņēmums.¹⁾ Pirms dažiem gadiem Latvijas radiofons izdarīja klausītāju aptauju ar anketes palīdzību, lai noskaidrotu to domas par programmu. Šādas anketes izvešana prasa lielus līdzekļus, daudz laika un re-

1) Radiofons un klausītāji („Rīgas radiofona programma” Nr.45).

zultatā nav sasniegts cerētais, jo ļoti daudz klausītāju anketes neatsūta atpakaļ. Un tieši varbūt tā klausītāju daļa, kas no tā atturējās, būtu rezultātus grozījusi pretējā virzienā.

Sastādot programmu Radiofons turas pie ieskata, ka programā ievērojama pēc iespējas liela dažādība, lai klausītāji no tās varētu izmeklēties to, kas viņus interesē, un lai neviens nevarētu sūdzēties, ka viņš nevar atrast sev piemērotu klausāmo vielu. Ja kādam klausītājam nepatīk attiecīgs priekšnesums, viņš var aparātu izslēgt, vai arī tanī laikā klausīties kādu ārzemju raidstaciju. To klausītāju skaits ir tagad maz palicis, kas sev par pienākumu uzlika noklausīties visu radiofona raidīto programmu. Radiofons pēc iespējas uzklausā abonentu lietišķos vēlējumus, ko tie izsaka sūtītās vēstulēs. Kā jau agrāk minēts, Radiofons sastādot programmu stāda par savu augstāko mērķi kalpot tēvijai. Radiofons pastāvīgi seko ārzemju radiofonu programmas attīstībai un ja atrod kaut ko mūsu apstākļiem un iespējām piemērotu, tad to pārņem. Ne katrreiz, kas izrādījies labs citur, der arī mums.

Liels palīgs Radiofona programmu sastādīt, kaut gan pagaidām gandrīz tikai muzikas nozarē, ir dienas prese ar

muzikas kritikām, kas tagad parādas regulāri par ievērojamākiem Radiofona koncertiem. Lietišķa un saprātīga kritika Radiofonam nekad nebūs par ļaunu. No dienas preses varētu vēl vairāk vēlēties, lai tā sniegtu savās slejās kritiku arī par citiem Radiofona priekšnesumiem, tā padziļinot sabiedrības interesi par Radiofonu.

6. Radiofons un pārējie kulturas iestādījumi.

Var pacelties jautājums, vai radiofonam ir pašam sava garīgā seja, un vai tas ved savu patstāvīgu dzīvi, jo savai noraidamai programai vielu tas smeļas no citiem kulturas apcirkņiem. Varbūt tas ir tikai mehānisks instruments tālākai izplatīšanai un atdarināšanai. Tā ir problēma kas arvien vēl uzpeld.

Vācijas Valsts radiofona kameras prezidents Horsts Dreslers - Andress par šo jautājumu izteicies šādi: „Radiofons tagad ir instruments, kas visai kulturalai dzīvei atvieglo izplatīšanos un paplašina tās iedarbības aplūku. Viņš kārtot, veicina un iepazīstina, uzrāda, saista un velk paraleles, viņš nostāda pretim un izceļ. Radiofons ir tas,

kas izaugdams pāri vidutāja lomai dod kulturaliem notikumiem milzīgi plašu dzīves telpu. Radiofons nav tikai vidutājs, bet arī kulturalās dzīves spogulis vispār un ar savu vispusību vadītājs un ceļa gatavotājs. Šī loma viņam ne tikai kā nodrošina līdztiesību stāties svarīgo kultūras faktoru rindā, bet arī nodrošina vadošo vietu starp viņiem." 1)

Domu, ka Radiofons ir ne tikai kā kultūras faktors, bet ir jaunradīta māksla, kas var nostāties blakus vecākām mākslām, lasam kādā citā vietā:

"Radiofons ir jauna māksla. Viņš stāv blakus tēlojošai mākslai, glezniecībai un dzejas mākslai. Radiofons ir politiska māksla". 2)

Pēc jautājuma iztīrīšanas par Radiofona kā kultūras faktora lomu, paceļas otrs jautājums, t.i. vai Radiofons ar savu darbību nekaitē pārējiem kultūras iestādījumiem un nesamazina to nozīmi. Šis jautājums bija akuts Radiofona darbības sākumā, kad mākslas iestāžu vadītāji, grāmatu un laikrakstu izdevniecības uz to lūkojās ar zinamu neuz-

1) H. Dresler - Andress. Die Reichsrundfunkkammer, Ziele, Leistungen und Organisation, 43, l.p.

2) K. Zimmermann. Der Weg des Rundfunks, 396. l.p. („Rufer und Hörer“ 1933.).

ticību, jo tanī saskatīja sev konkurentu. Dzīve pierādīja, ka šīs bažas bijušas nevietā, pat gluži pretēji, Radiofons netik vien kā nav kaitējis kulturas iestādījumiem, bet pat veicinājis to attīstību.

Ir skaidrs, ka klausītājs, kas dzirdējis kādu slavenu operu Radiofona pārraidījumā būs ierosināts to noklausīties un redzēt pilnā sceniski - dramatiskā uzvedumā bez Radiofona starpniecības tieši uz operas skatuves. Novērojumi rāda, ka operu nemi jūt arvien lielāku apmeklētāju pieplūdumu pēc tam, kad izrādāmā opera pirms tam tikusi pārraidīta Radiofonā. Līdzīgi novērojumi ir arī koncertu rīkotājiem. Tas pats sakams arī pie grāmatām, var teikt, ka Radiofona ietekme še jūtama vēl stingrāk. Grāmatu apskati, priekšlasījumi, dialogi un personīga iepazīšanās ar rakstniekiem caur mikrofonu, klausītāju ierosina fragmentāri dzirdēto papildināt ar pašām grāmatām.¹⁾ Laikrakstu un Radiofona attiecības apskatītas jau tuvāk pie raidprogrammas runu priekšnesumu apskata.

1) Dr.F.Kohl. Schädigt der Rundfunk andere Kultureinrichtungen (Rundfunk Jahrbuch 1930.), 410.- 411.l.p.

7. Radiofons kā dzīves standarta cēlējs.

Ja runā par Radiofonu kā dzīves standarta cēlēju, tad vispirms jābūt skaidrībā par to, kādām iedzīvotāju šķirām Radiofona pakalpojumi ir visnepieciešamākie un vērtīgākie.

Tas apstākļi, ka Radiofons nav vairs luksusa priekšmets un sāk pieņemt masu patēriņa priekšmeta raksturu, ir skaidrs. To pierāda lielais Radiofona abonētu skaits ne tikai pie mums, bet arī citās zemēs, kā arī pastāvīgais abonētu pieplūdums no jauna.

Radiofona sniegtos priekšnesumus klausītāji, skatoties pēc to sabiedriskā, saimnieciskā u.c. stāvokļa, ievērtē dažādi, piem. materiāli labi nostādītam pilsētas iedzīvotājam, kuram pieejamas visas mākslas iestādes, Radiofons nekad nevar būt tik nepieciešams kā lauku iedzīvotājam, kuru no kultūras centriem šķir lieli attālumi.

Vajadzību pēc Radiofona sajūt strādnieki, kalpotāji un mazie ieredņi, kuru šaurā dzīves telpā tas ienes gaismu un aizpilda tik bieži sastopamo dzīves tukšumu. Radiofona svētību sajūt garīgi nospiestie un trūkcūcietēji, jo Radiofons izrādijies par labāku rūpju mierinātāju kā alkohols un citas zemas baudas pie kurām tik bieži mēdz ķer-

ties lai meklētu pārejošu apmierinājumu un aizmirstanos. Ne mazāku svētību Radiofons sniedz veciem, slimiem un citiem kuriem liegtas vai apgrūtinātas ārējās kustības. Ne visiem ir atvērtas teatru, operu, koncertu u.c. kulturas iestādiņu durvis un Radiofons ir atkal tas, kas daudziem un atkal daudziem ar radio uztvērēju palīdzību pienes mājās šo mākslas iestāžu sniegumus.

Neviens no jaunlaiku tehniskiem izgudrojumiem nav guvis tādu ievēribu lauku iedzīvotāju starpā kā Radiofons. Ņemot vērā lauku iedzīvotāju konservatīvo pieeju pie jauninājumiem, jo sevišķu ievēribu pelna Radiofona izplatīšanās uz laukiem. Ja salīdzina Radiofonu ar citiem vecākiem tehniskiem izgudrojumiem, tad arī redzama liela starpība. Tehnika mums ir devusi lielus labumus. Viņa mums ir atvieglējusi un ērtāku padarījusi dzīvi, tā ir saīsinājusi darba dienu atbrīvojot cilvēku uz dažām stundām dienā no ikdienas pelēkā darba. Bet tehnika tomēr nav rūpējusies kā šo brīvlaiku lietderīgāk izmantot, lai gars un prāts vairāk iegūtu, un tamdēļ arī bieži nāk priekšā, ka tehnika blakus svētībai kādu tā ir devusi, radījusi arī lāstu.

Kā lietderīgi izmantot brīvlaiku, ir problēma, kas nodarbinājusi daudzus prātus. Radiofons ir viens no jaun-

laiku iestādījumiem, kas šīs problēmas atrisināšanā ienesis atvieglojumu. Ar savu raidīto programmu tas ir bijis izpalīgs tiem, kuri kaut kādā veidā gribējuši paplašināt savu garīgo apvārksni.¹⁾

Šo apstākli izpratuši mūsu lauku un mazpilsētu iedzīvotāji, kuri pateicoties grūti pārvaramiem attālumiem šķirti no mākslas un zināšanu avotiem, kas atrodas valsts lielākos centros. Pilsētnieks, kura apkārtnē piesātināta ar zinātnes un mākslas iespējamībām, nevar saprast kādu pērdzīvojumu un baudu sniedz Radiofons ar saviem priekšnesumiem attālākos valsts novados dzīvojošiem radioklausītājiem. Radiofons dod viņiem iespēju dzīvot līdz notikumiem un dalīties ar iespaidiem un tas metropoli saista ar visattālāko lauku ciemu neredzamām garīgām saitēm.

Jācer, ka Radiofons palīdzēs atrisināt problēmu par iedzīvotāju bēgšanu no laukiem uz pilsētām. Ja lauku jaunatne sūdzējās par lauku vienmuļību, atšķirtību no pasaules un garīgo dziņu apmierinājuma trūkumu, tad ar Radiofona nākšanu dzīvē, šo iebildumu asums zūd. Protams, Radiofons nav un arī nevar būt tas, kas šo problēmu atrisinātu

1) K. Herzig. Radio im Bauernhaus, 26. l. p. (Radio Jahrbuch 1934.).

radikali.

Arī intelligence nevar bez Radiofona iztikt. Šo domu gan daži, Radiofona pirmos pastāvēšanas gados, gribēja noliegt. Radiofons intelligenci uztur pastāvīgā kontaktā ar pārējo tautu un neļauj no tās garīgi atsvešināties. Šo iekšējo kontaktu ar tautu viņai sniedz pastāvīgi Radiofons.¹⁾

Tā tad Radiofons ir nepieciešams visai tautai, neatkarīgi no atsevišķo sabiedrības locekļu socialā un materiālā stāvokļa. Tikai vajadzību pēc Radiofona izjūt un arī no tā labumus vairāk vai mazāk gūst atsevišķās klausītāju grupas dažādi. To klausītāju skaits, kuru dzīvē Radiofons ieņem redzamu vietu, ir stipri liels, var teikt nospiedošais vairākums. Atceroties Radiofona uzdevumus un pakalpojumus ko tas sniedz, var iedomāties kāda loma tiem piekrist klausītāju dzīves labklājības celšanā. Izejot no teiktā, Radiofonu ar pilnu tiesību var apzīmēt kā dzīves standarta cēlēju.

1) W.Koeppen. Wer braucht den Rundfunk, 26.l.p.(Rufer und Hörer 1934.).

V LATVIJAS RADIOFONA SAIMNIECĪBA UN

ABONENTI.

1. Saimniecības organizācija.

Kā katrā saimniecībā, tā arī radiofona saimniecībā svarīgs ir saimniekošanas veids, bet šē krīt svarā arī vēl pats saimnieks. Radiofona attīstības sākumā ārzemēs privātā uzņēmība šķina laurus kur vien bija vajadzība pēc kapitāla ieguldījuma. Privatā uzņēmība pauda uzskatu, ka radiofona uzdevumi neesot tādas dabas, ka tie būtu jāuzņemas valstij vispārējās un saimnieciskās politikas interesēs. Šis uzskats tiek pausts arī vēl tagad zemēs, kur privatā uzņēmība ir noteicošā. Privatā ierosme var darboties ar taisnīgām sekmēm vispārības kalpībā, ja tikai to rosinās sacensība un apvaldīs uzraudzība, pretējā gadījumā tā var izvirst pārliecīgā peļņas kārē par kaiti vispārībai. Bet radiofona saimniecība ir tāds uzņēmuma veids, runājot konkrēti par Latvijas apstākļiem, kas tikai viens vienā vietā iespējams, kas izriet no pašas radiofona tehniskās, organizatoriskās un saimnieciskās strukturas. Ar

to šāds uzņēmums gūst monopola raksturu, kas izslēdz augstāk minēto sacensību. Pēdējo gan varētu atvietot ar valsts izdotu koncesiju, kurai jāšargā valsts un vispārības intereses. Koncesiju realizējot prasa vispirms tulkojumus devēja un ņēmēja bieži pretējo interešu dēļ, kas ne katru reizi dod jautājuma labu atrisinājumu; otrkārt - koncesijas izdošanas brīdī vērā ņemtie apstākļi un vajadzības vēlāk var izmainīties līdz nepazīšanai, tā kā cik no sākuma koncesija var sākt lamīgi realizēties, vēlāk tā var izvērsties par smagu slogu radiofonam un tā lietotājiem. Tomēr vissvarīgākais ir tas, ka radiofonam ir jāpilda tādi svarīgi valsts uzdevumi un tie tik plaši un dziļi skar vispārības intereses, ka privatā uzņēmība savu specifisko interešu dēļ nemaz nevar minētos valsts uzdevumus apkalpot un objektīvās vispārības intereses ievērot. Vispārības labklājība, socialais taisnīgums, valsts drošība, nacionālās intereses - visas tās ir lietas, kas privātai uzņēmībai nav pa dabai, sevišķi, ja runa iet par starptautisko kapitalu.

Visi šie apstākļi, kas liek pieiet radiofonam un ar to saistītai saimniecībai ar pavisam citu mērķu nekā vienkāršam kapitāla ieguldījumam, ierindo radiofonu mono-

polu kategorijā, kur saimnieko valsts ārpus parastās privatās uzņēmības un konkurences. Nav jādoma, ka pie tāda atzinuma praktiskā dzīvē ir viegli nonākts. To liecina radiofona saimnieciskā izmantošana dažādās valstīs pa visiem šiem gadiem.

Mēs būtu pret radiofona attīstības vēsturi netaisni, ja vienkārši pateiktu, ka privatās sabiedrības bijušas vienmēr sliktas, bet valsts vienmēr labs saimnieks. Jāņem vērā, ka radiofona uzdevumu dažādība un svarīgums nav noskaidrojušies un radušies uz reizi vai īsā laika sprīdī. Arī tam ir bijis nepieciešams veidošanās laiks. Radiofona attīstība vienā otrā valstī nenoliedzami uzrādīs laika gājumus, kad privatā iniciatīve spējusi apmierināt attiecīgā laikmeta vajadzības. Bet turpat līdzās sākas laika sprīži, kad līdz tam apmierinošais iekārtojums vairs nespēj tikt līdzī paaugstinātām prasībām, kādas uzstāda radiofonam.

Mūsu pārdzīvojamais laikmets ar savām sarežģītām sabiedriskām attiecībām pilsoņu starpā un pārveidotiem valsts varas uzdevumiem vairs necieš radiofonā citu rīkotāju un noteicēju kā valsts varu. Ja mēs gribam atzīt valsti par labu saimnieku radiofonā, tad ar apgalvojumu vien nepietiek, bet tas arī jāpierāda darbos. Jāzina, ka nav nozudu-

ši iebildumi pret valsti kā saimniekotāju un tikai pats darbs un tā rezultāti to var izgaisināt.

Tie, kas raduši domāt un spriest vienīgi privatsaimnieciski, apgalvos, ka valsts kā saimniekotājs nav pietiekoši kustīga un tādēļ tā nevar diezgan ātri piemēroties apstākļu pārgrozībām un apmierināt pēkšņi radušās vajadzības. Tas tādēļ, ka savā rīcībā valsts, kā saimniekotājs, ir ļoti atkarīga no pašas radītiem organiem, kontroles, lēmumu pieņemšanas un izpildīšanas kārtības. Radiofona saimniecībā trūkstot vajadzīgā elastīguma un rīcības viegluma, jo ieredņi saistīti ar valsts iestāžu vispārējiem darbības principiem esot par gausiem, bez interese un sa-stingušiem. Šo iebildumu uzskaitījumu varētu vēl turpināt. Ir jāatzīst, ka tur ir ļoti daudz patiesības un faktiskā materiala. Patiesība, kas nav grozama, faktiskais materiāls - kas padodas veidošanai.

No otras puses, var dot uzskaitījumu arī tādām lietām, kas ir pa spēkam valstij kā saimniekotājam un kas privatam nav, vai grūti iespējams. Privatais kapitāls ķeras tikai pie tādiem pasākumiem, kas tam sola noteiktu peļņu, kamēr valsts kā radiofona saimnieks, bez svarīgajām rūpēm par ieņēmumiem, gādā arī par vispārības labumu

visos valsts novados. Tā neies pret vispārības interesēm un pat zinamos apstākļos un laikā, ja tas būtu vajadzīgs, panesīs finansiālas dabas upurus. Planveidīga un racionala raidītāju izbūve, rūpes par vienmērīgu klausītāju tīkla izbūvi, augstvērtīgas programmas sniegšana, valsts ideju paušana, vispārēja drošība, iedzīvotāju kulturas un labklājības intereses, taisnīgums un vienlīdzība visiem radiofona lietotājiem un vēl daudzi citi faktori ir vērtības, kas ar privāto kapitālu nav pārkamā vai citādi iegūstamas.

Nostādot privātos iebildumus attiecībā uz valsti kā radiofona saimniekotāju pret pēdējās priekšrocībām, abas puses ir objektīvi jānovērtē, lai teiktu, kurā pusē ir pārsvars. Pirms tam, protams, no valsts radiofona saimniecības vērtējuma jāizdala, kā jau atzīmēts, viss tas, kas padodas grozīšanai, ko var vienkārši izbeigt un atņemt, vai pēc iespējas mīkstināt.

Ja valsts pie mūsu Radiofona izbūves sākumā ir nesusi zināmu risku un materialus upurus, tad tagad, kur Radiofons ir izveidojies par svarīgu saimniecisku, kulturalu un politisku faktoru, nebūtu ne ar ko attaisnojams, ja to nodotu privātas iniciatīves rokās.

Noskaidrojuši jautājumu par valsts vai privāto saimniekošanu Radiofonā, atliek vēl apskatīt jautājumu par saimniekošanas veidu.

Radiofona saimniecība ir pakļauta likumam par valsts budžetu (Valdības Vēstnesis Nr.52, 1936.g.). Likums paredz, ka specialā budžetā ietilpst resoru uzņēmumu budžetu kop-savilkums un šo uzņēmumu atsevišķie budžeti. Tā kā Radiofona saimniecība dibinās uz specialo budžetu, tad pēc valsts budžeta likuma Radiofons uzskatams par uzņēmumu. Likums dod iespēju uzņēmumiem specialo budžetu sastādīt divējādi. Pirmā iespēja ir, ka operatīvos ieņēmumus un izdevumus uzņem budžetā netto sumās, uzrādot paskaidrojumos šo sumu brutto aprēķinus. Otrā iespēja ir, ka uzņēmumu budžeti jā sastāda brutto sumās. Uz finansu ministra un valsts kontroles pieprasījumu Radiofona budžets tiek sastādīts pēc brutto budžeta principa. Pie budžeta izpildīšanas ir liela nozīme, kā to vēlāk redzēsīm, vai uzņēmumam ir jā-saimnieko ar brutto, vai netto budžetu. Specialā budžetā ietilpstošo uzņēmumu priekšrocība ir tā, ka tie katrs savus ieņēmumus izlieto sava budžeta izdevumu segšanai un sākot ar budžeta spēkā stāšanās momentu budžeta izpildītāju rīcībā ir visi paredzētie krediti. Tas dod plašākas un

elastīgākas saimniekošanas iespējamības. Pamata budžeta izpildītāju rīcībā finansu ministrs kreditus pārved parasti pa daļām.

Nemot vērā Radiofona plašos sabiedriskos, politiskos uzdevumus, kas prasa ārkārtīgu elastību darbā, kā arī radiotehnikas straujo attīstību, pie labākās gribas nav iespējams pusotra gada uz priekšu, jo budžetu sastāda 6 - 7 mēnešus pirms nākošā saimniecības gada sākuma, paredzēt visas turpmākās vajadzības un tās sagrupēt pa paragrafiem un pantiem, ar sīkiem paskaidrojumiem, kā to prasa brutto budžeta iekārta. Kaut gan budžeta likums paredz iespējas pie brutto budžeta iekārtas tekošā budžeta gadā pārskaitīt sumas no viena paragrafa otrā, tad tomēr viss tas ir saistīts ar lielām formalitātēm, tā kā pie tā ņemas retos gadījumos. Ja arī paredzētās budžeta kopsumas robežās ir bijis iespējams apmierināt visas radušās vajadzības, tad vienkārši formālu iemeslu dēļ, pēc līdzšinējās budžeta kārtības, ne vienmēr ir viss nepieciešamais veikts. Ir saprotama lieta, ka katram pasākumam, kāds arī tas būtu, ir vajadzīgs paredzēt zināmu ienākumu un izdevumu budžetu. Arī Radiofons no tā nedrīkst atteikties, bet tikai lietas labā ir nepieciešams budžeta izlietošanu padarīt daudz elastīgā-

ku. Lai šo kļūdu novērstu Radiofonam būtu jāpāriet uz netto budžeta iekārtu, jo pēdējā atļauj izdarīt patstāvīgi pār- grozījumus operatīvos izdevumos pašiem budžeta izpildītā- jiem, resp. Radiofona direktoram. Otrs labums ko netto bu- džeta iekārta var dot ir, ka budžeta izpildītāji vajadzī- bas gadījumā var palielināt operatīvos izdevumus operatīvo ieņēmumu pieauguma robežās. Šāda operatīvo izdevumu pie- auguma nepieciešamība var rasties jau minēto Radiofona plašo pienākumu dēļ.

Ja par Radiofona administratīvo organizāciju varēja teikt, ka tā atbilst pašreizējiem Radiofona uzdevumiem, tad par saimniecisko organizāciju gluži to nevar teikt, jo pēdējā uzrāda jau minēto nepilnību budžeta iekārtā.

2. Budžeta attīstība.

Latvijas radiofona budžeta attīstības labākai rakstu- rošanai pievedīšu budžetu kopsumas par atsevišķiem gadiem, sākot no Radiofona pastāvēšanas dienas līdz šim laikam, kas redzams no tabulas Nr.5¹⁾ un zīm. Nr.4.

1) Latvijas radiofona dati.

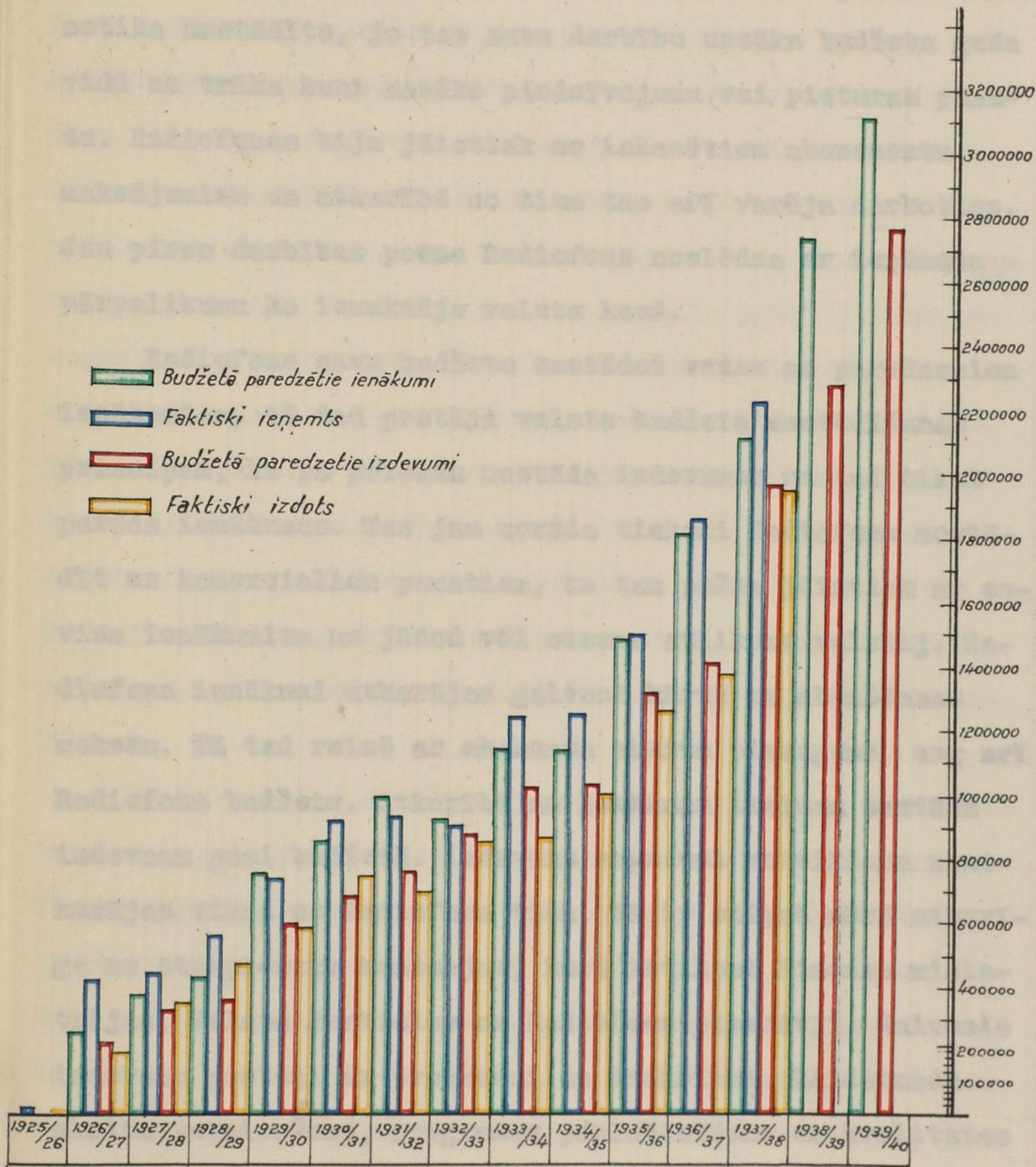
Tabula Nr.5.

Ieņēmumi.

Budžeta gadi	Budžetā pa- redzēts Ls	+ vai - % no iepriek- šējā gada	Ieņemts Ls	+ vai - % no iepriek- šējā gada	Ieņemts kā paredzēts	
					vairāk Ls	mazāk Ls
1925/26			27.256,31			
1926/27	251.000,-		380.623,45		129.623,45	
1927/28	369.000,-	+ 47,01	434.647,30	+ 14,19	65.647,30	
1928/29	420.000,-	+ 13,82	556.584,50	+ 28,05	136.584,50	
1929/30	731.000,-	+ 74,05	721.711,10	+ 29,67		9.288,90
1930/31	830.428,-	+ 13,60	887.255,05	+ 22,94	56.827,05	
1931/32	972.296,-	+ 17,68	915.174,52	+ 3,15		57.121,48
1932/33	910.000,-	- 6,41	886.031,65	- 3,18		23.968,35
1933/34	951.500,-	+ 4,56	991.163,79	+ 11,87	39.663,79	
1934/35	1.120.200,-	+ 17,73	1.235.963,14	+ 24,70	115.763,14	
1935/36	1.466.000,-	+ 30,87	1.493.020,87	+ 20,80	27.020,87	
1936/37	1.792.000,-	+ 22,24	1.829.903,-	+ 22,56	37.903,-	
1937/38	2.087.000,-	+ 16,46	2.198.613,36	+ 20,15	111.613,36	
1938/39	2.712.000,-	+ 29,95				
1939/40	3.110.200,-	+ 11,47				

Izdevumi.

Budžeta gadi	Budžetā paredzēts Ls	+ vai - % no iepriekšējā gada	Izdots Ls	+ vai - % no iepriekšējā gada	Izdots kā paredzēts	
					mazāk Ls	vairāk Ls
1925/26			4.000,-		23.256,31	
1926/27	211.000,-		172.458,30		38.541,70	
1927/28	308.904,-	+ 46,40	326.982,17	+ 89,60		18.078,17
1928/29	355.028,-	+ 14,93	442.333,33	+ 35,28		87.305,33
1929/30	579.167,-	+ 63,13	569.877,88	+ 28,83	9.289,12	
1930/31	658.008,-	+ 13,61	714.834,18	+ 25,44		56.826,18
1931/32	726.929,-	+ 10,47	659.505,38	- 7,74	67.423,62	
1932/33	855.025,-	+ 17,62	821.231,44	+ 24,52	33.793,56	
1933/34	884.902,-	+ 3,49	859.412,93	+ 4,65	25.489,07	
1934/35	1.016.677,-	+ 14,89	999.890,69	+ 16,35	16.786,31	
1935/36	1.288.787,-	+ 26,76	1.245.797,13	+ 25,49	42.989,87	
1936/37	1.397.134,-	+ 8,41	1.355.185,43	+ 8,78	41.948,57	
1937/38	1.947.244,-	+ 39,37	1.927.184,47	+ 42,21	20.059,53	
1938/39	2.271.000,-	+ 16,63				
1939/40	2.724.500,-	+ 12,00				

Zīm.4.

Pirmā darbības gadā Radiofonam budžets iepriekš nemaz netika uzstādīts, jo tas savu darbību uzsāka budžeta gada vidū un trūka kaut mazāko piedzīvojumu vai pieturas punktu. Radiofonam bija jāiztiek no iekasētiem abonementu maksājumiem un atkarībā no tiem tas arī varēja darboties. Jau pirmo darbības posmu Radiofons noslēdza ar ieņēmumu pārpalikumu ko iemaksāja valsts kasē.

Radiofons savu budžetu sastādot vadas no paredzamiem ienākumiem, tā tad pretēji valsts budžeta sastādīšanas principam, ka pa priekšu uzstāda izdevumus un tad tikai paredz ienākumus. Tas jau norāda tieksmi Radiofonu nostādīt uz komercialiem pamatiem, ka tam pašam jāiztiek ar saviem ienākumiem un jādod vēl zinams atlikums valstij. Radiofona ienākumi atkarājas galvenā kārtā no abonēšanas maksām. Tā tad reizē ar abonentu skaita pieaugumu, aug arī Radiofona budžets. Atkarībā no ienākumu lieluma sastāda izdevumu pusi budžetā. Izdevumu augstuma noteikšana neatkarājas tikai no Radiofona vien. Tā ir stiprā mērā atkarīga no starpresoru komisijas, kurā ietilpst Finanšu ministrijas, Valsts kontroles un Radiofona pārstāvji. Galvenie izdevumu posteņi ir programai un teknikai. Raidstundu skaita pavairošana, programmas paplašināšana un kvalitātes

uzlabošana, honoraru likmju paaugstināšana un autorhonoraru maksāšana ārzemniekiem, sakarā ar Latvijas pievienošanos Bernes autortiesību konvencijai, gadu no gada paaugstina programmas izdevumu posteni budžetā. Arī tehniskie izdevumi pastāvīgi aug. Raidstaciju izbūve pastāvīgā to modernizēšana, tehnisko ierīču atjaunošana, jaudu paaugstināšana u.t.t. ir apstākļi, kas vienmēr prasa jaunus paaugstinātus izdevumus, ja tehnisko ierīču kvalitatīvo līmeni grib noturēt pienācīgā augstumā. Ja Radiofonam būtu tiesība ienākumus izlietot pēc sava ieskata Radiofona tālākai izbūvei un attīstības veicināšanai, tad izdevumi, lai segtu visas vajadzības, būtu augstāki. Bet tā kā valsts no Radiofona katru gadu prasa zinamu peļņu, tad Radiofonam izdevumos jāaprobežojas un jāsaņemnieko iespējamības robežās.

Kā no tabulas Nr.5 un zīm.Nr.4 redzams, tad Radiofona budžets pastāvīgi audzis. Budžeta attīstībā atspoguļojas Radiofona uzplaukuma un atslābuma gadi. Starp budžetu un abonētu skaita pieaugumu var vilkt zinamas paraleles. Tānīs gados, kad abonētu skaits audzis straujāk, audzis arī budžets. Atzīmējams, ka izdevumi caurmērā auguši ātrāk kā ienākumi, jo ar katru gadu no Radiofona prasa arvien vai-

rāk. Atzīmējams, ka tikai vienā gadījumā, t.i.1932/33.b.g. ieņēmumi bijuši mazāki kā iepriekšējā gadā. Šis laiks sakrīt ar saimniecisko krīzi.

Pa visu Radiofona pastāvēšanas laiku uzstādītie budžeti izpildījušies labi. Izņemot trīs budžeta gadus, kas iekrīt krīzes laikā, ieņemts pastāvīgi vairāk kā iepriekš paredzēts. Tas norāda uz veselīgu budžeta izpildīšanos.. Ja paredzētie budžeta ieņēmumi uzrādīti mazāki kā tas faktiski ir, tad te ir bijuši zināmi praktiski apsvērumi no Radiofona vadības puses, lai panāktu iepriekš mazāku peļņas noteikšanu valsts kasei par labu. Arī izdots pastāvīgi mazāk kā iepriekš budžetā paredzēts, izņemot trīs budžeta gadus. Izdevumu atlikumi radušies no atsevišķo paragrafu paredzētām sumām. Izdevumu atlikumi nav lieli un tie uzskatāmi par normaliem, kas rodas katrā lielākā saimniecībā pie lietderīgas un taupīgas saimniekošanas.

Par 1938/39.budžeta gadu tabulā Nr.5 nav uzrādīti faktiskie ieņēmumi un izdevumi, jo šis budžets atrodas vēl izpildīšanā. 1939/40.gada budžetā uzrādītas sumas, kādas tās uzņemtas 1939/40.g.valsts budžetā.

3. Ienākumi un to sadalījums.

Radiofona ikgadējie budžetā paredzētie un faktiski realizējušies ienākumi redzami no tabulas Nr.5. Radiofona galvenie ienākumi komplektējās no abonēšanas maksām. Tikai neliela daļa sastāda citi ienākumi no visas ienākuma kopsumas. Lai gūtu pārskatu par Radiofona ienākumu sadalījumu starp atsevišķiem posteņiem un to procentuālo attiecību pret visu ienākumu kopsumu, pievedīšu 1937/38.budžeta gadu. Šo budžeta gadu izvēlējos tamdēļ, ka tas ir pēdējais par kuru zinama tā faktiskā izpildīšanās. Dati par 1938/39.g. budžeta izpildīšanos būs zinami tikai 1939.gada augusta mēnesī. 1937/38.b.g. ienākumu sadalījumā uzrādīšu budžetā paredzētās sumas, lai tās varētu salīdzināt ar 1938/39.b.g. kur ienākumu sadalījums grozījies.

1937/38.b.g. no budžetā paredzētiem ienākumiem

Ls 2.087.000,- (faktiski ienemts Ls 2.198.613,36, t.i. par Ls 111.613,36 vairāk) abonēšanas maksas sastāda

Ls 2.079.000,- vai 99,62% no ienākumu kopsumas, bet pārējie ienākumi tikai Ls 8.000,- vai 0,38% no ienākumu kopsumas. Pārējos Radiofona ienākumus dod dažādi līguma sodi, maksas par nozaudētām abonentu kartiņām un abonēšanas maksas par

Radiofona programas žurnālu no tiem Radiofona abonentiem, kuri ir atbrīvoti no abonēšanas maksām. Brīvabonentiem, ja tie vēlas saņemt drukāto Radiofona programas žurnālu „Hallo Latvija”, ir jāmaksā Ls 5,- gadā.

Sākot ar 1938/39.b.g. Radiofona ienākuma budžetā paredzēti divi jauni posteņi. Pirmais no šiem posteņiem ir ļoti niecīgs un tas dod tikai Ls 500,- gadā, t.i. par ēku un zemi iznomāšanu Radiofona ierēdņiem provinces raidstacijās. Kad Radiofons bija Satiksmes ministrijas Pasta un telegrafa departamenta sastāvdaļa, tad Radiofona ēkas un zeme bija nostiprinātas uz Pasta un telegrafa departamenta vārda. Tādēļ arī ienākumus no tiem agrāk saņēma Pasta un telegrafa departaments. Otrs jaunpienākušais ienākumu postenis ir jau daudz prāvāks un tas dod Ls 150.000,- gadā. Šo ienākumu dod maksas par radioaparātu un to piederumu zīmogošanu, kā arī ienākumi par radiotirdzniecības atļaujām. Līdz 1938/39.b.g. šos ienākumus arī saņēma Pasta un telegrafa departaments, bet no 1938.g.2.maija saskaņā ar Radiosatiksmes un radiofonijas likumu tos tagad saņem Radiofons. Sakarā ar šiem pārgrozījumiem Radiofona ienākumu sadalījums tagad ir grozījies. 1938/39.b.g. paredzētie ienākumi Ls 2.712.000,- sadalās šādi: abonē-

šanas maksas Ls 2.554.000,- vai 94,17% no ienākumu kopsu-
mas, ienākumi no radiotirdzniecības Ls 150.000,- vai 5,53%,
bet citi pārējie ienākumi Ls 8.000,- vai 0,30%. Ienākumi
no radiotirdzniecības uzraudzības ir lielā mērā atkarīgi
no ikgadējā radioabonentu skaita pieauguma, jo dabīgi, ka
katrs jaunpienākušais abonents iegādāsies sev aparātu, kas
ir aplūkts ar zinamu Radiofona nodevu.

4. Izdevumi un to sadalījums.

Latvijas radiofona kārtīgas darbības uzturēšanai un
nepieciešamiem kapitāla ieguldījumiem budžetā katru gadu
ir paredzētas vajadzīgās sumas. Attiecīgos budžeta gadus
budžetā paredzētās un faktiski izdotās kopsumas redzamas
no tabulas Nr.5. Radiofona lielākie izdevumi ir operati-
vie - programai, teknikai un saimniecībai, tad seko admi-
nistratīvie un kapitāla ieguldījumu izdevumi. Izdevumu tu-
vākai analīzei pievedīšu 1937/38.b.g.. Šo gadu izvēlējos
aiz līdzīgiem motīviem kā tas bija pie ienākumu sadalīju-
ma analīzes. 1937/38.budžeta gadā izdevumiem paredzēts
Ls 1.947.244,- bet izdots Ls 1.927.184,47.

Programas izdevumi ir vislielākie. 1937/38. budžeta gadā tiem pavisam ir paredzēti Ls 771.570,- no kopējās izdevumu sumas, bet faktiski izdots Ls 756.705,04 vai 39,26%.

Programas izdevumi tuvāk sadalās šādi:

1) Programmas nozaru vadīšanai paredzēts Ls 13.470,- no programmas izdevumu kopsumas, bet izdots Ls 13.242,42 vai 1,75%. Programmas nozaru vadīšanas izdevumos ietilpst algas programmas nozaru vadītājiem un darbiniekiem. Tie pieskaitāmi pie operatīviem, bet ne pie administratīviem darbiniekiem.

2) Lekcijām paredzēts Ls 37.100,-, bet izdots Ls 36.549,71 vai 4,83% no programmas izdevumu kopsumas. No šīs sumas sedz arī izdevumus par literārisko darbu nolasīšanu, valodu stundām, dialogiem, rīta vingrošanu un skolu pusstundām.

3) Muzikas un citu priekšnesumu izpildītāju honorāriem budžetā paredzēts Ls 132.000,-, bet faktiski izdots Ls 127.984,91 vai 16,91%. Šis pēc lieluma ir trešais postenis no programmas izdevumiem. No šīs sumas jāsedz solistu un aktieru atalgojumi par piedalīšanos koncertos, dievkalpojumos, bērnu rītos, kā arī dzimtenes folkloristiskās, vēsturiskās, patriotiskās, raidlugu, operešu u.c. uzvedu-

mos. Bez tam no šīs sumas jāsedz vēl honorari dažādiem koriem, orķestriem un citiem instrumentāliem un vokāliem ansambļiem.

4) Pieslēgumiem dažādām baznīcām, koncertiem, operai, teatriem, radio reportažai, sporta sarīkojumiem u.t.t. budžetā paredzēts Ls 25.000,-, bet izdots Ls 22.261,36 vai 2,94%.

5) Otrs lielākais programmas izdevumu postenis ir Radiofona orķestra uzturēšana. Šai vajadzībai budžetā noteikts Ls 189.500,-, bet izdots Ls 189.044,24 vai 24,98% no programmas izdevumu kopsumas.

6) Iekšzemes un ārzemes informācijai (ziņām), ieskaitot to piegādi un nolasišanu budžetā uzņemti Ls 28.400,-, bet faktiski izdots Ls 28.330,04 vai 3,74%.

7) Autoru honorāriem par muzikas, literatūras un citu darbu uzvešanu un ar autoru tiesību realizēšanu saistītiem izdevumiem (ieskaitot Bernes konvencijas uzliktās saistības), kā arī nošu un filmu īrei no budžetā paredzētiem Ls 94.500,- izdoti Ls 89.537,41 vai 11,83%.

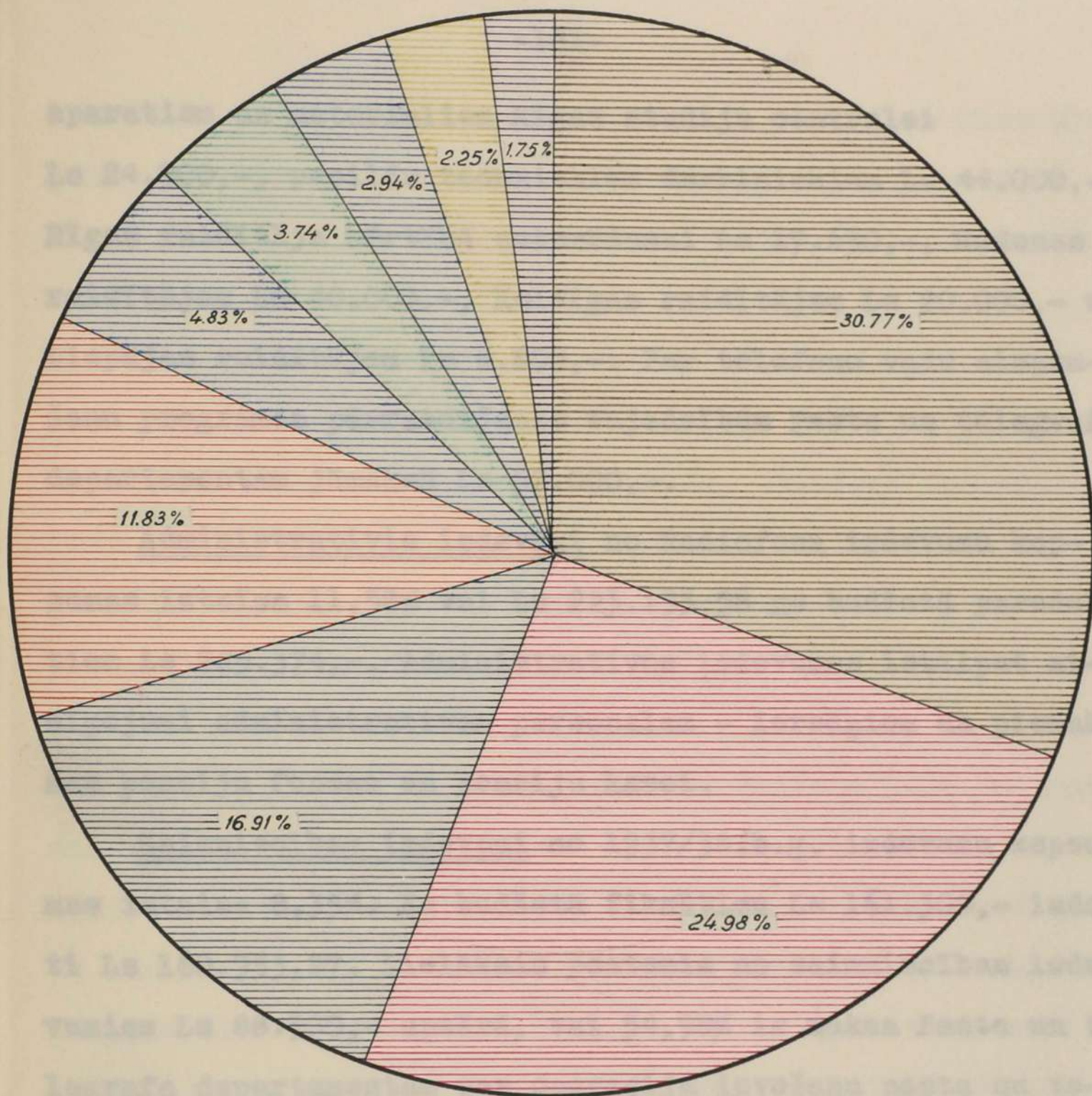
8) Lielākais no programmas izdevumu postenim ir drukātā Radiofona programmas žurnāla „Hallo Latvija” izdošana. Ar šo posteni saistās žurnāla iespiešanas izdevumi, honora-

ri, redakcijas un ekspedīcijas atalgojumi un pasta izdevumi Žurnālu piesūtot. Šim postenim paredzēti Ls 234.000,-, bet izdoti Ls 232.759,61, vai 30,77% no programmas izdevumu kopsumas.

9) Pēdējais no programmas izdevumu postenim ir muzikas izpildīšanas piederumi, kā notis, skaņu plates u.c. No budžetā paredzētas sumas Ls 17.000,- izdots Ls 16.995,34, vai 2,25% no programmas izdevumu kopsumas.

Uzskatāmības labā pievedīšu programmas izdevumu procentuālo sadalījumu zīm.Nr.5.

Techniskie izdevumi. Otrs lielākais Radiofona darbības izdevumu postenis ir tehniskie izdevumi. 1937/38.b.g.šai vajadzībai nozīmēti Ls 577.000,-, bet izdoti Ls 575.012,75 vai 29,84% no Radiofona kopējiem izdevumiem šajā budžeta gadā. Techniskie izdevumi ir samērā augsti, bet tas izskaidrojams ar to, ka faktiski daļa no šīs sumas nav vis tīri tehniskie ekspluatācijas izdevumi vien, bet gan apslēptā veidā kapitāla ieguldījumi. Sīkāku tehnisko izdevumu faktisko sadalījumu nav iespējams pievest, jo trūkst attiecīgu datu, tamdēļ uzrādīšu tos tādā veidā kā tie paredzēti budžetā. Elektriskai strāvai visām četrām raidstacijām paredzēti Ls 196.000,-, raidlampām Ls 175.650,-,

 Zurnāla izdošana.

 Orķestris.

 Muzikas un citu priekšnesumu izpildītāju honorāri.

 Autorhonorāri.

 Lekcijas.

 Informācija.

 Pieslēgumi.

 Muzikas izpildīšanas piederumi.

 Programmas nozaru vadīšana.

Zīm.5.

aparātiem un materialiem Rīgas studiju centrālei Ls 24.900,-, papildu tehniskiem darbiniekiem Ls 44.000,-, Rīgas raidītāja kārtībā uzturēšanai Ls 17.650,-, Madonas raidītājam Ls 40.000,-, Kuldīgas raidītājam Ls 20.000,- un Liepājas raidītājam Ls 6.800,-. Par telefonu vadu aizņemšanu programmas pārraidīšanas vajadzībām Pasta un telegrafa departamentam jāmaksā Ls 52.000,-.

Administratīvie izdevumi no Radiofona izdevumu kopsumas iztaisa 11,58% vai Ls 223.155,58 no budžetā paredzētiem Ls 225.374,-. Administratīvos izdevumos ietilpst atalgojumi administratīvam personālam - ierēdņiem un piemaksas pensiju fondam un pensiju kasei.

Saimniecības izdevumi no 1937/38.b.g. izdevumu kopsumas iztaisa 8,35%. No budžetā fiksētiem Ls 161.300,- izdoti Ls 160.953,27. Lielākais postenis no saimniecības izdevumiem Ls 88.500,- apmērā, vai 54,98% ir maksa Pasta un telegrafa departamentam par operāciju izvešanu pasta un telegrafa kantoros, t.i. par Radiofona abonētu piegāšanu un abonētu maksu iekasēšanu. Nākošais lielākais saimniecības izdevumu postenis Ls 25.763,78 vai 16,01% krīt uz ēku un telpu uzturēšanu, kā telpu īri, apkurināšanu, apgaismošanu un aptīrīšanu. Pārējie izdevumi sadalās starp

kančlejas izdevumiem, pasta, telegrafa, telefona, sludinājumu un reklamu izdevumiem, iekš- un ārzemju komandējumiem, ēku un telpu tekošo remontu, satiksmes līdzekļu uzturēšanu u.t.t. izdevumiem.

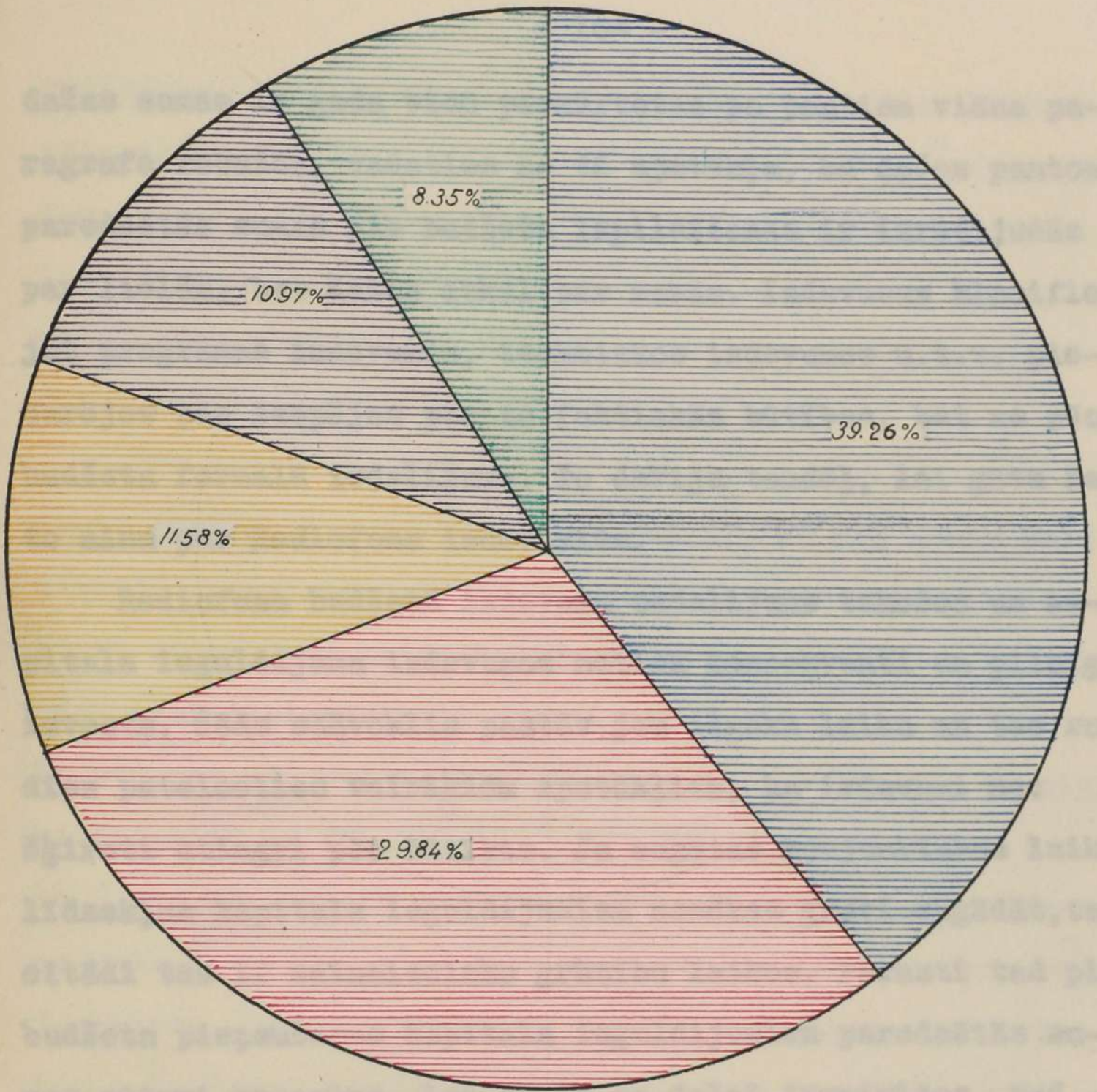
Interesanti atzīmēt, ka Pasta un telegrafa departaments no Radiofona 1937/38. budžeta gadā dažādu atlīdzību veidā, kā piem. par pasta, telegrafa, telefona izdevumiem, Ires maksu, operāciju izvešanu pasta un telegrafa kantoros, programmas žurnāla izsūtīšanu un telefona vadiem programmas pārraidīšanai, saņēmis ap Ls 217.000,- vai 11,26% no Radiofona kopizdevumu sumas.

Kapitāla ieguldījumos apskatamā budžeta gadā no paredzētiem Ls 212.000,- faktiski izdots Ls 211.357,83 vai 10,97%. Šī summa sadalās starp ieguldījumiem nekustamā mantā par Ls 121.000,- un kustamā mantā, kā iestāžu iekārtas, saimniecības piederumiem, mašīnām un ierīcēm, satiksmes līdzekļiem un beidzot zinātnes un mākslas priekšmetiem.

1937/38. b. g. kopizdevumu procentuālā sadalījuma labākai uzskatāmībai pievadīšu zīm. Nr. 6.

Pie izdevumu sadalījuma jāatzīmē, ka šeit pievestās budžetā paredzētās sumas visos gadījumos nav tādas, kā tas pieņemts Ministru kabinetā un nodrukāts budžetā, bet gan

Zīm. 6

- *Programas izdevumi.*
- *Techniskie izdevumi.*
- *Administratīvie izdevumi.*
- *Kapitāla ieguldījumi.*
- *Saimniecības izdevumi.*

Zīm. 6.

dažas sumas ir gada vidū pārkārtotas pa pantiem viena paragrafa robežās, vadoties no tā apstākļa, ka dažos pantos paredzētās sumas pie budžeta izpildīšanās ir izrādījušās par lielām, bet dažas atkal par mazām. Izdevumus klasificējot programmas izdevumos, tehniskos izdevumos u.t.t. pieturējos pēc iespējas pēc to faktiskās būtības, bet ne pēc budžeta formalā iedalījuma. To dariju tamdēļ, lai gūtu isto ainu par Radiofona izdevumiem.

Radiofona budžetā izdevumu sadalījums tekošos un kapitāla ieguldījumu izdevumos netiek konzekventi un pilnīgi izvests. Šāds stāvoklis pastāv jau ilgāku laiku un tas rada pateicoties vairākiem apstākļiem, ka izdevumi nav šķiroti stingri pēc būtības. Ja augstas konjunktūras laikā līdzekļus kapitāla ieguldījumiem nenākas grūti sagādāt, tad citādi tas ir saimniecisko grūtību laikos. Parasti tad pie budžeta pieņemšanas kapitāla ieguldījumiem paredzētās sumas stipri samazina. Lai no tā pa daļai izvairītos, tad ekspluatācijas sumas ar nodomu palielina, lai no tām segtu vajadzīgos kapitāla ieguldījumus. Tā piemēram no tehniskiem izdevumiem, kas pēc būtības ir tekošie ekspluatācijas izdevumi, gadu no gada izdara kapitāla ieguldījumus lielākā vai mazākā mērā. Šāda kārtība tomēr novēršama, jo tā rada

Radiofona izdevumu sadalījumā pavisam citu ainu. Turpmāk būtu jāizved Radiofona budžetā izdevumu posteņu pārgrupēšana, dalot tos stingri pēc būtības tekošos un kapitāla ieguldījumu izdevumos. Šādi panāktu, ka budžets dotu pareizu izejas materialu Radiofona mantas uzstādīšanai un saimniecisko rezultātu aprēķinam.

Pēc Radiofona grāmatām uz 1938.g. 1.aprili nekustamā mantā pavisam ieguldīti Ls 805.545,17. No šīs sumas raidstaciju tehniskā iekārtā ieguldīti Ls 751.545,56, kas starp atsevišķām raidstacijām sadalās šādi: Rīgas raidstacijā ieskaitot centrāli, studijas, režijas u.c. Ls 239.488,97, Madonas raidstacijā Ls 213.951,70, Kuldīgas raidstacijā Ls 291.230,14 un Liepājas raidstacijā Ls 6.874,75. Pārējā suma Ls 53.999,61 ieguldīta Kuldīgas un Madonas raidstaciju dzīvojamo ēku un saimniecības ēku jaunbūvēs. Kā no pievestiem skaitļiem redzams, tad nekustamos Ipašumos ieguldījumu nospiedošais vairākums krīt uz raidstaciju tehniskām ierīcēm, no kurām visdārgākā ir Kuldīgas raidstacijā. Tas arī saprotams, jo pēdējā ir būvēta vispēdējā un tās būvē ievēroti visi jaunākie tehniskie sasniegumi.

Radiofona kustamā mantā, resp. inventarā pavisam ie-

guldīti Ls 365.572,12. Vislielākā inventara suma krīt uz saimniecības daļu Ls 273.788,52 no kuras par Ls 102.205,26 iegādātas notis vien. Radiofona tehniskā inventarā ieguldīti Ls 91.783,60 no kuriem Rīgas raidstacijā Ls 68.267,52, Madonas raidstacijā Ls 11.927,48, Kuldīgas raidstacijā Ls 9.140,14 un beidzot Liepājas raidstacijā Ls 2.448,46. Tā tad kapitāla ieguldījumi pēc Radiofona grāmatām uz 1938.g. 1.aprīli pavisam ir Ls 1.171.117,29.

Kādi ir kapitāla ieguldījumi ārzemju Radiofonos, datu trūkuma dēļ nevaru pievest. Vispār jāatzīmē, ka datus par radiofona saimniecību ne labprāt publicē un tamdēļ vispārībai tie nav pieejami. Kas attiecas uz Radiofona programmu un tehniku, tad tie ir publicēti gan žurnālos, gan arī grāmatās un arī atsevišķo radiofonu gadu grāmatās.

Radiofona tehniskās iekārtas un inventars ir tādas dabas, kas nav domāti ilgām kalpošanas laika. Radiofona tehniskās iekārtas ātri novecojas un ja grib iet soli ar modernās radiotehnikas attīstību, tad tās pēc dažiem gadiem, ilgākais desmit gadiem, ir jāatjauno. Tāpat arī inventars, kas pa lielākai daļai sastāv no programmas izpildīšanas priekšmetiem kā notīm, skaņu platēm, muzikas instrumentiem u.c. ātri nolietojas.

Lai segtu zaudējumus, kas iestājas Radiofona mantībā tās nolietošānās un citu apstākļu dēļ, tad budžetā uzņem izdevumus norakstījumiem - amortizācijai. Tā kā ar norakstījumiem mantība samazinās, tad tajā pašā laikā jāgādā, lai norakstījumu apmērā uzkrātos kāds cits aktīvs. Tādēļ katru gadu iepludina kapitāla ieguldījumos jaunus līdzekļus, kas ir skaitliski vienlīdzīgi tā paša gada mantības norakstījumiem.

5. Fiska peļņa.

Radiofons ar saviem kārtējiem ieņēmumiem nav tikai kā sedzis visus kapitāla ieguldījumus un darbības kārtībā uzturēšanas izdevumus, bet arī ik gadus devis prāvus atlikumus, ko iemaksājis valsts kasē, tā piedalīdamies valsts vispārējo izdevumu segšanā ar samērā nozīmīgu līdzekļu daudzumu. Atskaitot no Radiofona kopējiem ieņēmumiem visus izdevumus dabū saimniecisko rezultātu, resp. peļņu. Saskaņā ar budžeta likumu, Radiofons visu peļņu iemaksā valsts ieņēmumos. Budžeta gada vidū uz paredzamās peļņas rēķina izdara avansveidīgus maksājumus valsts kasē, bet pēc gada noslēguma pārskata apstiprināšanas nokārto palikušo star-

pību. Tabula Nr.6¹⁾ rāda atsevišķos budžeta gados paredzēto un faktiski valsts kasē iemaksāto peļņu.

Tabula Nr.6.

Budžeta gadi	Budžetā paredzētā peļņa Ls	Faktiski valsts kasē iemaksātā peļņa Ls	% no budžetā ieņemtās brutto sumas	Piezīmes
1925/26		23.256,31		
1926/27	40.000,-	208.165,5	54,69	
1927/28	60.096,-	107.665,13	24,77	
1928/29	64.972,-	114.251,17	20,53	
1929/30	151.833,-	151.833,22	21,04	
1930/31	172.420,-	172.420,-	19,43	
1931/32	245.367,-	255.669,14	27,94	
1932/33	54.975,-	64.800,21	7,31	
1933/34	66.598,-	131.750,86	13,29	
1934/35	103.523,-	236.072,45	19,10	
1935/36	177.213,-	247.223,74	16,56	
1936/37	394.866,-	474.717,57	25,94	
1937/38	139.756,-	271.428,89	12,35	
1938/39	441.000,-		16,26	paredzētā peļņa
1939/40	385.700,-		12,40	" "

1) Latvijas radiofona dati.

Kā no pārskata redzams valsts kasē iemaksātā peļņa vienmēr pārsniedz budžetā paredzēto, dažos gados pat dubultīgi, un vēl vairāk. Tas ir izskaidrojams ar to, ka izņemot pāris gadus, pastāvīgi ir izdots mazāk kā budžetā paredzēts un tā pat arī ienemts vairāk kā budžetā paredzēts. Šādā veidā pavairotais tīrais atlikums kopā ar budžetā paredzēto peļņu iemaksāts valsts kasē.

Radiofons iemaksājis valsts kasē pat pirmā budžeta gadā - 1925/26., t.i. darbojoties pat nepilnu pus gadu, jo Radiofons savu darbību uzsāka tikai 1925.g.1.novembrī. 1925/26.g. Radiofonam iepriekš budžets nemaz netika uzstādīts, tam savi izdevumi bija jāsedz no ienākušiem abonementu maksājumiem, ar noteikumu, ka izdevumi nedrīkst pārsniegt ienēmumus. Tā tad Radiofonam pašam bija jānodrošina sava eksistence no pirmās darbības dienas. Un Radiofons to ir godam pierādījis, ka viņš to spēj.

Relatīvi visaugstāko atlikumu no brutto ienēmumiem Radiofons ir uzrādījis 1925/26.b.g. Šinī gadā Radiofons valsts kasē iemaksājis 54,69% no faktiski ienemtās sumas. Šo budžeta gadu noslēdzot var teikt, ka Radiofons ir atmaksājis valstij Radiofona raidstacijas izbūves vajadzībām piešķirtos Ls 140.000,-. No šī momenta Radiofons vairs ne-

skaitās valsts parādnieks, bet gan ikgadus papildina valsts kases līdzekļus ar iemaksām no peļņas.

Relatīvi vismazāko peļņu Radiofons ir iemaksājis valsts kasē 1932/33.b.g. - 7,31%. Tas izskaidrojams kā sekas no vispārējā nelabvēlīgā saimnieciskā stāvokļa kāds valdīja tanī laikā. Arī absolutos skaitļos rēķinot Radiofons šinī pašā budžeta gadā ir devis vismazāko atlikumu - Ls 64.800,21, protams, neieskaitot 1925/26.b.g., jo to nevar pieskaitīt pie Radiofona regulārās darbības gadiem. Absolutos skaitļos vislielāko sumu - Ls 474.717,57 devis 1936/37.b.g., un cik var spriest no 1938/39.b.g. izpildīšanās gaitas arī šinī budžeta gadā peļņa nebūs mazāka, pat ja ne lielāka.

Laikā no 1926/27.b.g. līdz 1937/38.b.g., tā tad 12 gados, Radiofons pavisam ieņēmis Ls 12.530.691,73 no kuriem valsts kasē iemaksājis Ls 2.435.997,53, vai caurmērā 19,44% no brutto ienākumiem. Faktiski tīrais atlikums ir vēl lielāks, jo ienākumi, kas radās no radiotirdzniecības un ražošanas uzraudzības - radio aparātu un piederumu zīmogošanas un radiotirdzniecības atļauju veidā - līdz 1937/38.b.g. nav paredzēti Radiofona budžetā, bet gan Pasta un telegrafa departamenta budžetā.

Ja 1937/38.b.g. Radiofona peļņu Ls 271.428,89 attiecina uz tā paša budžeta gada Radiofonā ieguldīto kapitalu Ls 1.171.117,29, tad redzam, ka ieguldītais kapitāls rentējies ar 23,18%, bet ja 1936/37.b.g. peļņu Ls 474.717,57 attiecina uz šo pašu ieguldīto kapitalu, tad redzam, ka rentabilitāte uzrāda jau 40,54%.

Tā kā par iepriekšējiem gadiem man nav pieejami dati cik lieli kapitāla ieguldījumi bijuši attiecīgu budžeta gadu noslēdzot, tad arī nevaru uzrādīt katrā atsevišķā budžeta gadā rentabilitātes augstumu. Ieguldītais kapitāls iepriekšējos budžeta gados ir bijis mazāks, sevišķi vēl tad, kad nebija uzbūvētas visas esošās raidstacijas. No teiktā var secināt, ka arī iepriekšējos gados, izņemot 1932/33.b.g., rentabilitāte nebūs bijusi mazāka, ja ne pat dažos gados lielāka, kā 1937/38.b.g. Šādu rentabilitāti būs grūti uzrādīt pat normalos apstākļos strādājošiem privātiem tirdzniecības vai rūpniecības uzņēmumiem. Akciju kapitāla tirā peļņa patlaban caurmērā nepārsniedz 6 - 7%.

Nemot vērā Radiofona svarīgos uzdevumus un ka tas kalpo vispārībai kā kultūras iestādi, nav attaisnojams, ka valsts kase līdz šim no Radiofona ir pēmusi savu līdzekļu papildināšanai tik lielu peļņu.

Par to, vai ārzemju radiofoni strādā ar atlikumu un cik lielu, nevaru tuvākas ziņas sniegt, jo trūkst attiecīgi pieejamu materialu.

6. Ekspluatacijas principi.

Lai būtu skaidrībā par to pēc kādiem finansu zinātnē atzītiem ekspluatacijas principiem jāekspluatē Radiofons, jāatceras pēdējā uzdevumi. Kā jau tas iepriekšējās nodaļās norādīts Radiofons nav vairs kādas atsevišķas tautas daļas privileģija, bet tas laidis saknes plašās tautas aprindās. Un ja radio uztvērējs vēl nav katrā dzīvoklī un lauku sētā, tad tas ir nākotnes uzdevums, lai tas tā būtu.

Ja atcerēsimies tos svarīgos motivus, kas spieduši valsti kļūt par Radiofona saimnieku, paturot vienmēr vērā Radiofona uzdevumus apkalpot savu klientu visplašākās kulturalās, sabiedriskās u.c. vajadzības, un arī pašas valsts intereses, tad ir skaidrs, ka kulturas valsts normalos apstākļos nevar piekopt Radiofona saimniecisko izmantošanu vienīgi savu ienākumu vairošanas nolūkā. Izejot no teiktā dabīgs secinājums ir, ka Radiofons nav ekspluatējams pēc

nodokļu principa, t.i. ka no Radiofona ienākumiem atņemt visus nepieciešamos izdevumus paliek vēl pāri atlikums, kas pārsniedz vidējo komercialo peļņu. Ja kāda valsts ir ķērusies pie Radiofona tīri fiskalos nolūkos, tad kultūras valstī tam vajadzētu piederēt pagājībai un mūsu dienās tam vajadzētu būt vairāk vēsturiskai fakta nozīmei nekā noderīgam saimniekošanas principam normalos valsts dzīves apstākļos. Ja Radiofona saimniecība vadās no tīri fiskālām interesēm, tad zūd katrs samērs starp pakalpojuma vērtību ko sniedz Radiofons, un maksu kā šī pakalpojuma ņēmēja izdevumu. Tas ir, Radiofona lietotājam abonēšanas maksa jāmaksā galvenām kārtām saņemtā pakalpojuma fakta dēļ, bet nevis pēc pakalpojuma īstās vērtības, kas ir tas pats, kas katra Radiofona abonenta aplikšana ar nodokli. Nenoliedzami tas noved pie Radiofona lietošanas sašaurināšanās un kavē tā izmantošanu iedzīvotāju plašāku aprindu vajadzībām. Mazāk turīgām aprindām Radiofons kļūst nepieejams un tas izvēršas par ērtību tikai turīgājiem. Tas ir bīstams šķērslis dabīgai Radiofona attīstībai un galu rezultātā, cerēto fiskalo ienākumu vietā, var rasties pat deficīts saimniecībā, nerunājot nemaz par tautas kulturalā līmeņa celšanas aizkavēšanu.

Runājot par saimniekošanu Radiofonā pēc nodokļu principa, uzsvars jāliek uz tā nederīgumu normalos apstākļos. Radiofonam ir dzīvas saites ar visu valsts saimniecisko dzīvi, tā tad arī ar vispārējo valsts finanšu stāvokli. Un taisni šīs organiskās sakarības dēļ arī Radiofona saimniecībai var nākties nest jo smagus upurus laikos, kad grūti runāt par normalu saimniekošanu. Valsts dzīvē var iestāties laiki, kad visi garīgie un materialie spēki un vērtības jāliek spēlē, kad katram vienam jādod viss, ko viņš no sevis var dot. Tādi ārkārtīgi apstākļi var būt saimnieciski satricinājumi valsts saimniecībā, kas izsit valsts budžetu no līdzsvara. Šādu ārkārtīgu apstākļu dēļ valsts budžeta atbalstīšanai var uzvelt nastas Radiofona saimniecībai. Še tomēr jāņem vērā, ka tie ir ārēji, no paša Radiofona tiešā nozīmē neatkarīgi spēki, kas liek Radiofona saimniecību vest tādā virzienā. Bet arī šādos apstākļos no Radiofona saimniecības kārtotājiem jāprasa, lai viņi būtu skaidrībā par ārējo faktoru diktētā saimniekošanas veida un pagēmienu fiskalo pakāpi, un mācētu, apstākļiem grozoties, atgriesties pie normalas saimniekošanas.¹⁾

1) O. Matisons. Telefona saimniecība un tarifu politika ("Pasta un Telegrafa Vēstnesis" Nr.2, 1935.g.).

Apskatot Latvijas radiofona līdzšinējo saimniekošanu jānāk pie slēdziena, ka Radiofons ir ekspluatēts pēc nodokļu principa, jo kā no iepriekšējās nodaļas - fiska peļņa, redzējam, Radiofons pēdējos 12 gados, t.i. no 1926/27.b.g. - 1937/38.b.g. valsts kasē caurmērā ik gadu iemaksājis pāri par 20% no ieguldītā kapitāla. Tas jau ir skaitlis, kas pārspēj vidējo normālo komercialo peļņu pat privatos tirdzniecības uzņēmumos. Ja Radiofons ir ekspluatēts pēc nodokļu principa, tad to ir diktējušas valsts kases intereses. Tas tomēr nav attaisnojami, ka valsts normālos saimnieciskos apstākļos, nerunājot varbūt par saimnieciskās depresijas laiku, ir atradusi par iespējamu kultūras iestādi, par kādu ir uzskatams Radiofons, ekspluatēt pēc nodokļu principa. Cerams, ka ar laiku notiks uzskatu maiņa, un turpmāk, apstākļiem grozoties, būs iespējams Radiofona abonēšanas maksu pakāpeniski pazemināt un brīvos atlikumus izmantot tālākai Radiofona tehnisko ierīču izbūvei, modernizēšanai un programmas paplašināšanai un uzlabošanai. Tie visi ir jautājumi, kas prasa atrisinājumu tuvākos gados ja grib lai Radiofons tiešām kļūtu par visplašāko tautas aprindu īpašumu.

Atliek noskaidrot pēc kāda ekspluatācijas principa

Radiofons mūsu apstākļos īsti būtu ekspluatējams. Nodokļu princips, kā tas redzams no iepriekšējā nav piemērojams Radiofona ekspluatācijā. Finanšu zinātne bez nodokļu principa pazīst vēl privatsaimniecisko ekspluatācijas principu, t.i. ka no ienākumiem atvelkot visus nepieciešamos izdevumus paliek vēl pāri atlikums, kas nepārsniedz vidējo komerciālo peļņu.

Radiofons mūsu zemē vēl pagaidām nav pieņēmis tik vispārēju raksturu kā piemēram pasta, kura pakalpojumus izlieto lielākā vai mazākā mērā ikviens, ka varētu prasīt no valsts lai tā to uztur no vispārīgiem līdzekļiem, tamdēļ tam atliek ar saviem pakalpojumiem jeb darbu rūpēties par nepieciešamo līdzekļu savākšanu savām vajadzībām. Citiem vārdiem - Radiofona saimniecībai jāatrod iespēja pašai sevi finansēt un arī segt visus savus tekošos izdevumus. Tas nozīmē, ka Radiofonam jābūt savam zināmajam ienesīgumam, ka tas savus pakalpojumus liek samērīgi samaksāt saviem abonentiem. Bet tas nozīmē arī to, ka šiem pakalpojumiem jābūt publiskiem, t.i. vienlīdzīgi pieejamiem visiem, kas tos vēlas saņemt. Šāda pašfinansēšanās nepieciešamība un Radiofona pakalpojumu publicitate padara Radiofonu par publisku pakalpojumu uzņēmumu, kas jāapsaim-

nieko pēc privatsaimnieciska ekspluatācijas principa. Tomēr jābūt tai svarīgai garantijai, ka abonēšanas maksai jābūt samērīgai ar Radiofona izdevumiem un līdzekļu vajadzībām. Radiofonam ir jāsavāc līdzekļi, lai tas segtu savus tiešos pašizmaksas izdevumus un vēl gūtu samērīgu atlikumu. Atlikumi ir Radiofonam vajadzīgi kā pašfinansēšanās līdzekļi, kas izlietojami tehnisko ierīču uzlabošanai, pavoīrošanai, paplašināšanai, tehnikas attīstības sniegtu jauninājumu izmantošanai, esošo iekārtu atjaunošanai, radio nama būves fonda uzkrāšanai un vispārējo saimniecisko depresiju laikos radīto iztrūkumu segšanai un vispār, līdzekļu uzkrāšanai dažādām vajadzībām un nebaltām dienām. Kā redzams, atlikums jāizlieto ne tikai skaidri pārredzamām vajadzībām, bet arī zinamam riskam, ko rada iepriekš nepārredzami, lielākā vai mazākā mērā nejauši apstākļi. Ka Radiofona saimniecības dotais atlikums nebūs privatās uzņēmības mērogā gūta peļņa, kas vadās tikai no apsvēruma, lai tieksmes pēc peļņas neaizbērtu pašu ieņēmumu avotu, garantē valsts kā saimniekotājs. Bez tam atlikums taču tiek izlietots tās pašas vispārības labā turpat Radiofona saimniecībā un neaiziet privatā ^{kā} uzņēmībā, personīgu vajadzību un interešu apmierināšanai.

Radiofona noteikumi (V.V.1938.g., Nr.76 un 77).

Ja privatsaimnieciskais ekspluatācijas princips patreizējos apstākļos būtu pieņemams Radiofona saimniecībā, tad ar to nav teikts, ka Radiofonam tālāk attīstoties tas būtu paturams mūžīgi. Kā vēsturē redzam, ekspluatācijas principi bieži mainas, ar tendenci nodokļu principiem pamazām pāriet uz nodevu principiem, t.i. tām nozarēm, kuru pakalpojumiem piešķirams vispārējs raksturs. Tāpat arī Radiofonam vajadzētu turpmākā attīstības gaitā t.i. pēc Radiofona tīkla galīgas izbūves, ko būs veikuši paši abonenti, pāriet uz nodevu principu - abonēšanas maksas segtu tikai Radiofona uzturēšanas izdevumus un zināmos gadījumos, kad no maksām neiznāktu segt visus izdevumus, valsts no saviem līdzekļiem tos papildinātu. Tādā gadījumā Radiofonam ir jāpanāk tāds stāvoklis, ka viņa pakalpojumus izlietotu visplašākās tautas aprindas. Pagaidām uz valets pleciem novelt^{šo} izdevumu nastu, resp. uz nodokļu maksātājiem, nav iespējams un tam trūkst arī attaisnojuma.

7. Abonentu tiesiskais stāvoklis.

Radiofona abonentu juridisko stāvokli normē Radiosaiksmes un radiofonijas likums un uz tā pamata izdotie Saistošie radiofona noteikumi (V.V.1938.g., Nr.76 un 79).

Noteikumi paredz, ka pirms radioaparatu un to piederumu iegādāšanas vai pirms citādas to ņemšanas savā rīcībā jāizņem abonementa atļauja un jāsamaksā Radiofona tarifā paredzētā abonēšanas maksa. Abonementa pieteicējam jāsniedz abonementa pieteikumā paredzētās ziņas. Īsākais abonementa laiks ir 3 mēneši. Radiofona abonenta tiesība radioaparatu lietot sākas ar abonementa maksājuma samaksas dienu. Personai vai iestādei piešķiramo atļauju skaits nav aprobežots. Radiofona abonentam ir tiesība paša vajadzībām izgatavot vai iegādāt uztverošu radioaparatu un tā piederumus un to lietot atļaujā norādītās telpās, dažāda veida satiksmes līdzekļos u.t.t. Ja abonents nav samaksājis abonēšanas maksu, tad Radiofons to piedzen neapstrīdamu valsts maksājumu kārtībā. Abonementa atļaujas ir personīgas un to nodošana citām personām aizliegta. Lauksaimniekiem - abonentiem ir tiesības ar vienu abonementa atļauju un par vienu abonēšanas maksu uzstādīt savās lauku mājās divus radioaparatus, vienu saimnieka, otru viņa strādnieku, kalpu, graudnieku vai rentnieku vajadzībām. Ar šo noteikumu domāts nākt pretīm lauku iedzīvotājiem.

Radiofonam ir tiesība noteikt, kuru ārzemju radiofona staciju priekšnesumus abonentiem aizliegts publiski de-

monstrēt vai kā citādi atskanot. Šis aizliegums paredzēts, gadījumā, ja apstākļi to prasītu, lai izvairītos no Latvijas naidīgas vai nevēlamos ārzemju raidstaciju priekšnesumu izplatīšanas Latvijas iedzīvotāju starpā.

Abonentiem nav tiesības celt kaut kāda veida pretenzijas pret Radiofonu: par Radiofona priekšnesumu atmosfērisku vai citu apstākļu dēļ traucētu raidījumu, programmas maiņu, par Radiofona darbības pārtraukšanu vai izbeigšanu.

Abonentiem ir tiesība uztvert un atskanot Radiofona priekšnesumus, netraucējot ar sava radioaparata nodarbināšanu pārējo abonētu uztveršanas apstākļus un vispār netraucējot sabiedrisko mieru un ievērojot uzraudzības iestāžu noteikumus.

Radiofona un tā pilnvaroto iestāžu darbiniekiem ir tiesība pārliecināties par Radiofona noteikumu pildīšanu pie Radiofona abonentiem.

Līgumiskās saistības, kas rodas starp Radiofonu un tā klientu ar pieteikšanos par Radiofona abonētu, pēc Latvijas tiesībām jāuzskata par īpatnēju civiltiesisku līgumu, kur abām pusēm ir savas tiesības un pienākumi. Tomēr zināmas īpatnības rodas ar attiecīgas Radiofona iestādes tiesību vienpusīgi lauzt līgumu (anulēt izsniegtās atļaujas)

Latvijas radiofona likums.

un arī tai ziņā, ka tā nav pilnīgi brīva no dažiem publiski tiesiskiem elementiem: piem., pienākumu saistīties ar katru, kas vēlas izmantot radiofoniju, piemērot visiem vienādus tarifus u.t.t. 1)

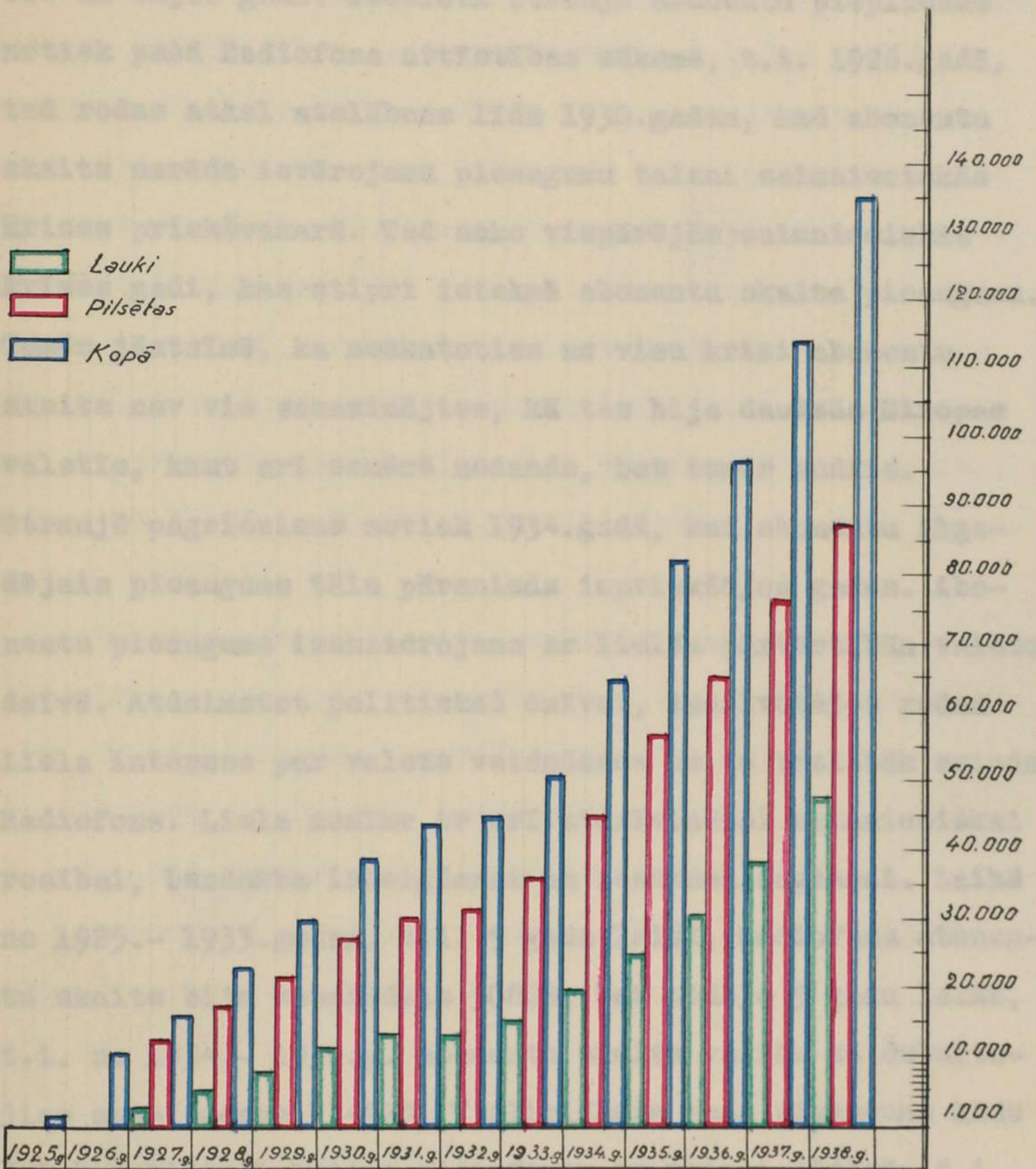
8. Abonentu skaita attīstība.

Latvijas radiofona abonentu skaits audzis nemitīgi gadu no gada, ko rāda tabula Nr.7²⁾ un zīm.Nr.7.

1) Latviešu konversācijas vārdnīca, 34762.l.p.
2) Latvijas radiofona dati.

Tabula Nr.7.

	Pilsētās			Laukos			Latvijā			Gada pieaugums		
	Mak-sāt.	Ne-maks.	Kopā	Mak-sāt.	Ne-maks.	Kopā	Mak-sāt.	Ne-maks.	Kopā	Mak-sāt.	Ne-maks.	Kopā
1925							1378	84	1462	1462	-	1462
1926							10248	270	10518	9056	-	9056
1927	12931	208	13179	2540	329	2869	15511	537	16048	4993	537	5530
1928	17195	292	17487	5269	439	5708	22464	731	23195	6953	194	7147
1929	20614	756	21370	7407	663	8070	28021	1419	29440	5557	688	6245
1930	25005	2133	27138	10649	953	11602	35654	3086	38740	7633	1667	9300
1931	27919	2446	30365	12145	1108	13253	40064	3554	43618	4410	468	4878
1932	29055	2563	31618	11971	1222	13193	41026	3785	44811	962	231	1193
1933	32665	2732	35397	14354	1057	15411	47019	3789	50808	5993	4	5997
1934	41905	3046	44951	18334	1282	19616	60239	4328	64567	13220	539	13759
1935	53714	3296	57010	23506	1659	25165	77220	4955	82175	16981	627	17608
1936	62261	3567	65828	28627	1876	30503	90888	5443	96331	13668	488	14156
1937	72619	3629	76248	35997	2060	38057	108616	5689	114305	17728	246	17974
1938	85943	1545	87488	45628	1854	47482	131571	3399	134970	22955	-2290	20665

Zīm. 7.

1938. Apskatot ikgadējos pieaugumus paveras Radiofona labie un vājie gadi. Necerēti straujš abonentu pieplūdums notiek pašā Radiofona attīstības sākumā, t.i. 1926.gadā, tad rodas atkal atslābums līdz 1930.gadam, kad abonentu skaits uzrāda ievērojamu pieaugumu taisni saimnieciskās krīzes priekšvakarā. Tad seko vispārējās saimnieciskās krīzes gadi, kas stipri ietekmē abonentu skaita pieaugumu. Tomēr jāatzīmē, ka neskatoties uz visu krīzi abonentu skaits nav vis samazinājies, kā tas bija daudzās Eiropas valstīs, kaut arī samērā nedaudz, bet tomēr audzis. Straujš pagrieziens notiek 1934.gadā, kad abonentu ikgadējais pieaugums tālu pārsniedz iepriekšējos gadus. Abonentu pieaugums izskaidrojams ar lielām pārvērtībām valsts dzīvē. Atdzimstot politiskai dzīvei, iedzīvotājos rodas liela interese par valsts veidošanos un to vislabāk sniedz Radiofons. Liela nozīme ir arī atdzīvinātai saimnieciskai rosībai, bezdarba izbeigšanai un ienākumu augšanai. Laikā no 1925.- 1933.gadam, t.i. 9 gadu laikā, Radiofona abonentu skaits bija sasniedzis 50808, bet pēdējo 5 gadu laikā, t.i. no 1934.- 1938.g. abonentu skaits vairāk kā dubultojies sasniedzams 134970. Vislielākais gada pieaugums kāds jeb kad bijis Latvijas radiofonam ir taisni pēdējā, t.i.

1938.gadā - 20665.

Salīdzinot pilsētu un lauku abonētu skaita pieaugumu, redzam, ka Radiofona pirmos pastāvēšanas gados pilsētās abonētu skaits aug daudz ātrāk kā laukos un tas tā iet līdz 1933.gadam. Sākot ar 1934.gadu lauku abonētu skaits sāk augt straujāk, bet tomēr nepārsniedz pilsētu abonētu ikgadējo pieaugumu. 1938.gadā pilsētu abonētu skaits pieaudzis par 11240, bet lauku jau par 9425. Lauku abonētu straujākai augšanai pēdējos gados izskaidrojums meklējams tur, ka provincē nākuši klāt divi jauni spēcīgi raidītāji - Madona un Kuldīga, kā arī lauku iedzīvotāju turības augšana u.c. apstākļi.

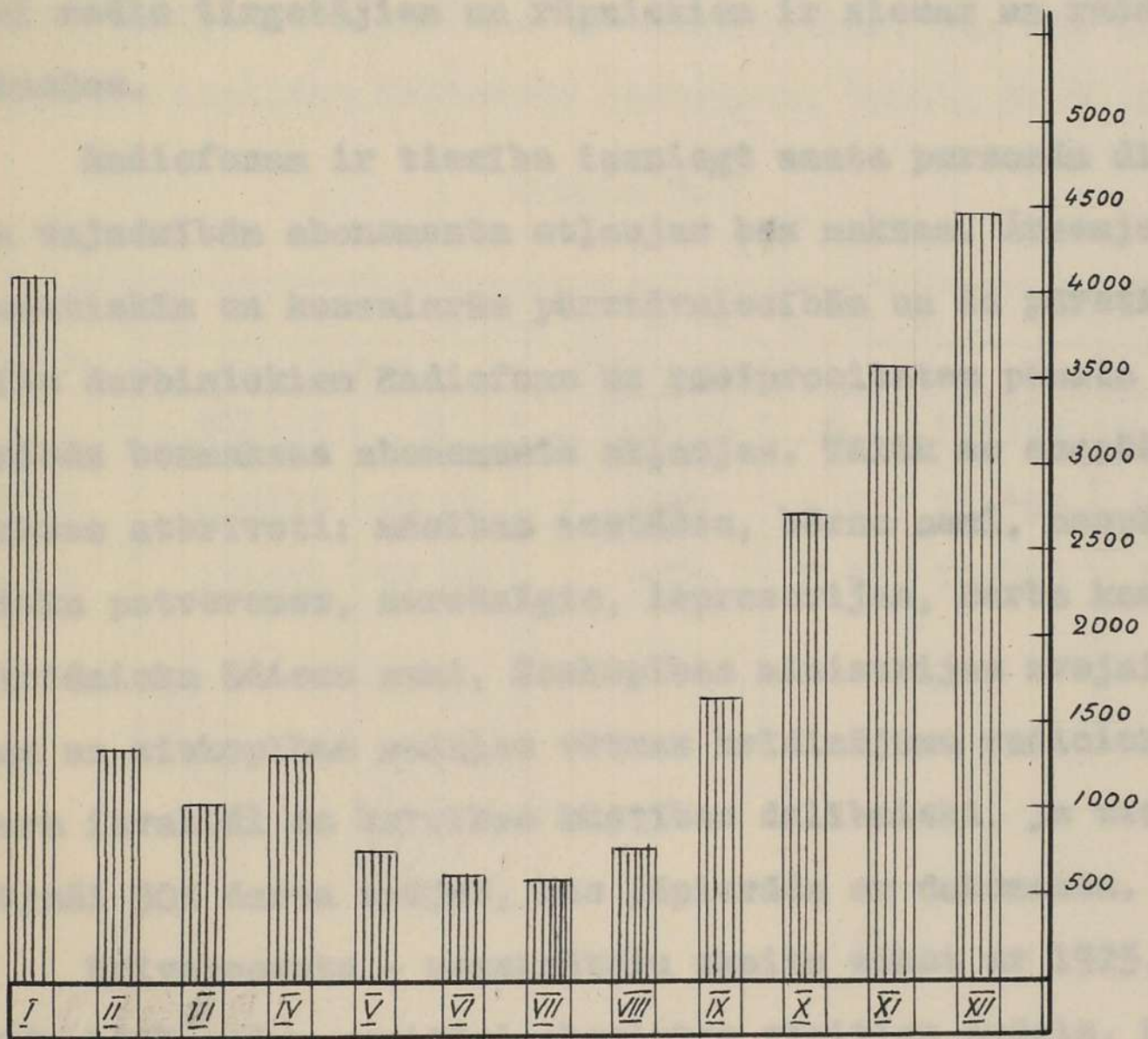
Abonētu pieaugums visos kalendara mēnešos nav vienāds. Vislielākais abonētu pieaugums ir ziemā, bet mazākais vasarā. Tā kā pieaugums atsevišķos mēnešos, protams proporcionāli gada pieaugumam, atkārtojas gandrīz līdzīgi gadu no gada, tad pārskatāmības labā pievedīšu 1938.gadu.

Abonētu - maksātāju pieaugums 1938.g.atsevišķos mēnešos.¹⁾

1) Latvijas radiofona dati.

Tabula Nr.8.

	Jan- va- ris	Feb- ru- aris	Marts	Ap- ri- lis	Maijs	Jū- nijs	Jū- lijs	Au- gusts	Sep- tem- bris	Ok- tob- ris	No- ven- bris	De- cem- bris
Abonentu - maksātāju pieaugums	4125	1361	1061	1319	741	640	582	747	1662	2718	3550	4449

Zim. 8.

Attēlojot tabulu Nr.8 grafiski zīm.Nr.8 redzam starpību starp lielo pieaugumu ziemā un vājo pieaugumu vasarā, ar slīdošu pāreju pavasarī un rudenī. Vislielākais abonentu pieplūdums ir decembrī, janvarī un novembrī, bet vismazākais jūlijā, jūnijā, maijā un augustā. Šie skaitļi rāda, ka vislielākais darba pieplūdums gan Radiofonam, gan arī radio tirgotājiem un rūpniekiem ir ziemas un rudens mēnešos.

Radiofonam ir tiesība izsniegt amata personām dienesta vajadzībām abonementa atļaujas bez maksas. Ārzemju diplomatiskām un konsularām pārstāvniecībām un šo pārstāvniecību darbiniekiem Radiofons uz reciprocitātes pamata izsniedz bezmaksas abonementa atļaujas. Tālāk no abonēšanas maksas atbrīvoti: mācības iestādes, bērnu nami, nespējnieku patversmes, neredzīgie, leprozorijas, Darba kameras strādnieku ēdienu nami, Zemkopības ministrijas zvejniecības un zivkopības nodaļas vētras brīdinājumu radioiekārtas, kara invalīdi un brīvības kustības dalībnieki, ja tie zaudējuši 50% darba spējas, kas jāpierāda ar dokumentu.

Brīvabonentu - nemaksātāju skaits sākot ar 1925.gadu līdz 1937.gadam nemitīgi absolūtos skaitļos audzis, kas redzams no tabulas Nr.7 Sākot ar 1938.gadu brīvabonentu

skaits stipri samazinas. Samazinājums notiek uz dienesta vajadzībām iesniegto atļauju rēķina, jo Radiofonam pārejot Sabiedrisko lietu ministrijas pārziņā lielāko tiesu dienesta atļaujas kuras līdz tam laikam varēja saņemt visi Pasta un telegrafa departamenta štata darbinieki, tika anulētas. Dienesta atļaujas tika atstātas tikai tiem Pasta un telegrafa departamenta darbiniekiem, kam tās nepieciešamas izpildot Radiofona uzdevumus. Tabula Nr.9 rāda

Tabula Nr.9

Gads	A b o n e n t i					
	Maksātāji		Nemaksātāji		Kopā	
	skaits	%	skaits	%	skaits	%
1937	108616	95,03	5689	4,97	114305	100
1938	131571	97,48	3399	2,52	134970	100

Tabula Nr.9 (turpin.)

Gads	N e m a k s ā t ā j i															
	Dienesta		Mācības iest.		Invalidi		Neredzī- gie		Pat- vers- mes		Sūtn. un konsul.		Vētras brīd. sign.		Robežsar- gu apsar- dzības punkti	
	Sk.	%	Sk.	%	Sk.	%	Sk.	%	Sk.	%	Sk.	%	Sk.	%	Sk.	%
1937	3160	55,55	788	13,85	1119	19,68	212	3,72	92	1,62	41	0,72	126	2,21	151	2,65
1938	612	18,00	945	27,81	1272	37,42	216	6,36	114	3,35	41	1,21	132	3,88	67	1,97

divu pēdējo gadu, t.i. 1937. un 1938.g. abonentu nemaksātāju skaitu, sadalījumu pēc grupām un to procentuālo samēru.

9. Abonentu sadalījums un biežība.

Latvijas radiofona abonentu skaits visos valsts novados nav vienāds. Ja grib salīdzināt Radiofona abonentu skaita attīstības pakāpi dažādos valsts novados, tad būtu netaisni spriest pēc absolūtā abonentu skaita tajos. Lai gūtu patieso Radiofona abonentu biežību attiecīgos novados, tad ir jāattiecina šinī novadā esošo abonentu skaits uz iedzīvotāju skaitu, citiem vārdiem jādabū zināt, cik uz 100 iedzīvotājiem ir radio abonentu. Arī šis aprēķins patiesībā nebūs izsmelošs, piemēram, ja gribam zināt cik lielas iespējas ir vēl augt abonentu skaitam attiecīgā apgabalā, tad šis procentuālais aprēķins nebūs pietiekošs, jo katrs iedzīvotājs taču nevar būt radio abonents. Vistuvāk īstenībai pieietu, ja aprēķinātu abonentu skaitu uz dzīvokļu skaitu pilsētās un saimniecību skaitu laukos, jo praktiski jāpieņem, ka vairāk kā viens radioabonents dzīvoklī vai saimniecībā nebūs. No šī aprēķina tomēr jāatsakas, jo Lat-

vijas radiofona abonentu, kā arī ārzemju radiofonu abonentu statistika ir izdarīta pēc iedzīvotāju, bet ne pēc dzīvokļu un saimniecību skaita,

Tabulā Nr.10 ¹⁾ abonentu skaits sadalīts pēc atsevišķiem apgabaliem. Vidzemes, Kurzemes, Zemgales, Latgales, pie kam katrs apgabals atkal sadalīts pēc pilsētām un laukiem. Rīgas pilsēta izdalīta atsevišķi. Skaitļi, cik uz 100 iedzīvotājiem attiecīgā vietā ir radioabonentu, aprēķināti attiecinot abonentu skaitu uz attiecīgo vietu iedzīvotāju skaitu. Iedzīvotāju skaits ņemts pēc 1935.g. tautas skaitīšanas datiem.

Relatīvi augstākais abonentu skaits, vai augstākā abonentu biežība pēc caurmēra skaitļiem ir Vidzemes pilsētās, tad seko Kurzemes, Zemgales un Latgales pilsētas. Tādā pat secībā iet arī lauku abonentu skaits. Rīgas pilsēta abonentu biežības ziņā stāv priekšā pārējiem apgabaliem. Latvijas radiofona abonentu caurmēra biežību stipri pazemina Latgales lauki, jo tur uz katriem 100 iedzīvotājiem 1938.gadā ir tikai 1,39 radioabonentu.

1) Latvijas radiofona dati.

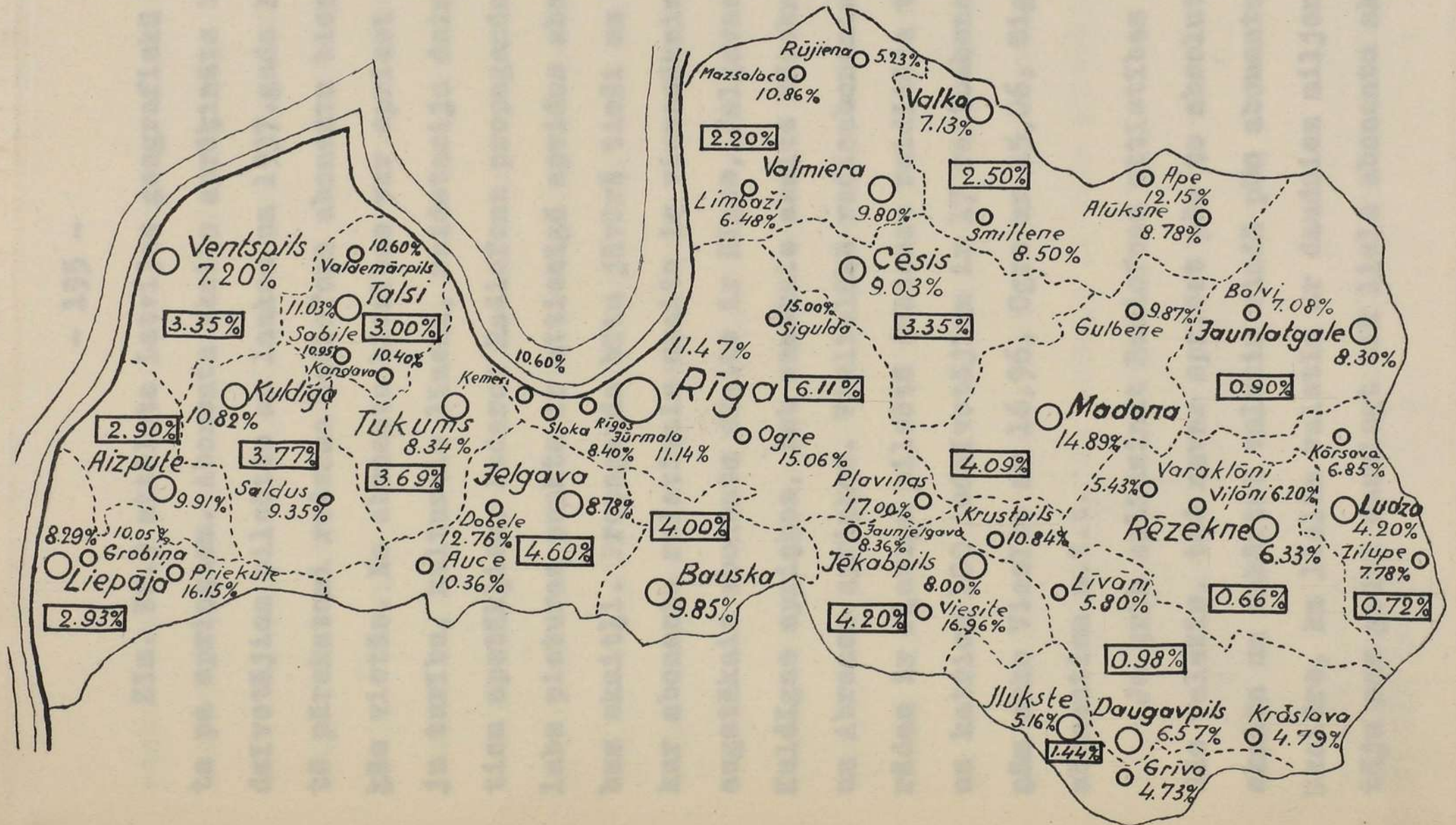
Tabula Nr.10. *1938. gada*

Gadi	R i g a		V i d z e m e				K u r z e m e			
	Skaitis	Uz 100 iedzīv.	Pilsētas		Lauki		Pilsētas		Lauki	
			Skaitis	Uz 100 iedzīv.	Skaitis	Uz 100 iedzīv.	Skaitis	Uz 100 iedzīv.	Skaitis	Uz 100 iedzīv.
1934	30674	7,96	3571	5,33	7811	2,30	4682	4,67	3609	1,88
1935	37618	9,71	4687	6,99	9727	2,87	6264	6,25	5075	2,64
1936	42730	11,09	5533	8,26	11734	3,46	7427	7,41	6464	3,36
1937	48931	12,71	6630	9,90	15372	4,53	8870	8,85	8018	4,17
1938	55253	14,35	8010	11,95	19165	5,65	10217	10,19	9896	5,14

Tabulas Nr.10 turpin.

Zemgale				Latgale				Caurmērā		
Pilsētas		Lauki		Pilsētas		Lauki		Pilsētās uz 100 iedz.	Laukos uz 100 iedz.	Latvijā uz 100 iedz.
Skaitis	Uz 100 iedzīv.	Skaitis	Uz 100 iedzīv.	Skaitis	Uz 100 iedzīv.	Skaitis	Uz 100 iedzīv.			
3289	4,66	6170	2,70	2735	3,12	2026	0,42	6,66	1,54	3,31
4367	6,19	7486	3,27	4074	4,65	2877	0,60	8,44	1,97	4,21
5060	7,17	8564	3,74	5078	5,79	3741	0,78	9,74	2,34	4,94
5833	8,27	9878	4,32	5984	6,83	4789	1,00	11,29	2,98	5,86
6706	9,50	11773	5,14	7134	8,14	6648	1,39	12,96	3,72	6,92

Zīm. 9.

Zīm. Nr.9 attēlota Latvijas ģeogrāfiskā karte sadalīta pa apriņķiem. Abonentu skaits aprēķināts ik uz 100 iedzīvotājiem pilsētās un laukos uz 1937.gada 1.jūliju. Kartē pārskatāmi redzama Radiofona abonentu biežība atsevišķās vietās. No abonentu biežības var spriest par iedzīvotāju turību, kultūralo līmeni, raidstaciju dzirdamību un citiem apstākļiem. Izdarot Radiofona propagandas darbu kā labs pieturas punkts ir attiecīgā apvidus abonentu biežības skaitļi. Propaganda būtu jāvērs tieši uz tām vietām kur abonentu relatīvais skaits ir vismazākais. Relatīvi augstākais abonentu skaits ir Rīgas, Jelgavas, Madonas un Kuldīgas apriņķos, bet zemākais skaits Rēzeknes, Ludzas un Abrenes apriņķos. Vislielākā radioabonentu biežība izrādas ir Pļaviņu pilsētā (Madonas raidītāja tuvumā), kur uz katriem 100 iedzīvotājiem ir 17 radioabonentu. Pļaviņām seko Viesīte ar 16,96, Ogre ar 15,06, Sigulda ar 15 abonentiem u.t.t.

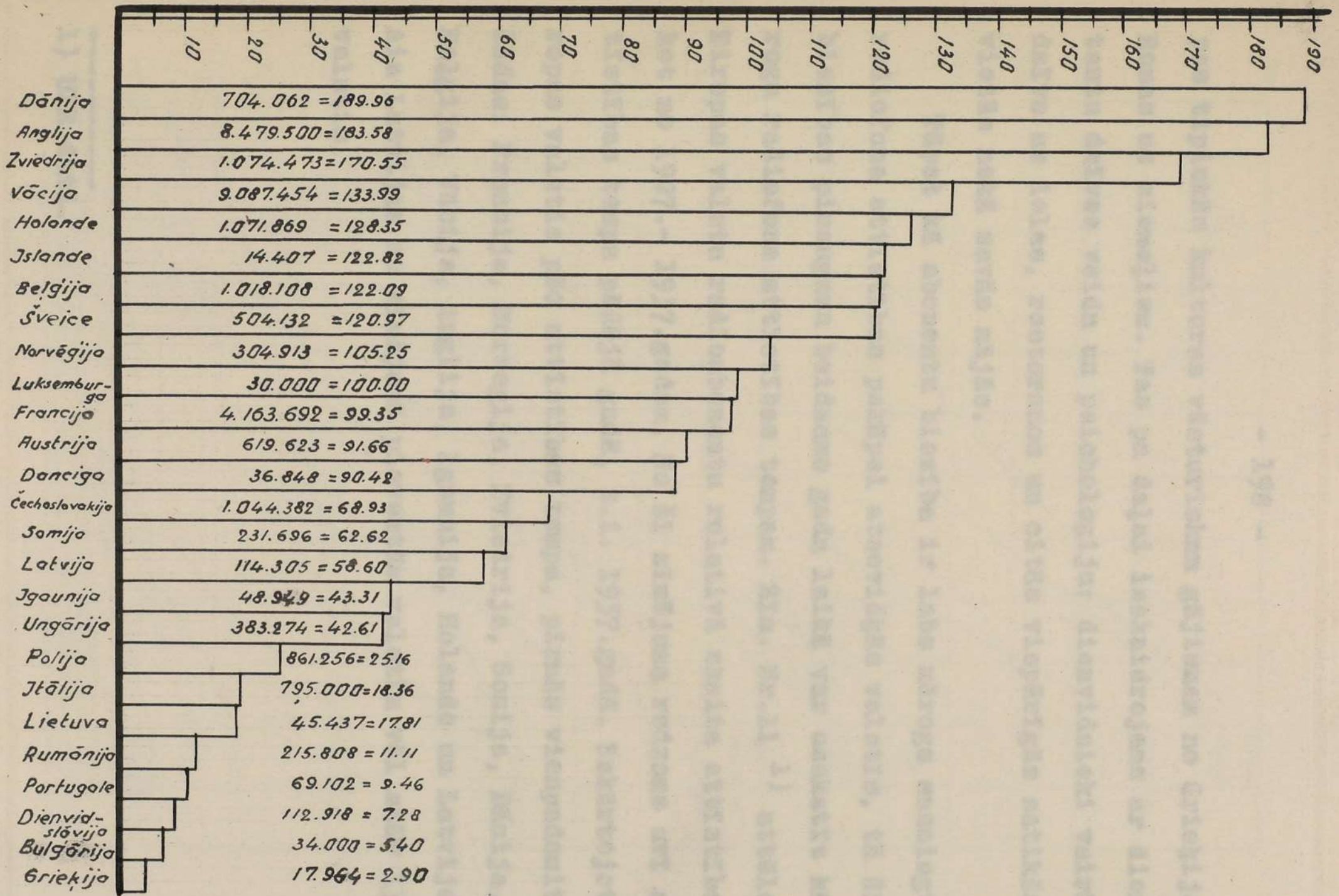
Ja grib salīdzināt Radiofona attīstības pakāpi dažādās valstīs, tad nevar spriest pēc to absolūtā abonentu skaita un sakārtot valstis rindā pēc abonentu kopskaita. Ēkaidrs, ka lielām valstīm ar daudziem miljoniem iedzīvotāju nav grūti sasniegt tik lielu abonentu skaitu, kādu

mazās valstīs, ja arī viņās Radiofons būtu priekšzīmīgi nostādīts, nekādā gadījumā nevarēs sasniegt. Lai gūtu salīdzinājumu, tad jāaprēķina cik uz zinamu skaitu, resp. 1000 iedzīvotājiem katrā valstī ir radioabonentu.¹⁾ Zīm. Nr.10 ²⁾ sakārtotas Eiropas valstīs pēc relatīvā abonētu skaita augstuma (Pirmais skaitlis ir attiecīgās valsts absolūtais abonētu skaits, bet otrais skaitlis relatīvais abonētu skaits). Dati attiecas uz 1937.gadu. Visām valstīm priekšgalā stāv Dānija ar 189,96 abonentiem uz 1000 iedzīvotājiem. Dānija pirmo vietu paturējusi jau no paša sākuma un to pārspēj visā pasaulē tikai vēl Ziemeļ - Amerikas Savienotās valstīs, kur uz 1000 iedzīvotājiem ir 204,33 abonentu. Latvija, kā redzams starp pievestām Eiropas valstīm ieņem 16.vietu. Tā tad neskatoties uz straujo abonētu pieaugumu pēdējos gados Latvija vēl palikusi krietni iepakal citām valstīm. No otras puses iepriecinošs ir tas apstāklis, ka Latvija ir tālu pārspējusi savus kaimiņus kā Igauniju, Lietuvu un Poliju.

Visā visumā abonētu biežība ir vislielākā ziemeļu zemēs un vismazākā Dienvid - Eiropā, taisni pretēji Eiro-

1) Radiofona abonētu kustība („Hallo Latvija” Nr.344).

2) UIR dati.

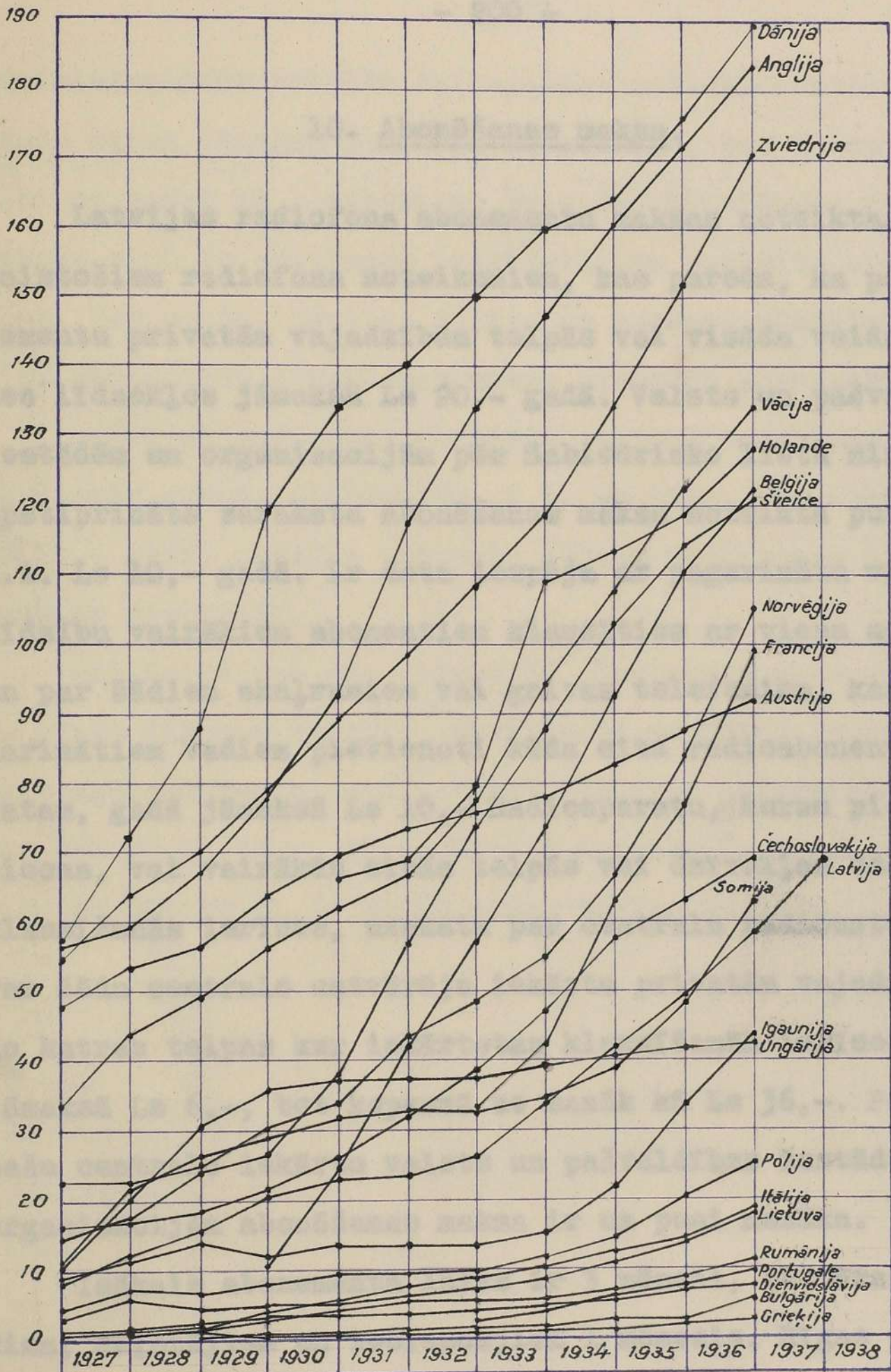

Zim.10.

pas tipiskām kulturas vēsturiskam gājienam no Grieķijas un Romas uz ziemeļiem. Tas pa daļai izskaidrojams ar dienvidu tautu dzīves veidu un psihologiju: dienvidnieki vairāk dzīvo uz ielas, restoranos un citās vispārīgās satikšanās vietās nekā savās mājās.

Tāpat kā abonētu biežība ir labs mērogs sasniegtas radiofona attīstības pakāpei atsevišķās valstīs, tā šīs biežības pieaugumu beidzamo gadu laikā var uzskatīt kā mērogu radiofona attīstības tempam. Zīm. Nr.11 ¹⁾ attēlota Eiropas valstu radioabonētu relatīvā skaita attīstība sākot no 1927.- 1937.gadam. No šī zīmējuma redzams arī attīstības tempe pēdējā gadā, t.i. 1937.gadā. Sakārtojot Eiropas valstis pēc attīstības tempa, pirmās vienpadsmit ir šādas: Francija, Norvegija, Zviedrija, Somija, Dānija, Beļģija, Vācija, Anglija, Igaunija, Holande un Latvija. Aiz Latvijas no zīmējumā pievestām valstīm vēl stāv 13 valstis.

1) UIR dati.

Zīm. 11.

10. Abonēšanas maksa.

Latvijas radiofona abonementu maksas noteiktas ar Saistošiem radiofona noteikumiem, kas paredz, ka par abonementu privatām vajadzībām telpās vai visāda veida satiksmes līdzekļos jāmaksā Ls 20,- gadā. Valsts un pašvaldību iestādēm un organizacijām pēc Sabiedrisko lietu ministra apstiprināta saraksta abonēšanas maksa noteikta pusapmērā, t.i. Ls 10,- gadā. Ir dota iespēja ar pagarinātu vadu palīdzību vairākiem abonentiem klausīties ar vienu aparātu un par šādiem skaļruniem vai galvas telefoniem, kas ar pagarinātiem vadiem pievienoti kāda cita radioabonenta aparatam, gadā jāmaksā Ls 10,- Radioaparātu, kuram pieslēgtas piecas, vai vairākās citās telpās vai dzīvokļos esošas, klausīšanās ierīces, uzskata par centrālu radiouztvērēju. Par šādu centrālo uztvērēju iekārtu privatām vajadzībām, no katras telpas kur iekārtotas klausīšanās ierīces, gadā jāmaksā Ls 6,-, bet kopsumā ne mazāk kā Ls 36,-. Par tādu pašu centrālo iekārtu valsts un pašvaldības iestādēm un organizacijām abonēšanas maksa ir uz pusi mazāka.

Īsākais abonementa laiks ir 3 mēneši, bet ārzemniekiem, ceļotājiem un iebraucējiem 1 mēnesis. Rīgas pilsētas

administratīvās robežās dzīvojošiem radioabonentiem abonēšanas maksa jāmaksā 3 mēneši uz priekšu, bet lauku abonentiem ne mazāk kā 1 mēnesi uz priekšu. Abonēšanas maksas nomaksas ziņā te provinces iedzīvotājiem parādīta pretimnākšana. Par maija, jūnija, jūlija un augusta mēnešiem, visiem abonentiem abonēšanas maksu aprēķina pusapmērā.

Latvijas radiofona abonentu galvenā masa komplektējās no pirmās grupas abonentiem, t.i. no tiem, kas maksā Ls 20,- gadā, pārējās abonentu grupas uzskatamas kā izņēmums no vispārējā.

Salīdzinājuma pēc pievedīšu abonementa maksas augstumu citās Eiropas valstīs. Dati ņemti no Union Internationale Radiodiffusion statistikas. Valutas pārrēķinātas latos pēc 23.II.39.g. Rīgas biržas kursiem un ar x apzīmētās valutas pēc 18.II.39.g. Londonas biržas kursiem.

Polija	zł.	36,-	36,23		
Rumānija z	Lei.	600,-	18,55	Lei.	300,- 9,28
Čehija	Sk.	100,-	10,97		
Šveice	S.Fr.	15,-	18,24		
Ungārija x	For.	28,80	26,04		
Vācija	RM	24,-	48,94		
Zviedrija	Kr.	10,-	12,90		

Tabula Nr.11.

Valsts nosaukums	Abonēšanas maksa par lampiņu aparātiem	Ls.	Abonēšanas maksa par kristaldektora aparātiem	Ls.
Anglija	£ - 10,-	12,58		
Beļģija	B.frs. 60,-	10,50	B.frs. 20,-	3,50
Čehoslovākija	Č.kr. 120,-	21,83		
Dānija	D.kr. 10,-	11,16		
Dienvidslāvija x	Din. 300,-	27,33		
Francija	Frs. 50,-	6,98	Frs. 15,-	2,10
Igaunija	Ig.kr. 15,-	20,70		
Īrija	£ - 10,-	12,58		
Itālija	Li 81,-	22,72		
Lietuva	Lt. 42,-	37,84	Lt. 15,75	14,20
Norvegija	N.kr. 20,-	25,15		
Polija	Zl. 36,-	36,23		
Rumānija x	Lei. 600,-	18,55	Lei. 300,-	9,28
Somija	S.m. 100,-	10,97		
Šveice	Š.frs. 15,-	18,24		
Ungārija x	Pen. 28,80	26,04		
Vācija	RM 24,-	48,94		
Zviedrija	Z.kr. 10,-	12,90		

Tabula Nr.11.

No pievestās tabulas redzam, ka augstākas abonēšanas maksas par Latvijas radiofonu ir sekojošās valstīs: Čehoslovākijā, Dienvidslāvijā, Igaunijā, Itālijā, Lietuvā, Norvegijā, Polijā, Ungarijā un Vācijā, bet zemākas maksas Anglijā, Beļģijā, Dānijā, Francijā, Īrijā, Rumānijā, Somijā, Šveicē un Zviedrijā. Tā tad Latvija abonēšanas maksas augstuma ziņā ieņem vidēju vietu. No minēto abonēšanas maksas augstuma, izteiktu absolūtos skaitļos, vēl nevar spriest par to patieso augstumu, t.i. kā tas katrā valstī atsaucās uz atsevišķo pilsoņu izdevumu budžetu. Ir iespējams, ka piem. Vācijā samaksāt RM 24,- ir vieglāk kā Rumānijā Lei 600,- Tas atkarājas no daudz un dažādiem apstākļiem kā tautas caurmēra ienākuma, dzīves dārdzības, dzīves standarta u.t.t. Datu trūkuma dēļ nav iespējams dot abonēšanas maksas augstuma patieso salīdzinājumu.

Kādu iespaidu abonēšanas maksas augstums atstāj uz abonentu skaitu, redzams no sekojošās tabeles Nr.12 ¹⁾ Latvijā 1937.gadā abonentu skaits uz 1000 iedzīvotājiem bija 58,60.

Irīja	12,28	37,82
Rumālija	18,55	11,11
Somija	10,97	62,62
Šveice	18,24	120,97
Zviedrija	12,50	170,55

1) U.I.R. dati.

Tabula Nr.12.

Valstis, kur abonēšanas maksas augstākas kā Latvijā	Abonēšanas maksa Ls.	1937.g. abonentu skaits uz 1000 iedzīv.
Čehoslovākija	21,83	68,93
Dienvidslāvija	27,33	7,28
Igaunija	20,70	43,31
Itālija	22,72	18,36
Lietuva	37,84	17,81
Norvegija	25,15	105,25
Polija	36,23	25,16
Ungārija	26,04	42,61
Vācija	48,94	133,99

Valstis, kur abonēšanas maksas zemākas kā Latvijā	Abonēšanas maksa Ls	1937.g. abonentu skaits uz 1000 iedzīv.
Anglija	12,58	183,58
Beļģija	10,50	122,09
Dānija	11,16	189,96
Francija	6,98	99,35
Īrija	12,58	37,82
Rumānija	18,55	11,11
Somija	10,97	62,62
Šveice	18,24	120,97
Zviedrija	12,90	170,55

Valstīs kur abonēšanas maksas ir augstākas, ar maz izņēmumiem, abonentu relatīvais skaits ir zemāks. Ja Vācijai ir viena no augstākām abonēšanas maksām, salīdzinot ar latu pēc Rīgas biržas kursa, un ar augstu radiofona abonentu relatīvo skaitu, tad te ir citi iemesli meklējami. Vācijā ir izvesta stipra radiofona propaganda, kas lielā mērā ietekmējis abonentu skaitu. Lata un Vācijas markas pirktspējas praktiski ir gandrīz līdzvērtīgas. Tā tad faktiski Vācijai nemaz nav no augstākām abonēšanas maksām, bet ar maksas augstumu tā var ierindoties starp valstīm ar vidēji augstu abonēšanas maksu. Gandrīz līdzīgā stāvoklī kā Vācija ir arī Norvegija.

Valstīs kur abonēšanas maksa ir zemāka kā Latvijas radiofonam, abonentu relatīvais skaits ir samērā daudz augstāks, izņemot pāris valstis.

Nevar apgalvot, ka radio abonentu skaits būtu atkarīgs tikai no abonēšanas maksas augstuma, bet nenoliedzama nozīme šim apstāklim tomēr ir.

Tā kā Radiofons ir kultūras iestāde un tam jākalpo visplašākām tautas aprindām, tad valsts no tā nedrīkstētu peļņu ņemt. Tomēr Latvijas radiofona ekspluatācija rāda, kā redzējām, ka tas tā nav. Latvijas radiofona uzdevums

tuvākā nākotnē būtu pakāpeniski pazemināt abonēšanas maksu, jo finansiēlās iespējas to pilnīgi atļauj, tikai valstij tādā gadījumā būtu jāatsakās no lielās peļņas. Abonēšanas maksu varētu pazemināt, kā jau tas līdz šim darīts vairākas reizes, ka to mēnešu skaitu, par kuriem jāmaksā Ls 1,-, resp. pusceņa, pavairotu.

Jāatzīmē, ka Latvijas radiofona abonēšanas maksa ir faktiski par Ls 2,- zemāka kā tas abonēšanas tarifā ir paredzēts, jo Latvijas radiofons katram abonentam piesūta bez sevišķas maksas drukāto programmas žurnālu. Radiofonam žurnāla sagatavošana, iespiešana un izsūtīšana pašam izmaksā ap Ls 2,- gadā vienam abonentam.

Līdzīgs stāvoklis ka Radiofons saviem abonentiem piesūtinātu bez atsevišķas maksas programmas žurnālu, nekur citur nav.

Radiofona pirmos pastāvēšanas gados daudzas valstis abonēšanas maksas tarifus mēdza grupēt, maksas augstums atkarājās galvenā kārtā no tā kādu aparātu abonents lietoja - kristaldetektora, vienlampīnu u.t.t. Jo augstākas kvalitātes aparāts, jo augstāka bija jāmaksā arī abonēšanas maksa. Vadoties no tā, ka Radiofons pa daļai iekarojis sev masu patēriņa priekšmeta stāvokli, gandrīz visas valstis

ar maz izņēmumiem, no šādas abonēšanas maksas dalīšanas ir atsacījušās un ievēdušas vienīgo tarifu.

11. Propaganda.

Visā Latvijas radiofona pastāvēšanas laikā abonētu skaits audzis strauji, bet šis skaits varētu būt vēl lielāks, ja būtu izvesta sistematiska un planveidīga Radiofona propaganda. Kā vislabākais propagandas ierocis ir izrādījusies pati Radiofona raidītā programma, to pierāda tas apstākļi, ka abonētu saime kļūst arvien koplāka. Bet vēl darīts maz lai uzsvērtu un propagandētu taisni to, kādus labumus sniedz Radiofons un kamdēļ tas nepieciešams ikkatram. Šai propagandai būtu jāvēršas pret tiem, kas vēl par to nezina, vai nav par to vēl īstā skaidrībā un vienaldzīgiem. Līdz šim Radiofons propagandas lietā aprobežojies ar dažādiem plakātiem, sludinājumiem periodiskos un nepperiodiskos izdevumos; apbalvojis ar brīvabonementiem vecākos abonentus dažādos Radiofona atceres gadījumos; pirms dažiem gadiem uzņēmis īsu Radiofona propagandas filmu, ko izrādīja kino chronikā; sniedzis intervijas dienas laikrakstiem par Radiofona darbību un attīstību; piedalījies

izstādēs u.t.t Tomēr visas šīs propagandas akcijas ir izvestas no gadījuma uz gadījumu un nav bijušas planveidīgi organizētas. Ja līdz šim Radiofons nav piegriezis vajadzīgo uzmanību propagandai, tad te ir savi iemesli. Radiofona budžetā nav uzņemtas lielākas sumas kādas nepieciešamas plašāka vēriena propagandai. Šo līdzekļu paredzēšana budžetā nav atkarājusies no Radiofona, bet gan no tām iestādēm, kas lemj par valsts budžeta sastādīšanu. Tās ir vadījušās no ieskata, ka Radiofona abonētu skaits aug arī bez plašākas propagandas.

Valstīs, kur propaganda neatlaidīgi izvesta, tagad ir vislielākais Radiofona abonētu skaits. Šis valstis propagandas jautājumiem piegājušas dažādi. Zviedrijā, Dānijā un Anglijā propaganda vairāk atstāta radio tirgotājiem un ražotājiem, kas ar plašu reklamu cenšas pievilkt pircējus un līdz ar to arī radiofonam abonentus. Viskonsekventāk propaganda noorganizēta Vācijā, kur šis darbs guvis ārkārtīgus panākumus. No 1923.- 1933.g. Vācijā pieteikušies 4.308.000 abonentu, bet pēdējos 5 gados, pateicoties propagandai, 5.206.000. Radiofona propagandu Vācijā veic:

- 1) Resori un organizācijas, kuru uzdevums gādāt par tautas valstiskās apziņas izkopšanu un kultūras celšanu.

2) Saimnieciskās organizācijas un uzņēmumi, kuru komerciālās intereses prasa aktīvi propagandēt radiofona klausīšanos. 3) Radiofona saimnieciskie organi.

Propagandas ministrija, kuras tiešā virsvadībā atrodas Vācijas radiofons, visur uzsver, ka Radiofons ir vadoņa nodomu paudējs, valstiskās apziņas nesējs, tautas vienības veidotājs. Propagandas ministrija dod norādījumus preseī, ka jāpasvītro Radiofona līdzdalība aktuālo notikumu attēlošanā, jāsniedz apraksti un intervijas par Radiofona attīstību, nozīmi, jāizceļ ievērojamākie Radiofona sarīkojumi u.t.t. Valsts kulturas kamera izgatavo speciālas propagandas filmas, ko galvenām kārtām uzved provinces kinematogros.

Propagandu veicina radiorūpniecības un radiotirdzniecības stingra organizācija. Tās ir koncesionētas. Rūpējas lai tirdzniecībā neieviestos nevēlami tirgošanas pagēmieni, ierobežo aparātu tipu skaitu, noteic rabatus liel- un sīktirdzniecībā, normē cenas aparātiem un to piederumiem. Vācijas radiorūpniecībai uzlikts pienākums ražot lētos tautas aparatus, kurus jāpārdod uz 15 mēnešu nomaksu.

Radiofons negaida, kamēr iedzīvotāji pieteikusies paši par abonentiem, bet sūta savus pārstāvjus tieši uz pro-

vinci, sevišķi tur kur abonentu skaits ir mazs un ierosina tos kļūt par abonentiem. Kā galvenos propagandas paņēmienus te var minēt: 1) speciali konstruētu propagandas auto apkārtbraucienus, 2) piedalīšanos dažādās izstādēs, 3) propagandas filmu izgatavošanu, 4) atsevišķas propagandas akcijas. Visplašāk Vācijā operē ar propagandas automobiļiem. Izbraucot tie sarīko koncertus, mazas izstādes, kurās demonstrē radioaparatus, priekšlasījumus u.t.t. Paredzētos braucienus iepriekš izziņo presē. Radiofons piedalās ar saviem eksponātiem ne tikai specialās radio izstādēs, bet arī citās izstādēs. Tas izgatavo propagandas īsfilmas, iepinot tanīs interesantus momentus no radiofona dzīves, uzskatami parādot abonentu priekšrocības ātras informācijas iegūšanā, iespēju līdzdzīvot kādam sevišķam aktuālam notikumam, parāda sniegtās mākslas un literatūras vērtības, vai arī kā citādi. Pie atsevišķām propagandas akcijām var pieminēt godalgu izsolišanu par labākiem zinātniskiem darbiem attiecībā uz Radiofona uzdevumiem, saimniecību un tehniku. Propagandas nolūkiem mēdz uzmeklēt pirmos Radiofona abonentus kuriem piešķir visādas priekšrocības, ko tad visu atkal plašāk apraksta dienas presē. Bez jau minētiem propagandas veidiem pielieto vēl citus, kas visi

iekļaujas lielajā propagandas sistemā un palīdz Vācijas radiofonam gūt arvien jaunas abonētu masas. Viss šis lielais propagandas darbs Vācijā nav palicis bez sekmēm, ko liecina statistiskie dati par abonētu pieaugumu.¹⁾

Latvijas radiofons varētu izvest kaut ko līdzīgu, protams, tikai mūsu apstākļos un prasībām piemērotu Radiofona propagandas darbu. Ne viss, kas ir izrādījies labs citās zemēs, būtu pieņemams arī mums, jo mūsu materialās iespējas un tautas raksturs ir citādi. Pie propagandas darba būtu jāķeras no tīri latviskas pieejas.

12. Faktori, kas noteic abonētu skaita pieaugumu un pieauguma izredzes.

Faktori, kas noteic abonētu pieaugumu ir daudz un visus tos uzskaitīt nav iespējams, var tikai atzīmēt svarīgākos faktorus, kam noteicoša nozīme.

Abonētu skaits attiecīgā valsts novadā lielā mērā atkarājas no raidstaciju tīkla izbūves un raidstaciju la-

1) Der Rundfunkhändler, 1938.g.gājums.
Höckel. Rundfunkwirtschaft.
Rundfunk Archiv. 1938.g.gājums.

bas dzirdamības. Šis apstāklis jau noskaidrots nodalījumā par Latvijas radiofika^{ci}ju.

Ne mazāk svarīgs faktors ir uztverošie aparāti un jautājumu komplekss, kas ar to saskaras. Arī šis jautājums pa daļai apskatīts nodalījumā par Latvijas radiofika^{ci}ju, tamdēļ te tikai to papildināšu. Kļūt par radioabonentu lielā mērā atkarājās no iegādājamā radioaparata un to piederumu cenām. Ja augstākas kvalitātes aparāts, jo cena arī augstāka. Latvijā ražoto aparātu cenas ir ļoti dažādas un pat grūti salīdzināt vienas fabrikas ražojumu cenu ar otras fabrikas cenu. Tas tamdēļ, ka, piemēram vienas fabrikas ražotā 2 lampiņu aparāta kvalitāte tālu pārsniedz otras fabrikas ražoto 2 lampiņu aparāta kvalitāti un tamdēļ cenas ir arī dažādas. Tomēr vispārējā tendence ir radioaparātu cenām gadu no gada pazemināties. Ja arī divu blakus stāvošo gadu līdzīgu radioaparātu tipu cenas nav mainījušās, tad pircēji parasti iegūst kvalitātes ziņā, jo aparāti ar katru gadu tiek uzlaboti. Divlampiņu tīkla strāvas radioaparāta cena patlaban, atkarībā kādas fabrikas ražojums, svārstās no Ls 125,- līdz Ls 175,-, bet tāda paša tipa bateriju uztvērējs ap Ls 100,-.

Gandrīz ikvienam radioabonentam pie jauna aparāta

iegādes galveno lomu spēlē iegādes momentā maksājamā suma par aparatu. Bet ļoti reti kāds sākumā paaugstinās par attiecīgā aparata ekspluatācijas izdevuma augstumu. Atkarībā no lampu skaita, kā arī no aparata tipa - tīkla strāvas, bateriju - un aparata nodarbināšanas ilguma, ekspluatācijas izdevumi ir stipri svārstīgi. Mēnesī divlampu tīkla strāvas aparata ekspluatācijas izdevumi, pie 3 - 4 stundu ilgas nodarbināšanas dienā un vidējās strāvas cenas 30 snt. kilovatstundā, ir ap 90 snt., bet līdzīga bateriju aparata tipa ekspluatācijas izdevumi, pie tiem pašiem priekšnoteikumiem ir ap Ls 5,- mēnesī. Pie vairāk lampu aparātiem ekspluatācijas izdevumi ir stipri augstāki. Kā redzams, ekspluatācijas izdevumi var stipri atsaukties uz abonētu pieaugumu, sevišķi tas attiecas uz mazturīgākiem lauku iedzīvotājiem. Sakarā ar strāvas avotiem radioaparātiem paceļas otrs jautājums, t.i. lauku un mazpilsētu elektrifikācija. Reizē ar lauku elektrifikācijas jautājuma atrisināšanu daļai būs arī atrisināts radiofikācijas jautājums. Jācer, ka ar jaunās Ķeguma spēka centrāles darbības atklāšanu būs piedots jauns impulss abonētu pieaugumam.

Abonēšanas maksas augstums, sevišķi plašākām tautas

apriņdām, kuru ienākumi ir zemāki, var spēlēt samērā lielu lomu. Kā abonēšanas maksas augstums atsaucas uz abonētu skaitu, tuvāk apskatīts nodaļā par abonēšanas maksām.

Viens no svarīgākiem faktoriem, kas noteic abonētu skaita lielumu ir tautas saimnieciskā stāvokļa stiprums un izglītības līmeņa augstums. Ja paskatāmies zīm.Nr.10, tad skaidri redzam, ka relatīvais abonētu skaits ar maz izņēmumiem (Dānija), ir vislielākais taisni rūpniecības zemēs, kur tautas caurmēra gada ienākums ir augstāks kā lauksaimniecības zemēs, kur gada ienākumi parasti zemāki. Tas pats sakams arī par tautas kultūralo līmeni, jo tas augstāks, jo arī abonētu skaits ir lielāks. Pie tautas caurmēra ienākuma ir svarīgs vēl tas moments, ka rūpniecības zemēs valda galvenā kārtā naudas saimniecība, kamēr lauksaimniecības zemēs, sevišķi tānīs kur kultūralais līmenis zemāks, pārsvarā vēl ir naturalā saimniecība. Lauku saimniecības ir galvenā kārtā pašiztikas saimniecības, nauda tānīs ienāk maz un tā nepieciešama dažādu lauksaimniecības mašīnu un citu rūpniecības ražojumu iegādei. Katrs naudas gabals te ir dārgs un ar apdomu izlietojams. Laucinieki, kas radioaparātu pa lielākai tiesai uzskata par luksusa priekšmetu un kas nav pieraduši pie tām dzīves ērtībām kā pilsētnieki,

klūs par radioabonentu un iegādāsies aparātu tikai tad, kad būs apmierinātas citas ar saimniecību sakarā stāvošās nepieciešamās vajadzības. Tamdēļ arī caurmēra lauksaimniecības zemēm jāērēķinas ar to faktu, ka tādu radioabonentu biežību sasniegt kā lielās rūpniecības valstīs nāksies grūti. Ar Dāniju šinī gadījumā grūti salīdzināties, jo tā uzskatama kā paraugzeme.

Katrs kas kļūst par radioabonentu un izliek par to zinamu naudas sumu, sagaida no Radiofona zinamu pretvērtību raidītās programmas veidā. Jo šī pretvērtība būs lielāka, abonents iegūs lielāku baudījumu, jo viņš būs apmierinātāks un taisītos izdevumus attaisnos. Tamdēļ lai paturētu vecos un gūtu jaunus abonentus, Radiofonam jāgādā par augstvērtīgu programmu un tādu, kas patīk klausītājiem, protams nekapitulējot publikas lētās gaumes priekšā.

Kā radioabonentu pieaugums ir atkarīgs arī no labas, sistematiskas un planveidīgas propagandas, to redzējam no radiopropagandas panākumiem ārzemēs.

Bez jau pievestiem faktoriem, kas varētu ietekmēt radioabonentu skaitu, minami vēl tīri individualas dabas momenti, kas atkarājas no katra atsevišķa individa. Radioaparata iegādei var būt labvēlīgi visi priekšnoteikumi,

bet attiecīgā persona tomēr neklūst par radioabonentu. Iemesli te var būt dažādi, kā piemēram nezināšana, taupība nevietā, antagonisms pret Radiofonu u.t.t.

Kā no iepriekšējā redzējam, radioabonentu skaits pastāvīgi aug, kā pie mums tā arī ārzemēs. Tomēr abonentu skaita augšana nevar turpināties bezgalīgi, bet tai ir savas robežas. Ir jautājums, kur tikai šī robeža atrodas. Atgriežoties pie abonentu sadalījums un biežība - redzējam, ka nav iedomājams tāds stāvoklis, ka katrs iedzīvotājs kļūtu par abonentu. Praktiski var iedomāties tādu stāvokli, ka radioabonentu skaits būtu sasniedzis savu galējo robežu tad, ja katrā pilsētas dzīvoklī un lauku saimniecībā būtu pa radioaparatom. Protams, tāds stāvoklis būtu ideāls, bet maz ticams, ka tuvākā nākotnē to varētu sasniegt. Aptuveni pieņemot, ka katru dzīvokli apdzīvo 4 personas, radio abonentu skaita maksimālā robeža būtu 25% no visa iedzīvotāju skaita. Šādu teoretisku aprēķinu abonentu maksimālā skaita noteikšanai ir pieņēmuši arī ārzemju radiofoni. Lai panāktu tādu abonentu skaita piesātinātību paies ilgāks laiks, jo jāņem vērā tas, ka abonentu skaits sākumā aug straujāk, bet vēlāk, attēlojot to grafiski, pieauguma līkne ies ar katru gadu slīpāk. Bez tam faktoriem, kas noteic abonentu pieaugumu jābūt labvēlīgi noskaņotiem Radiofona attīstībai.

VI LATVIJAS RADIOFONS UN STARPTAUTISKIE RADIOFONA INSTITUTI.

1. Pasaules telekomunikācijas konvencija.

Lai radiofonija un radiosatiksmē varētu normali attīstīties, tad te ir nepieciešama starptautiska saskaņošanās. Radiofoniju un radiosatiksmi regulē vairākas starptautiskas tiesību normas, kuru galvenie avoti meklējami starptautiskās telekomunikācijas konvencijās.

Visas komunikācijas pamatā ir Madrides 1932.g. starptautiskā telekomunikācijas konvencija, vai pasaules telekomunikācijas konvencija, kas pieņemta Madridē 1932.g. 9.decembrī. Latvijas valdība šo konvenciju līdz ar tai pievienotiem reglamentiem ir pieņēmusi un apstiprinājusi 1936.g. 1.septembra Ministru kabineta sēdē. Ievērojot konvencijas lielo nozīmi īsumā aplūkošu tās vēsturisko attīstību un saturu.

Pirmais elektriskais ziņu pārraidīšanas līdzeklis bija telegrafs. Pirmās telegrafa līnijas radās atsevišķu valstu iekšzemes vajadzībām. Pakāpeniski nobrieda doma par

atsevišķo valstu līniju saistīšanu savā starpā. Pirmie starptautiskie nolīgumi, tagadējās konvencijas priekšteči, noslēgti starp Prūsiju un Austriju 1849.g. Šai savienībā 1855.g. jau ietilpa 9 valstis. Otra līdzīga savienība izveidojās Eiropas vakaros ar Franciju kā vadošo valsti. Abas savienības apvienojās 1858.g. Ar laiku apstākļi spieda arī pārējās zemes piedalīties šādā starptautiskā apvienībā un tā Parīzē 1865.g. nodibinājās Pasaules telegrafa savienība (Union internationale telegraphique). Parīzes līgumu papildināja un pārveidoja turpmākajos kongresos. 1875.g. kongresā, kas notika Pēterburgā, vienojās, ka turpmākām konferencēm jābūt pārvalžu konferencēm, t.i. delegatus uz tām sūtīs ne pašas valdības, bet attiecīgo zemju telegrafa pārvaldes, tā atvieglojot smago valdību delegāciju sūtīšanas kārtību. Pēterburgas konvencija bija spēkā līdz Madrides konvencijas spēkā stāšanās laikam, t.i. līdz 1934.g. 1.janvarim. Pēterburgas konvencijai pievienoto reglamentu vairākkārt papildināja pārvalžu konferences. Pasaules karš sanāksmes pārtrauc. Pēc kara Sabiedroto valstu delegāti sanāk Vašingtonā 1920.g. un nolemj, ka abas pasaules savienības Telegrafa savienība un Radio savienība apvienojamas

kopējā.

Šinī vietā jāatgriežas atpakaļ un jāizseko radio vēsturiskā attīstības gaita. Pag.gadu simt.90 - gados Londonā nodibinājās Markoni bezdrāts telegrafa kompanija un nedaudz vēlāk Vācijā Telefunken sabiedrība. Lai radio dienestu noorganizētu starptautiskai satiksmei, 1906.g. Berlinē sanāca konference, kas izstrādāja pamatnoteikumus starptautiska līguma veidā. Berlīnes līgumu grozīja un papildināja Londonas konference 1912.gadā. Kara laikā radiosatiksmē strauji attīstījās un kļuva skaidrs, ka tā, kā starptautisks satiksmes līdzeklis, jākārtoto pēc vienādiem priekšrakstiem ar telegrafa un telefona satiksmi. Šādu lēmumu, kā jau minēts, pieņēma Vašingtonas apspriedē 1920.g. Pēterburgas telegrafa konvencijas un Londonas radio konvencijas apvienošanai vajadzēja sasaukt valdību konferenci, bet šo nodomu neizdevās tik ātri realizēt, galvenām kārtām tādēļ, ka radiosatiksmes jautājumi nebija tik viegli atrisināmi. Un tikai 1932.g. Madridē beidzot sanāca valdību pārstāvji abu konvenciju apvienošanai Pasaules telekomunikācijas konvencijā.

Patī konvencija satur tikai pamatnosacījumus, kas piemērojami katram elektriskās satiksmes veidam. Konvenci-

jai pievienots Telegrafa reglaments, Telefona reglaments un Radiosatiksmes reglaments. Pēdējais iedalīts 2 daļās: Vispārīgais reglaments un Papildus reglaments. Katra valsts var atzīt vienu vai vairāk no minētiem reglamentiem. Lai iestātos pasaules telekomunikācijas savienībā, jāparaksta konvencija un vismaz viens no tai pievienotiem reglamentiem.¹⁾

Konvencijas saturs īsumā šāds. Pirmā nodaļa atceļ visus iepriekšējos līgumus. Atsevišķām valstīm konvencijas robežās tiesības noslēgt savstarpējus nolīgumus. Savienības birojs Bernē (UIT) ir starpnieks dažādu jautājumu noskaidrošanā starp atsevišķām pārvaldēm. Konferenču starplaikā jādarbomas telegrafa, telefona un radio padomdevējām komitejām (CCIT, CCIF, CCIR). Šo komiteju lēmumiem ir ieteikuma raksturs.

Otrā nodaļa nosaka, kā konvenciju var grozīt tikai valdību konferences, bet reglamentus arī pārvalžu konferences.

Trešā nodaļa satur vispārīgus norādījumus par starptautisko satiksmi.

Ceturtā nodaļa ir sevišķi radiokomunikācijas noteikumi.

1) E.Bēliņš. Pasaules telekomunikācijas konvencija („Pasta un Telegrafa Vēstnesis”).

Visas stacijas, lai kāds būtu to uzdevums, pēc iespējas jāiekārto un jāekspluatē tādā veidā, lai tās netraucētu ne citu līdzīgu valdību radioelektriskas komunikācijas vai dienestus. Militārās raidstacijas konvencijas noteikumiem nav padotas, izņemot gadījumus, kad tās izpilda publiskā dienesta funkcijas.

Piektā nodaļa nosaka konvencijas spēkā stāšanos.

Telegrafa un Telefona reglamentus tuvāk neapskatīšu, jo tie šajā vietā maz var interesēt.

Visvairāk pūļu un laika Madrides konferencē prasīja radiosatiksmes jautājumi. Iekams varēja stāties pie radio komunikācijas reglamenta sastādīšanas, atsevišķie radiosatiksmes jautājumi bija jāiztīrā, kas prasīja daudz laikā. Saprašanos sevišķi traucēja viļņu sadalīšanas jautājums. Daudz rūpju sagādāja jautājums par SPRS rīcībā esošiem viļņiem, jo 1927.g. radio telegrafa konferencē Vašingtonā, kur tika sadalīti atsevišķām radiosatiksmes nozarēm noteiktas viļņu joslas, SPRS aiz politiskiem iemesliem netika uzaicināta. Šie konferences lēmumi krieviem tādēļ nebija saistoši un tie izlietoja savām radiostacijām tādus viļņus, kas Vašingtonā bija paredzēti citām vajadzībām.

Vispārīgais radio komunikācijas reglaments kārtos starptautisko radio satiksmi visos sīkumos. Vispirms iz-

strādāta noteikta terminologija visiem apzīmējumiem radio
technikā un ekspluatācijā. Viļņu iedalīšanas plans rupjos
vilcienos ir šāds: 30.000 m viļņi - 3000 m viļņi publiski
starptautiskai satiksmei; 3000 - 1875 m kustamam dienestam;
1875 - 1053 m radiofonam un dažiem citiem dienestiem;
1053 - 1034 m gaisa kuģniecības dienestam; 1034 - 938 m ra-
dio bākām; 938 - 822 m gaisa kuģniecības dienestam; 822 -
779 m peilēšanas dienestam; 779 - 545 m kustamam dienestam;
545 - 200 m radiofonam; 200 - 150 m kustamam dienestam un
amatieriem; 150 - 5 m dažādiem dienestiem. Radiofonam Mad-
rides konferencē piešķīra tikai jau minētās viļņu joslas.

Radiokomunikācijas papildu reglaments satur sīkus no-
sacījumus par radiotelegramām u.c. ziņu dienestiem, kas
šeit mazāk var interesēt. Papildu reglamentu parakstījušas
tās pašas valstis, kas parakstījušas Vispārīgo radiokomu-
nikācijas reglamentu.¹⁾

Eiropas rajona valdības Madrides konferencē paraksti-
ja papildu protokolu, kas nosaka, ka pirms Madrides vispā-
rīgā radiosatiksmes reglamenta spēkā stāšanās sanāks Ei-
ropas rajona zemju valdību konference ar uzdevumu noslēgt

1) Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums 1936.g.
21. burtnīca.

līgumu par frekvenču piešķiršanu dažādām šo zemju radiofona stacijām un par šādi piešķirtu frekvenču lietošanas veidu. Ikvienai Āreiropas zemes valdībai ir tiesība piedalīties Eiropas konferencē ar pārstāvjiem novērotājiem. Šai konferencē jāpieņem lēmumi ievērojot pēc iespējas iepriekšējos apstākļus. Tai jācenšas piešķirt katrai Eiropas zemei tādus viļņus, kas pietiekoši nodrošinātu tās nacionālo dienestu. Papildu protokola parakstītājas valdības atzīst, ka šāda rezultāta sasniegšanai var rasties vajadzība upurēt vispārības interesēs. Šveices konfederācijas valdībai uzdots sasaukt un sagatavot Eiropas konferenci. Starptautiskai radiofona savienībai (UIT), par kuru runa būs vēlāk, jāiesniedz Šveices konfederācijas valdībai projektu frekvenču piešķiršanai radiofona stacijām. Eiropas konference sanāca 1933.gadā Šveicē Lucernā un izstrādāja Eiropas radiofonu viļņu sadalījuma planu. Šis plans ir spēkā vēl tagad. Par Latvijas radiofonam Lucernas konferencē piešķirtiem viļņu garumiem jau tuvāk apskatīts nodalījumā par Latvijas radiofikāciju.

Telekomunikācijas konvencija nedaudz grozīta 1938.gadā, kad Kairā sanāca atkal valdību konference. Svarīgākais šīs konferences lēmums ir sasaukt Eiropas valdību konfe-

renci 1939.g. martā Šveicē Montrē, kas izstrādātu jaunu viļņu planu Lucernas plana atvietošanai, kas jau tagad uzskatams par novecojušu.

2. Starptautiskā radiofonu savienība.

Beidzoties pasaules karam pamazām atcēla aizliegumus privātiem nodarboties ar radio lietām. Laikā starp 1922. un 1924.g. radās vesela rinda radiofona raidstaciju un bija nenovēršami, ka raidstaciju skaitam turpinot augt drīz nonāks pie stāvokļa, ka viļņu skaits drīz pietrūks. Bija arī nepieciešama kārtojoša iestāde, kas saskaņotu radiofonu raidstaciju darbību, lai tās viena otru netraucētu. Lai to panāktu 1924.g. Ženevā sanāca priekškonference, kurā pēma dalību 40 dalībnieku. Šī pirmā konference izraudzīja komisiju kurai bija jāorganizē konferences sasaukšana. Šī konference sanāca 1925.g. martā Londonā, un tajā piedalījās radiofona raidstaciju īpašnieki un dažādas radiofonu organizācijas. Pamatojoties uz konferences vienošanos, mēnesi vēlāk, Ženevā Tautu savienības pilī nodibināja Starptautisko radiofonu savienību - Union Internationale de Radio-diffusion (UIR). Sākumā savienība strādāja Tautu savienības

ideju garā un ietekmē. U.I.R. ir privāta organizācija. Savus atzinumus tā piesūta atsevišķo valstu pārvaldēm, kurām ir padoti Radiofoni, un šos atzinumus ieteic izvešanai dzīvē. Savienībā par kārtējiem biedriem ir gandrīz visi Eiropas radiofoni, starp kuriem ir arī Latvijas radiofons, bez tam ir vesela rinda ārkārtējo biedru no citiem kontinentiem. Savienības sēdeklis ir Ženevā. Savienības biedri katru gadu 2 - 3 reizes sanāk kopā, lai pārrunātu aktualos radiofonijas jautājumus un izstrādātu priekšlikumus. Speciālos jautājumus apstrādā komisijās. Galvenās komisijas ir tehniskā, juridiskā, programmas un budžeta. Blakus tehniskiem jautājumiem savienība iztirzā un izstrādā arī citus uz radiofonu attiecošus jautājumus, vāc materialus par dažādām radiofona nozarēm, sakopo statistiskus datus un izdara zinātniskus pētījumus. Savienība ir izstrādājusi līdzšinējos viļņu sadalījuma planus Eiropas radiofoniem: Ženevas planu 1926.g., Briseles planu 1927.g., Prāgas planu 1929.g. un Lucernas planu 1933.g. Nākošo savienības izstrādāto viļņu sadalījumu planu apsprieda Montrē, kā jau tas iepriekš minēts. Savienībai ir arī vēl citi uzdevumi. Tā rūpējas par starptautisku programmas apmaiņu, noorganizē pasaules koncertu un citu starptautisku raidi-

jumu izvešanu, veicina programmas izpildītāju un skaņu plašu apmaiņu, noskaidro tiesiskos jautājumus, sevišķi kas attiecas uz autortiesībām, rūpīgi vēro televīzijas attīstību dažādās zemēs u.t.t.

Savienība rūpējas ne tikai par viļņu plāna izstrādāšanu, bet pēc tā pieņemšanas rūpējas arī par tā kārtīgu izvešanu dzīvē, t.i. seko vai attiecīgās raidstacijas ietur viņām piešķirtos viļņu garumus. Šī nolūka sasniegšanai 1927.g. Savienība Briselē nodibināja viļņu kontroles centru - „Centre de controle”. Pateicoties sistemātiskai raidītāju frekvenču kontrolei, tiešam praksē sasniegts stāvoklis, ka viļņu plans tiek kārtīgi realizēts. Katru dienu, labāk sakot nakti, kontroles centrs izdara ap 700 mērojumu no kuriem ap 250 attiecas uz Eiropas raidītājiem un gandrīz 300 uz Āreiropas Isviļņu raidītājiem. Tiko kāds raidītājs neietur viņam piešķirto viļņa garumu, tālīn kontroles centrs telefoniski vai telegrafiski stājas ar attiecīgo raidstaciju kontaktā. Pateicoties šādai ātrai sazināšanās iespējai, pa lielākai daļai, visi šādi gadījumi tiek likvidēti īsā laikā un novērsta raidstaciju savstarpēja traucēšana. Katra raidstacija tiek mērota vismaz vienu reizi dienā. Kontroles centra uzturēšanas izdevumus sedz Savienības

biedri.¹⁾

3. Baltijas valstu radiofonu

sadarbība.

Lai panāktu ciešāku Baltijas valstu radiofonu (Latvijas, Igaunijas, Lietuvas) sadarbību, uz Latvijas radiofona ierosinājumu 1935.gada 6.un 7.augustā Rīgā sanāca I Baltijas valstu radiofonu pārstāvju konference. Ir nepieciešams, lai vienības idejas cauraustu visu kaimiņu dzīvi un šinī virzienā radiofoni var veikt lielu un neatsveramu darbu. Tas lieku reizi atkal pierāda radiofona kā sabiedriska faktora nozīmi.

Pirmās Baltijas valstu radiofonu konferences darba kārtība bija šāda:

1. Koncertu apmaiņa:

- a) Nacionālu stundu, resp. valsts svētku programmu apmaiņa;
- b) Specialu koncertu apmaiņa;
- c) Baltijas valstu radiofonu kopēja piedalīšanās

1) Dr.K.Wagenführ. Der Weltrundfunkverein, 109.l.p.
(Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39.).

Eiropas koncertu nemšanā, sadalot izdevumus līdzīgās daļās;

- d) Kopēja Baltijas koncertu sarīkošana Eiropai;
- e) Koncertu apmaiņas tehniskie jautājumi.

2. Mākslinieku apmaiņa:

- a) Baltijas valstu mākslinieku savstarpēja apmaiņa;
- b) Ievērojamu pasaules mākslinieku kopēja angažēšana.

3. Mākslas darbu apmaiņa:

- a) Notis;
- b) Skatu plates.

4. Autoru tiesību jautājumi.

5. Attiecības ar UIR.

6. Informācijas apmaiņa:

- a) Programmas jautājumos;
- b) Techniskas dabas jautājumos;
- c) Darbinieku savstarpēja apmaiņa;
- d) Frekvenču savstarpēja kontrole.

7. Dažādi jautājumi.

Novērtējot konferences lēmumu praktiskos panākumus par cik tie realizējušies dažvē, jāsaaka, ka ļoti labi panākumi

bijuši valsts svētku programu apmaiņas jautājumā. Līdz šim konsekventi izvests, ka vienas valsts nacionālo svētku programmu obligatoriski pārraida abu pārējo valstu radiofonu. Tāpat arī speciālo koncertu apmaiņā panākts, ka tagad katrs radiofons gadā dod 3 - 4 šādus koncertus. Eiropas koncertus agrāk pārraidīja ļoti reti, jo maksa par vadu irēšanu, kas nepieciešami pārraidījumiem, katrai atsevišķai valstij iznāk dārgi, bet sedzot šos izdevumus visām trim valstīm līdzīgās daļās tagad panākts, ka pārraida visus Eiropas koncertus. Kopēju Baltijas koncertu sarīkošana Eiropai pagaidām ne sevišķi sekmējusies, jo līdz šim notikuši tikai 2 šādi koncerti. Mākslinieku, gan tikai Baltijas valstu, apmaiņas jautājums radis labu atrisinājumu. Kas attiecas uz pasaules slaveno mākslinieku kopēju angažēšanu, tad tāda notikusi tikai vienu reizi un to pašu ierosinājis Latvijas radiofons. Šī jautājuma sekmīgu atrisināšanu kavē grūtais organizatoriskais darbs, kas rodas sakarā ar savstarpējo sarakstīšanos un vienošanos. Mākslas darbu apmaiņā labākie panākumi bijuši ar notīm. Skaņu plašu apmaiņa ne sevišķi sekmējusies aiz tā iemesla, ka Igaunijā un Lietuvā nav attīstīta skaņu plašu rūpniecība. Attiecībā uz autortiesību jautājumu konference gan to pārru-

nāja, bet nekādu lēmumu neiznesa, jo autortiesību attīstības līmenis ir stipri dažāds, visaugstākais tas ir Latvijā. Principāli svarīgs bija lēmums saskaņot triju konferējošo radiofonu attiecības pret Starptautisko radiofonu savienību (UIR), uzstājoties apvienoti Savienības konferencēs, pilnvarojot kaimiņu delegātus aizstāvēt kopējās intereses u. tml. Attiecībā uz informācijas apmaiņu nolēma regulāri apmainīties informācijas materiāliem, kā arī ievadīt personālu apmaiņu komandējumu veidā, lai ciešāk sakausētu nekotnes vajadzībām kā programmas, tā arī tehnikas nozares. Praktiski šajā jautājumā līdz šim panākts diezgan maz.

Konferences dalībnieki sastādīja un parakstīja protokolu, kuru nosauca par Rīgas protokolu radiofonijas lietās. Šis protokols uzskatams par neformālu konvenciju triju Baltijas valstu starpā.

Otrā Baltijas valstu radiofonu konference sanāca Kauņā 1936. g. 12., 13., 14. septembrī. Tās darba kārtība bija līdzīga Rīgas konferencei.

Kauņas konference radikāli jaunu neko neienesā. Kā jaunu nolīguma elementu var minēt vienošanos telekomunikācijas lietās, t. i. pazemināt telegrafa un telefona maksu savstarpējās sazināšanās lietās. Vēlāk dažvē izrādījās, ka šai

vienošanai nav lielas praktiskas nozīmes.

Trešā Baltijas valstu radiofonu konference notika Tallinā 1938.g. 12.,13. un 14.jūnijā. Šajā konferencē apskatīti analogiski jautājumi iepriekšējām konferencēm, dziļāk izveidoti dzīves spējīgie instituti un atnesti nesekmīgākie.

Ceturtā konference paredzēta atkal Rīgā 1939.g.vasarā.

5. A.Brūns. 50 novārtē valsts valsts radiofonu konference (Klasiķis [Rīgas radiofona program Nr.220]).
6. K.Bizerns. Der Weg des Radiofunks (Radio und Hörfunk 1933.).
7. H.Brücker - Andress. Die Reichsradiofunkanstalt. Leistungen und Organisation.
8. Dr.F.Feldmann. 2000 Jahre Nachrichtenwesen (Handbuch Jahrbuch 1930.).
9. H.Fischer. Propaganda und Radiofunk (Handbuch des Deutschen Radiofunks 1938/39.).
10. Dr.H.Haberbrunn. Gedanken zum Hörfunk (Handbuch des Deutschen Radiofunks 1938/39.).
11. Rademsky. Führungsaufgaben im Deutschen Radiofunk (Handbuch des Deutschen Radiofunks 1938/39.).
12. E.Herrig. Radio in Deutschland (Radio Jahrbuch 1934).
13. Kinkel. Radiofunkwirtschaft 1934.

L i t e r a t u r a.

1. Doc.J.Asars. Radiotelegrafs un radiotelefons 1926.g.
2. Doc.J.Asars. Fedings.(Rīgas radiofona programma Nr.224).
3. H.Albats. Īsie viļņi un to uztveršana (Latvijas radiofons Nr.305).
4. E.Bāliņš. Pasaules telekomunikācijas konvencija (Pasta un Telegrafa Vēstnesis 1936.g.).
5. A.Brāmāns. Ko nozīmē viļņu maina Madonas raidītāja klausītājiem (Rīgas radiofona programma Nr.220).
6. K.Zimmermann. Der Weg des Rundfunks (Rufer und Hörer 1933.).
7. H.Dressler - Andress. Die Reichsrundfunkammer Ziele, Leistungen und Organisation.
8. Dr.F.Feldhaus. 2000 Jahre Nachrichtentechnik (Rundfunk Jahrbuch 1930.).
9. H.Fischer. Propaganda und Rundfunk (Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39.).
10. Dr.H.Habersbrunner. Gedanken zum Hörspiel (Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39.).
11. Hadamovsky. Führungsaufgaben im Deutschen Rundfunk (Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39).
12. K.Herzig. Radio im Bauernhaus (Radio Jahrbuch 1934).
13. Höckel. Rundfunkwirtschaft 1938.

14. R.Kolb. Der Rundfunk, Vermittler der alten und Schöpfer einer neuen Kultur (Rundfunk und Film im Dienste nationaler Kultur).
15. R.Kolb. Das Hörspiel die Krönung des Funks (Rufer un Hörer 1931).
16. A.Klavsons. Radioziņas un reportažas (Hallo Latvija Nr.381).
17. Dr.F.Kohl. Schädigt der Rundfunk andere Kultureinrichtungen (Rundfunk Jahrbuch 1930).
18. W.Koeppen. Wer braucht den Rundfunk (Rufer und Hörer 1934).
19. Kāpēc vajadzīga viļņu pārkārtošana? (Hallo Latvija Nr.336).
20. V.Karitons. Traucējumi uztveršanā un to cēloņi (Hallo Latvija Nr.360).
21. Latviešu konversācijas vārdnīca.
22. Inž.J.Linters. Atmiņas par radio attīstību mūsu zemē (Pasta un Telegrafa Vēstnesis Nr.6).
23. Latvijas radiofikācijas projekts (Rīgas radiofona programa Nr.107).
24. Likumu un Ministru kabineta noteikumu krājums 1936.g.
25. Inž.R.Martinsons. Heinrichs Herces un radiotehnikas 50 gadu jubileja (Hallo Latvija Nr.443).
26. Inž.R.Martinsons. Markoniņa piemiņai (Hallo Latvija Nr.401).

27. Inž.R.Martinsons. Uztveršanas apstākļu maiņa (Hallo Latvija Nr.436).
28. Inž.R.Martinsons. Jaunie Latvijas viļņu garumi (Rīgas radiofona programma Nr.190).
29. Inž.R.Martinsons. Kuldīgas raidītāja būvi sākot (Rīgas radiofona programma Nr.192).
30. O.Matisons. Telefona saimniecība un tarifu politika (Pasta un Telegrafa Vēstnesis 1935.g.).
31. No Radiofona vēstures (Hallo Latvija Nr.439).
32. Prof.K.Puriņš. Finanču zinātne. L.U. lasītais kurss.
33. H.Premer. Der Rundfunk in der Schule (Rundfunk un Film im Dienste nationaler Kultur).
34. Radio abonētu rokas grāmata.
35. Radio abonents 1934.g.
36. Radiotelefons Latvijā (Latvijas radiofons Nr.292).
37. Radiofons un garīgā kultūra (Rīgas radiofona programma Nr.48).
38. R.Ritiņš. Rīgas radioinformācijas nozīme ārpus Latvijas (Rīgas radiofona programma Nr.95).
39. Radiofons un klausītāji (Rīgas radiofona programma Nr.45).
40. Radiofona abonentu kustība (Hallo Latvija Nr.344).
41. Der Rundfunkhändler.1938.
42. Rundfunk Archiv.1938.

43. K.Saulīts. Vadošie principi radiofona programu sastādīt (Rīgas radiofona programma Nr.52).
44. A.Smilga. Radiofons. (nepublicēts)
45. C.Stueber. Musikalische Meisterwerke im Rundfunk
(Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39)
46. „Valdības Vēstnesis" Nr.247 1922.g.
47. " " " 116 1923.g.
48. " " " 192 1928.g.
49. " " " 52 1936.g.
50. " " " 73 1937.g.
51. " " " 106 1937.g.
52. " " " 76 1938.g.
53. " " " 79 1938.g.
54. " " " 95 1938.g.
55. " " " 277 1938.g.
56. Dr.K.Wagenführ. Welt Rundfunk Atlas.1936.
57. Dr.K.Wagenführ. Der Weltrundfunkverein (Handbuch des Deutschen Rundfunks 1938/39).
58. H.Vimba. Televīzijas pašreizējais stāvoklis (Latvijas radiofona Nr.325).
59. A.Zēlītis. Radiopusstundas skolām (Hallo Latvija Nr.412).